

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**DENETİMLİ SERBESTLİK UYGULAMASINA TABİ
YÜKÜMLÜLER: BABA-OĞUL ŞEMA AKTARIMI,
BİLİŞSEL ESNEKLİK İLE GENEL ÖZ YETERLİK
AÇISINDAN BİR İNCELEME**

Kübra DİNÇ

**DİSİPLİNLER ARASI ADLİ BİLİMLER ANABİLİM DALI
ADLİ PSİKOLOJİ YÜKSEK LİSANS TEZİ**

DANIŞMAN

Prof. Dr. Şennur TUTAREL-KIŞLAK

ANKARA

2020

**TÜRKİYE CUMHURİYETİ
ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ**

**DENETİMLİ SERBESTLİK UYGULAMASINA TABİ
YÜKÜMLÜLER: BABA-OĞUL ŞEMA AKTARIMI,
BİLİŞSEL ESNEKLİK İLE GENEL ÖZ YETERLİK
AÇISINDAN BİR İNCELEME**

Kübra DİNÇ

**DİSİPLİNLER ARASI ADLİ BİLİMLER ANABİLİM DALI
ADLİ PSİKOLOJİ YÜKSEK LİSANS TEZİ**

**DANIŞMAN
Prof. Dr. Şennur TUTAREL-KIŞLAK**

**ANKARA
2020**

ETİK BEYAN

Ankara Üniversitesi

Sağlık Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü'ne,

Yüksek Lisans tezi olarak hazırlayıp sunduğum “Denetimli Serbestlik Uygulamasına Tabi Yükümlüler: Baba-Oğul Şema Aktarımı, Bilişsel Esneklik ile Genel Öz Yeterlik Açısından Bir İnceleme” başlıklı tez; bilimsel ahlâk ve değerlere uygun olarak tarafımdan yazılmıştır. Tezimin fikri/hipotezi tümüyle tez danışmanım ve bana aittir. Tezde yer alan deneysel çalışma/araştırma tarafımdan yapılmış olup, tüm cümleler, yorumlar bana aittir.

Yukarıda belirtilen hususların doğruluğunu beyan ederim.

Öğrencinin Adı Soyadı: Kübra Dinç

Tarih:

İmza:

İÇİNDEKİLER

Etik Beyan	i
Kabul ve Onay	ii
İçindekiler	iii
Önsöz	vi
Simgeler ve Kısaltmalar	ix
Çizelgeler	x
1. GİRİŞ	1
1.1. Suç Olgusu	4
1.2. Genel Öz Yeterlik	7
1.2.1. Genel Öz Yeterlik ve Suç	9
1.3. Şema Terapi Modeli	10
1.3.1. Erken Dönem Uyumsuz Şemalar	11
1.3.2. Erken Dönem Uyumsuz Şemalar ve Suç	17
1.3.3. Erken Dönem Uyumsuz Şemalar ve Genel Öz Yeterlik	20
1.3.4. Şema Aktarımı	21
1.4. Bilişsel Esneklik	23
1.4.1. Bilişsel Esneklik ve Suç	24
1.4.2. Bilişsel Esneklik ve Genel Öz Yeterlik	27
1.5. Araştırmanın Önemi	29
1.6. Araştırmanın Amacı	30
1.7. Varsayımlar	31
1.8. Sınırlılıklar	31
1.9. Araştırma Hipotezleri	31
1.10. Araştırmanın Modeli	33
2. GEREÇ VE YÖNTEM	34
2.1. Araştırma Örneklemi	34
2.2. Veri Toplama Araçları	34
2.2.1. Yükümlü Kişisel Bilgi Formu	35
2.2.2. Ebeveyn Kişisel Bilgi Formu	35
	iii

2.2.3. Young Şema Ölçeği-Kısa Form 3 (YŞÖ-KF3)	35
2.2.4. Bilişsel Esneklik Envanteri (BEE)	37
2.2.6. Genel Öz Yeterlik Ölçeği (GÖYÖ)	37
2.3. İşlem	38
2.4. Verilerin Analizi	39
3. BULGULAR	41
3.1. Örneklem Gruplarının Sosyodemografik Özelliklerine İlişkin Bulgular ve Betimsel Analizler	41
3.1.1. Yükümlüler ve Yükümlülerin Babalarının Sosyodemografik Özellikleri	41
3.1.2. Yükümlülerin Babalarının Suç Geçmişi Olup Olmamasına Dair Sosyodemografik Özellikler	43
3.1.3. Suç Geçmişi Bulunan ve Bulunmayan Babalara Ait Sosyodemografik Özelliklere İlişkin Bulgular ve Betimsel Analizler	45
3.1.4. Suç Geçmişi Bulunan Babalar ve Oğullarına Ait Sosyodemografik Özelliklere İlişkin Bulgular ve Betimsel Analizler	47
3.1.4. Araştırma Değişkenlerine İlişkin Betimleyici İstatistikler	48
3.2. Araştırma Değişkenleri Arasındaki Korelasyon Analizi Bulguları	48
3.3. Genel Öz Yeterlik Düzeyini Yordayan Değişkenler (Regresyon Analizi)	49
3.4. Bireylerin Araştırma Değişkenleri Açısından Karşılaştırılması	52
3.4.1. Babasının Suç Geçmişi Bulunan ve Bulunmayan Yükümlülerin Araştırma Değişkenleri Puanlarının Karşılaştırılması	52
3.4.2. Suç Geçmişi Olan ve Olmayan Babaların YŞÖ-KF3 Alt Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması	54
3.5. Babaları ile Eşleşen Bireylerin YŞÖ-KF3 Alt Alanları Açısından Karşılaştırılması	55
3.5.1. Suç Geçmişi Bulunan Babaların ve Yükümlü Oğullarının YŞÖ-KF3 Alt Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması	55
3.5.2. Suç Geçmişi Bulunmayan Babaların ve Yükümlü Oğullarının YŞÖ-KF3 Alt Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması	56
3.6. Eşleşen Bireylerin Şema Boyutları Arasındaki Korelasyonlar	57
3.6.1. Suç Geçmişi Bulunan Babalar ve Oğullarının Şema Boyutları Arasındaki Korelasyonlar	61
3.6.2. Suç Geçmişi Bulunmayan Babalar ve Oğullarının Şema Boyutları Arasındaki Korelasyonlar	64
4. TARTIŞMA	66
4.1. Sosyodemografik Verilere İlişkin İstatistik Bulgularının Tartışılması	66
4.2. Araştırma Değişkenlerine İlişkin Korelasyon Bulgularının Tartışılması	68

4.3. Genel Öz Yeterlik Düzeyini Yordayan Değişkenlere İlişkin Bulguların Tartışılması	68
4.4. Araştırma Değişkenlerinin Karşılaştırılmasına İlişkin Bulguların Tartışılması	71
4.5. Erken Dönem Uyumsuz Şemalara İlişkin İstatistik Bulgularının Tartışılması	71
5. SONUÇ VE ÖNERİLER	75
ÖZET	79
SUMMARY	80
KAYNAKLAR	81
EKLER	92
Ek-1. Aydınlatılmış Onam Formu	92
Ek-2. Yükümlü Kişisel Bilgi Formu	94
Ek-3. Ebeveyn Kişisel Bilgi Formu	97
Ek-4. Young Şema Ölçeği-Kısa Form 3	99
Ek-5. Bilişsel Esneklik Envanteri	106
Ek-6. Genel Öz Yeterlik Ölçeği	108
Ek-7. Denetimli Serbestlik Müdürlükleri İçin Araştırma İzni	109
Ek-8. Etik Kurul Onayı	110
ÖZGEÇMİŞ	111

ÖNSÖZ

Suç davranışının adli psikolojinin çalışma alanı olmasıyla, bu davranışın altında yatan psikolojik sebepler araştırılmaya başlanmıştır. Suçu açıklamak için ortaya atılan birçok kuramın yanı sıra suç tekrarını önleme ve bu davranışı iyileştirme adına çeşitli uygulamalar geliştirilmiştir. Suç işlemiş bireylerin toplum içinde yaşadıkları sorunlara yenik düşmeleri, suç tekrarına sebebiyet veren bir konudur ve bu nedenle ülkemizde denetimli serbestlik kurumu oluşturulmuştur. Şema terapi ise adli alanda etkili terapi modellerinden biridir. Mevcut araştırma kapsamında; yükümlülerin genel öz yeterlik düzeylerini etkilediği düşünülen erken dönem uyumsuz şemalar ile bilişsel esneklik düzeyleri ve yükümlülere babalarından aktarılmış olması muhtemel şema boyutları ele alınmaktadır. Söz konusu çerçevede denetimli serbestlik uygulamasına tabi olan yükümlü bireyler ilgili değişkenler ve değişkenler arasındaki ilişkiler açısından karşılaştırılmaktadır. Ayrıca yükümlülerin genel öz yeterlik düzeylerini açıklayan faktörler ile baba-oğul bireylerin ilişkili şema boyutları araştırılmaktadır. Bunun yanı sıra çalışma bağlamında suç geçmişi bulunan ve bulunmayan babalar ile onların yükümlü oğulları arasında farklılaşan şema boyutları ele alınmaktadır. İlgili çalışmanın adli alanda şema aktarımına dair gelecek çalışmalara ışık tutması beklenmektedir.

Başta Türk kadını için yaptığı devrimler, bizlere bıraktığı cumhuriyet için Baş Öğretmen Mustafa Kemal ATATÜRK'e, bana okuma sevgisini aşılayan sevgili ilk öğretmenim Hüsamettin Bayrak'a ne kadar teşekkür etsem azdır.

Tezimi yazma sürecinde yanımda olan, kıymetli bilgilerini benimle paylaşan, emeğini tüm içtenliğiyle asla esirgemeyen ve hoşgörülü yaklaşımı ile yanımda olan değerli tez danışmanım Prof. Dr. Şennur Tutarel Kışlak'a teşekkür ederim.

Tez yazma sürecinin en başından itibaren fikirlerimi destekleyen, bana cesaret veren, akademik ve mesleki bilgilerini aktarıp yol gösteren, zekâsı, çalışkanlığı ve samimiyetiyle bana örnek olan ve kapısının bana her zaman açık olduğunu bildiğim Adalet Bakanlığı'ndan Dr. Adonis Çiğdem Erkunt Kanoğlu'na teşekkür ederim.

Yüksek lisans eğitimine başladığımızda yeniden tanıştığım, sürecin ilk gününden itibaren kolay ve zor birçok adımı benimle beraber atan, bir sınıf arkadaşından öte bana kız kardeş olan, zorlandığım her anda sabırla yanımda olup bana cesaret aşılayan, koşulsuz sevgisini benden asla esirgemeyen, sıcakkanlı yaklaşımı ve samimiyetiyle bana her zaman umut veren Müge Gürsay'a ne kadar teşekkür etsem azdır.

Beni şema terapi ile tanıştıran, güler yüzlü hocam Prof. Dr. Gonca Soygüt Pekak'a; bana vakit ayırarak tezim üzerine değerli görüşlerini paylaşan ve bana yol gösterici olan değerli hocam Doç. Dr. Fatma Yıldırım'a, Uzman Psikolog Suzan Çen Yağız'a, Dr. İbrahim Yiğit'e ve Uzman Psikolog Merve Koçak'a teşekkürlerimi sunuyorum.

Destegini asla esirgemeyen, en zor anlarımda yanımda olan, güzel enerjisiyle etrafına neşe saçan biricik arkadaşım Yasemin Ağcagil Kahvecioğlu'na, zorlandığımda beni dinleyen, destekleyen ve bana inanan Merve Hikmet Yuvacı'ya, İrem Sevi Yılmaz'a ve Ramazan Kaygusuz'a teşekkürlerimi sunuyorum.

Veri toplama sürecinde desteklerini esirgemeyen Ankara Denetimli Serbestlik Müdürlüğü ve Sincan Denetimli Serbestlik Müdürlüğü'nde çalışanlara teşekkür ederim.

Ankara Denetimli Serbestlik Müdürlüğü ve Sincan Denetimli Serbestlik Müdürlüğü'nde gönüllü olarak bu çalışmaya katılan tüm yükümlü bireylere ve babalarına teşekkür ederim.

Her anımda yanımda olan, zorlandığım zamanlarda beni motive eden, beni herkesten çok tanıyan ve bana her zaman güvenen sevgili aileme en büyük teşekkürlerimi iletmek istiyorum. Beni her zaman destekleyen, arkamda duran ve beni koşulsuz sevgisiyle sarıp sarmalayan canım annem Sema Dinç'e, bana yardım etmeye her zaman hazır olan ve çabalarımın güvenen canım babam Demirhan Dinç'e, benden desteğini ve yardımını asla esirgemeyen canım ablam Zeynep Havva Dinç'e ve zorlandığımda sorunlarımı dinleyen, beni destekleyen canım kardeşim Sevim Büşra Dinç'e ve ailemizin yeni üyesi, dünyalar tatlısı Casey'e en içten sonsuz şükranlarımı sunarım.

Biricik aileme,

SİMGELER ve KISALTMALAR

BEE	Bilişsel Esneklik Envanteri
GÖYÖ	Genel Öz Yeterlik Ölçeği
KOP	Kopukluk Şema Alt Alanı
YŞÖ-KF3	Young Şema Ölçeği-Kısa Form 3
ZO-DY	Zedelenmiş Otonomi-Diğeri Yönelimlilik Şema Alt Alanı
ZS-DY	Zedelenmiş Sınırlar-Yüksek Standartlar Şema Alt Alanı
TCK	Türk Ceza Kanunu

ÇİZELGELER

Çizelge 1.1. Şema Alanları ve Erken Dönem Uyumsuz Şemalar.	13
Çizelge 3. 1. Yükümlüler ve Babalarının Sosyodemografik Özellikleri	42
Çizelge 3. 2. Babalarının Suç Geçmişi Bulunan ve Bulunmayan Yükümlülere Ait Sosyodemografik Bilgiler.	43
Çizelge 3. 3. Yükümlülerin Suç Geçmişine Yönelik Bilgiler.	45
Çizelge 3. 4. Suç Geçmişi Bulunan ve Bulunmayan Babalara Ait Sosyodemografik Bilgiler.	46
Çizelge 3. 5. Suç Geçmişi Bulunan Babalar ve Oğullarına Ait Sosyodemografik Bilgiler.	47
Çizelge 3. 6. Araştırma Değişkenlerine İlişkin Betimleyici İstatistikler.	48
Çizelge 3. 7. Yükümlülerin Ölçek Puanları Arasındaki Korelasyonlar.	499
Çizelge 3. 8. Genel Öz Yeterlik Düzeyini Yordayan Değişkenler.	50
Çizelge 3. 9. Yükümlülerin (Babasının Suç Geçmişi Bulunan ve Bulunmayan) Araştırma Değişkenleri Arasındaki Tek Yönlü MANOVA Sonuçları.	52
Çizelge 3. 10. Tek Yönlü MANOVA Varyans Analizi Sonuçları.	53
Çizelge 3. 11. Ulaşılan Babaların (Suç Geçmişi Bulunan ve Bulunmayan) YŞÖ-KF3 Alt Ölçek Puanları Arasındaki Tek Yönlü MANOVA Sonuçları.	54
Çizelge 3. 12. Suç Geçmişi Bulunan Babaların ve Oğullarının YŞÖ-KF3 Alt Ölçek Puanlarına İlişkin Bağımlı Örneklem T Test Sonuçları.	55
Çizelge 3. 13. Suç Geçmişi Bulunmayan Babaların ve Oğullarının YŞÖ-KF3Alt Ölçek Puanlarına İlişkin Bağımlı Örneklem T Test Sonuçları.	56
Çizelge 3. 14. Baba-Oğul Eşleşen Bireylerin YŞÖ-KF3 Şema Boyutları Arasındaki Korelasyonlar.	60
Çizelge 3. 15. Suç Geçmişi Bulunan Babalar ve Oğullarının YŞÖ-KF3 Şema Boyutları Arasındaki Korelasyonlar.	63
Çizelge 3. 16. Suç Geçmişi Bulunmayan Babalar ve Oğullarının YŞÖ-KF3 Şema Boyutları Arasındaki Korelasyonlar.	65

1. GİRİŞ

Geçmişten günümüze kadar birçok insan, davranışın nedenlerini ve sonuçlarını anlamak için çabalamıştır. Bu çabalar doğrultusunda yapılan çalışmalar sistemli bir hal almış ve psikoloji bilimi doğmuştur. Psikolojide oldukça merak edilen ve nedenleri araştırılan davranışlardan biri de suç davranışdır. Suç, toplumsal sistem içinde bireylerin isteklerini yerine getirmek adına yasadışı olan tüm davranışlar olarak tanımlanmaktadır (Güney ve Şenol-Durak, 2017). Suçun cezai karşılığı olan hapsedmenin suçlular üzerinde yeterli etkiyi göstermemesi nedeniyle (Ertan ve Demez, 2018) çeşitli uygulamalar geliştirilmiştir. Bu uygulamalardan biri de hükümlünün infaz sonrası toplum hayatına uyum sağlamasını kolaylaştırmak, aileleri ile bağlantılarını sürdürmek amacıyla oluşturulan denetimli serbestlik uygulamasıdır (Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun, m. 105/A, 2012). Günümüze kadar çeşitli tanımı, açıklaması ve sınıflandırılması yapılan suç olgusunu açıklamak için çeşitli kuramlar ortaya atılmıştır. Bu kuramlarla ilişkili olarak yapılan çalışmaların bir kısmı suç davranışının aile bireyleri arasında aktarılabilceği vurgusunu yapmaktadır (Capaldi ve ark., 2003; Farrington ve ark., 2009; Hjalmarsson ve Lindquist, 2011, 2013; Junger ve ark., 2013; McCord, 1991, 1999; Smith ve Farrington, 2004; Thornberry ve ark., 2003). Bu bağlamda mevcut çalışmada suç olgusu, temelde şema terapi modeli kapsamında ele alınarak anlaşılmaya çalışılacaktır. Alanyazında nesiller arası suç aktarımı ve cinsiyetlerin etkisine dair yapılan araştırmalar (Burgess-Proctor ve ark., 2016; Farrington ve ark., 2009; Lakhdar ve ark., 2019; Smith ve Farrington, 2004) temel alınarak suç geçmişi olan babalar, suç geçmişi olmayan babalar ve onların denetimli serbestliğe tabi yükümlü yetişkin çocukları bu araştırmanın örneklemini oluşturmaktadır.

Şema terapi modeli birçok kuram öğelerinin birleştirilmesiyle oluşturulan yenilikçi ve bütüncül bir modeldir ve klinik depresyon, kaygı, yeme bozuklukları ve doyumsuz, yakın ilişkilerin sürdürülmesinde var olan uzun süreli zorlukları tedavi etmede etkili olduğu kanıtlanmıştır (Rafaeli ve ark., 2011; Young ve ark., 2003). Şema terapi modelinde bireylerin hayatını anlamlandırmalarına yardımcı olan çeşitli

düşünce örüntüleri (şemalar) tanımlanmaktadır. Kişinin kendine veya başkalarıyla ilişkilerine dair olan; anıları, duyguları, bilişleri ve bedensel duyuları içeren; çocuklukta veya ergenlikte gelişen; yaşam süresince şekillenen; önemli dereceye kadar işlevsiz olan örüntülere ise erken dönem uyumsuz şemalar adı verilmektedir. Modelde erken dönem uyumsuz şemalar, 5 alandan (*kopukluk ve reddedilmişlik, zedelenmiş otonomi, zedelenmiş sınırlar, diğeri yönelimlilik, yüksek standartlar ve bastırılmışlık*) ve bu alanların içerdiği 18 boyuttan (*terk edilme/istikrarsızlık, güvensizlik/kötüye kullanma, duygusal yoksunluk, kusurluluk/utanç, sosyal izolasyon, bağımlılık/yetersizlik, hastalıklar/tehditler karşısında dayanıksızlık, iç içe geçme/gelişmemiş benlik, başarısızlık, hak görme/ büyüklük, yetersiz özdenetim, boyun eğicilik, kendini feda, onay arayıcılık, karamsarlık, duyguları bastırma, yüksek standartlar/aşırı eleştircilik ve cezalandırıcılık*) oluşmaktadır.

Sözü edilen şemaların kökeni göz önüne alındığında ebeveynlerin erken dönem uyumsuz şemaları ile çocuklarının erken dönem uyumsuz şemaları arasında bir ilişki olabileceği varsayılmaktadır (Maçık ve ark., 2016). Anne babaların sahip oldukları erken dönem uyumsuz şemaları, çocuklarının benzer ya da farklı şekilde deneyimlemesi ise alanyazında “Şema Aktarımı” olarak tanımlanmaktadır (Yiğit, 2018). Alanyazında rastlanan bazı çalışmalar suç işlemiş bireylerde kimi şema boyutlarının kişinin ailesinden aktarılmış olabileceğini ortaya koymaktadır (Shorey ve ark., 2012; Zonnevjlle ve Hildebrand, 2018). Şema aktarımının suç ile ilişkisine bakıldığında alanyazında yalnızca iki çalışmaya rastlanmıştır (Shorey ve ark., 2012; Zonnevjlle ve Hildebrand, 2018).

Suç davranışının nedenleri kadar suç işlemiş bireylerin infazları sonrası toplum hayatına uyum sağlama çabaları da ilgi çeken bir diğer araştırma konusudur. Cezaevinden çıkan bireylerin topluma uyumunu kolaylaştırmak için denetimli serbestlik uygulaması geliştirilmiştir (Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun, m. 105/A, 2012). Bu uygulamanın söz konusu bireylere daha fazla yardımcı olması için infaz sonrası topluma uyum sağlamayı kolaylaştıran ve zorlaştıran faktörlerin araştırılması önem taşımaktadır. Bu konuda suç işlemiş bireylerin infazları sonrası günlük hayata uyum sağlamalarında genel öz yeterliğin önemine dair

alışmalar bulunmakta (rneğin Karakartal, 2018), bu bağlamda hükümlüler üzerinde çalışılan faktörlerden birisinin öz yeterlik olduğu görülmektedir (Milkman ve Wanberg, 2007; Schlager, 2013; Samenow, 1998; akt., Puryear, 2016; Bahr ve ark., 2010; Cuevas ve ark., 2017). Bu doğrultuda çalışmada incelenmesi planlanan bir diğer değişken de genel öz yeterlik algısıdır. z yeterlik, bireyin istenen sonuca ulaşabilmesi için gereken davranış biçimini ne derece iyi gerçekleştirebileceğine dair inancı olarak tanımlanırken (Bandura, 1977) genel öz-yeterlik ise kişinin çok çeşitli stresli ya da zorlu yaşam olaylarıyla başa çıkma yeterliğine olan inancı olarak açıklanmaktadır (Luszczynska ve ark., 2005).

Mevcut çalışmada *erken dönem uyumsuz şemalar* ile ilişkili olduğu düşünülen *genel öz yeterlik algısının* yanı sıra *bilişsel esnekliğin* de bu ilişkideki önemi ele alınacaktır. Bilişsel esneklik, bireylerin değişen evre koşullarına göre bilişlerini değiştirebilme becerisi olarak tanımlanmakta ve üç temel alanı kapsamaktadır. Bunlar; (1) zor durumları kontrol edilebilir algılama eğilimi, (2) yaşam olayları ve insan davranışlarının olası alternatiflerinin olabileceğini algılama becerisi ve (3) zor durumlar için çok sayıda çözüm üretme becerisidir (Dennis ve Vander Wal, 2010). İlgili alanyazın incelendiğinde hükümlülerde bilişsel esnekliğin artırılmasıyla ilgili çalışmalar olduğu görülmekte (Howells ve ark., 2005; Jordaan ve ark., 2018; Lee ve DiGiuseppe, 2018; Lipsey ve ark., 2007) ve ilgili çalışmaların bulguları yükümlülerin bilişsel esnekliklerinin artırılmasının önemini vurgulamaktadır.

Bu bilgiler ışığında söz konusu çalışmada öncelikle suç işlemiş ve işlememiş olan babaların erken dönem uyumsuz şemaları ile suç işlemiş yetişkin çocuklarının erken dönem uyumsuz şemaları arasında benzerlik ya da farklar olup olmadığını incelemek amaçlanmış ve yanı sıra denetimli serbestliğe tabi yükümlülerde erken dönem uyumsuz şemaları ve bilişsel esneklik düzeyleri ile genel öz yeterlik düzeyi arasındaki ilişkileri belirlemek amaçlanmıştır.

Bu bölümde, ilk olarak suç olgusu tanımlanmış, aile içinde aktarımı ile ilgili yapılan çalışmalar ve denetimli serbestlik uygulamasına tabii yükümlüler ve araştırmanın amacı hakkında bilgi verilmiştir. İzleyen bölümde ise genel öz yeterlik

kavramı açıklamıştır. Ardından şema terapi modeli çerçevesinde erken dönem uyumsuz şemalar ve şema aktarımı kavramları ele alınmış ve sonrasında denetimli serbestliğe tabi bireylerde genel öz yeterlik algısıyla ilgili olduğu düşünülen bilişsel esneklik kavramına yer verilmiştir. Bölümün sonunda ise araştırmanın amacı, soruları ve önemi yer almaktadır.

1.1. Suç Olgusu

Suç, topluma zarar veren eylemlerin sadece bir kısmını ve genellikle en zararlı olanlarını kanunlar çerçevesinde tanımladığımız eylem ya da eylemsizliklerdir (Sözer, 2016). Suçlar verilen zararın kime veya neye yönelik olduğuna (şahsa, mala, kamuya yönelik suçlar), hareket sayısına (tek hareketli, birden fazla hareketli, seçimlik hareketli suçlar), hareketin şekline (icrai ve ihmali suçlar), hareketin önemine (bağlı hareketli ve serbest hareketli suçlar) ve neticeye (ani, kesintisiz, zarar, tehlike suçları gibi) şeklinde çeşitli sınıflandırmalarla ele alınabilir. Türk Ceza Kanunu'na (TCK, 2004) göre ise suç türleri: vatana ihanet suçları; hürriyete, devlet yönetimine, adliyeye, kamu düzenine, kamu görevine, kamu esenliğine, genel ahlak ve aile düzenine, kişiye ve mala karşı suçlar olmak üzere on grupta ele alınmaktadır. Bu çalışmada suç davranışlarını daha kolay kategorize etmek için suç türünün şiddet içerip içermediği göz önünde bulundurulmuştur. Bu durumda çalışmada yükümlüler şiddet içeren suç işlemiş bireyler ve şiddet içermeyen suç işlemiş bireyler olmak üzere iki gruba ayrılmıştır. Üçüncü grup ise hem şiddet içeren hem de içermeyen bireylerden oluşmaktadır. Şiddet içeren suçlar herhangi bir bireyin vücut bütünlüğünü bozacak şekilde saldırı içeren (yaralama, adam öldürme gibi) ve şiddet içermeyen suçlar ise mala veya toplum düzenine yönelik suçlardan (hırsızlık, madde kullanımı gibi) oluşmaktadır (Koçak ve Durak Batıgün, 2017).

Birçok faktörün etkisiyle veya bir araya gelmesiyle meydana gelen suç olgusunu anlamaya dair birçok çalışma bulunmaktadır. Bu çalışmaların sonucunda suçun nedenleri hakkında çeşitli kuramlar ortaya atılmasının yanı sıra çeşitli risk faktörleri de belirlenmiştir. Psikolojik problemler, ebeveynlerle ilişkide problemler, istismara

uğrama, sapkın arkadaş grubu, işsizlik ve ekonomik sorunlar suça atıfta bulunulan bazı risk faktörleridir (Görgülü ve Cankurtaran-Öntaş, 2013). Gelişim psikolojisinde bazı davranışsal eğilimlerin veya özelliklerin yaşam boyu sürebileceği ve bazı ailelerde bir nesilden diğerine izlenebilir olabileceğiyle ilgili tartışmalar (Patterson, 1998) temel alınarak bu risk faktörleri üzerine ailede suç geçmişi konulu çalışmalarda nesiller arasında suçun aktarımı üzerinde durulmuştur (Capaldi ve ark., 2003; Farrington ve ark., 2009; Hjalmarsson ve Lindquist, 2011, 2013; Junger ve ark., 2013; McCord, 1991, 1999; Smith ve Farrington, 2004; Thornberry ve ark., 2003).

Suç olgusunda aileyle ilişkili risk faktörlerinden en önemlisi ailenin suçla bağlantısıdır (Loeber ve Stouthamer-Loeber, 1986). Konuyla ilgili çalışmalarda genel olarak ebeveynin suç işlemiş olmasının gelecek neslin suça ilişkin davranışlarına dair önemli bir gösterge olduğu fikri desteklenmektedir (Smith ve Farrington, 2004; Stern ve Smith, 1995). Suç işlemiş bir babaya sahip olmak; düşük okul performansı, ailenin sisteminin bozulması ve yetersiz çocuk yetiştirme gibi diğer güçlü risk faktörlerinden bağımsız olarak suç işleme olasılığını yordamaktadır (Smith ve Farrington, 2004). Aile sistemi içerisindeki suç davranışlarının aynı cinsiyetteki ebeveyn çocuk arasında aktarıldığına dair birçok araştırma bulunmaktadır (Burgess-Proctor ve ark., 2016; Farrington ve ark., 2009; Smith ve Farrington, 2004). Örneğin yapılan bir çalışmaya göre hüküm giymiş bir anneye sahip olmak, kadınlar için tutuklanma olasılığını neredeyse iki katına çıkarmaktadır. Ayrıca babalarının hüküm giymesine ile yetişkin oğulların tutuklanması arasındaki bağ, annelerinin hüküm giymesine göre daha güçlü bir yordayıcıdır (Burgess-Proctor ve ark., 2016). Ancak Farrington ve arkadaşları (2009) hüküm giymiş erkeklerde iki ebeveynin de suçlu olması ile tek ebeveynin suçlu olması arasında anlamlı bir fark bulamamıştır.

Toplumdaki huzurun ve gündelik akışın bozulmaması için suç davranışları, hapis cezası gibi cezai karşılıklara tabi tutulmaktadır. Ancak günümüzde hapsetmenin suçlular üzerinde yeterince etki göstermediği bilindiği için (Ertan ve Demez, 2018) hem dünyada hem de ülkemizde suçun önlenmesine ve suç işleyen bireylerin rehabilitasyonuna yönelik uygulamalar mevcuttur. Ülkemizde suç işlemiş bireyler için

denetimli serbestlik programı oluşturmak ve uygulayıp yönetmek bu alandaki en işlevsel hizmetlerin başında gelmektedir (Güney ve Şenol-Durak, 2017).

1.1.1. Denetimli Serbestlik Uygulamasında Suçlular

Denetimli serbestlik uygulaması, suça yönelmiş bireylerin rehabilite edilerek toplumsal yeniden bütünleşmelerini kolaylaştırmak ve temel olarak suçu önlemek amacıyla ortaya çıkmış olan, toplum içerisinde gözetim ve birtakım tedbirlere maruz bırakılması şeklinde kendini gösteren bir cezalandırma pratiğidir (Ertan ve Demez, 2018; Topçuoğlu, 2015). Türkiye'de 2005 yılında yapılan yasal düzenlemelerle (Denetimli Serbestlik ve Yardım Merkezleri ile Koruma Kurulları Kanunu) birlikte getirilen bu uygulama ile amaçlanan hükümlünün infaz sonrası toplum hayatına uyum sağlamasını kolaylaştırmak, aileleri ile bağlantılarını sürdürmek ve güçlendirmelerini temin etmektir (Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun, m. 105/A, 2012).

Denetimli serbestlik kararı verilebilmesi için gerekli olan koşullar şu şekildedir:

-Açık ceza infaz kurumunda cezasının son altı ayını kesintisiz olarak geçirenler, çocuk eğitim evinde toplam cezasının beşte birini tamamlayanlar ile koşullu salıverilmesine bir yıl veya daha az süre kalan, iyi halli hükümlülerin talebi halinde denetimli serbestliğe karar verilir (Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun, m. 105/A, 2012).

Ülkemizde denetimli serbestlik uygulamasına rağmen suçu önleme ve yanı sıra suçluların psikolojik özellikleri ve profili üzerine yeterince çalışmaya rastlanmamaktadır. Suç tekrarını önleme çalışmaları için bu yönde araştırmalara ihtiyaç olduğu düşünülmektedir. Alanyazında rastlanan çalışmalarda suç tekrarını önleme üzerine vurgulanan değişkenler içinde öz yeterliğin önemi dikkati çekmektedir (Bahr ve ark., 2010; Cuevas ve ark., 2017; Martin ve Stermac, 2010). İlgili çalışmalar doğrultusunda mevcut araştırmada incelenen araştırma değişkenlerinden biri denetimli

serbestliğe tabi yükümlülerde genel öz yeterlik düzeyidir. Bu bağlamda izleyen bölümde genel öz yeterlik ve suç konusuna yer verilmiştir.

1.2. Genel Öz Yeterlik

Yeterlik kavramı, sayısız amaca hizmet için bütünleştirilmiş rotalarla düzenlenmesi gereken bilişsel, sosyal ve davranışsal becerilerden oluşan üretken yeteneği içermektedir (Bandura, 1982). *Öz yeterlik* kavramı ise bireyin istenen sonuca ulaşabilmesi için gereken davranış biçimini ne derece iyi gerçekleştirebileceğine dair inancı olarak Bandura (1977) tarafından alanyazına kazandırılmıştır (Wang ve ark., 2014). Öz yeterlik, yetenek üretimini gerektiren eylemlerin düzenlenmesi ve yürütülmesine dair kişinin kendi yeterliğine olan inancını ifade etmektedir ve bireyin öz yeterlik seviyesinin belirledikleri hedefleri, onlara olan bağlılıklarını ve sosyal ortamdaki beklentilerini etkilemektedir (Bandura, 1997). İnsanlar günlük yaşamlarında, eylem planlarının ve aldıkları sorumlulukların ne kadar sürdürüleceği konusunda sürekli karar alırlar. Kişisel yeterliğin gerçekçi olmayan inançlarına göre hareket etmemek, kişinin kendi yeteneklerinin doğru bir şekilde değerlendirilmesi işlevsel açıdan değerlidir (Bandura, 1977). Öz yeterliğe olan inancın önemli olmasının nedeni; bireylerin yaptıkları seçimleri ve izledikleri eylem tarzlarını etkilemesinin yanı sıra bu inancın harcadıkları çaba ve kararlılık seviyelerini de etkilemesidir (Brezina ve Topalli, 2012).

Öz yeterlik kavramı; politika ve sağlık alanları gibi *alana özgü yeterlik* ve Bandura'nın yaklaşımına göre belirli bir görev ya da etkinliğin ötesine geçmeyen *eyleme özgü yeterlik* (Gecas, 1989) anlamında *bağlamsal öz yeterlik* ve *genel öz yeterlik* olarak ikiye ayrılmıştır. Bağlamsal öz yeterlik belirli bir görev veya alan ile sınırlıyken genel öz yeterlik birinin çok çeşitli stresli ya da zorlu yaşam olaylarıyla başa çıkma yeterliliğine olan inancıdır (Luszczynska ve ark., 2005). Bu olgunun insanların olaylar üzerindeki kendi kontrollerine yönelik inançlarıyla, yaşam doyumlarıyla, kendini düzenleme davranışlarıyla ve duygu durumlarıyla (olumlu ve olumsuz) ilişkili olabileceği düşünülmektedir (Aypay, 2010).

Çocuklar çevreleriyle etkileşimlerini genişlettikçe gelişen işlevsel alanlardaki becerilerine dair öz farkındalık kazanmalıdır. Günlük karşılaştıkları birçok durumu anlamak ve yönetmek için fiziksel, dil ve bilişsel becerileri ile sosyal yeterliklerini geliştirmek, değerlendirmek ve test etmek zorundadırlar. Erken dönemdeki bu keşifleri temel becerilerini düzenlemede ve ilerletmekte onlara yardımcı olmaktadır. Becerilerini genişletirken doyum alma ve iyi oluş düzeyleri, yetişkinler aracılığıyla sağlanmaktadır. Çocukların fiziksel olarak yetişkinlere bağımlı olması, sosyal ve sözel davranışlarıyla yetişkinlerin eylemlerini nasıl etkileyeceğini çabuk öğrenmelerini sağlamaktadır. Sosyal ve bilişsel yeterliğin erken gelişmesinin merkezinde, kişisel kontrolün uygulanmasındaki yeterlik deneyimleri yer almaktadır. Çocuklarının iletişim davranışından sorumlu ve yeterlik gelişimi için zengin fiziksel çevre ve keşif için özgürlük sağlayan ebeveynlerin çocukları sosyal, bilişsel ve dil gelişiminde daha hızlıdır. Erken dönemde çocuğa bu tür beceriler ebeveynler tarafından sağlanmıyorsa çeşitli okul öncesi programlarıyla sağlanması önem taşımaktadır. Okul öncesi yeterlik gelişimi çalışmalarının uzun dönem sonuçlarına göre bu çalışmalar kuşaklar arası zihinsel işlev örüntülerini tersine çevirmektedir. Ebeveynlerle kurulan sosyal ve duygusal bağ da yeterlik gelişiminde etkili olmaktadır. Ebeveynin duygusal destek sağlaması, yol gösterici olması, manevi değer sağlaması ve model olma biçimi bu bağlamda etkilidir (Bandura, 1997).

Bandura'ya (1977) göre psikolojik süreçler öz yeterlik düzeyini ve gücünü değiştirmektedir. Öz yeterlik; başa çıkma davranışının gerçekleşmesini, ne kadar çaba harcanacağını, engeller ve zorluklar karşısında dayanıklılığı belirlemektedir. Öz yeterlik beklentisi dört kaynaktan oluşmaktadır: performans başarıları, vekaleten deneyim, sözlü ikna ve fizyolojik durumlar.

Yetenekleri konusunda kendinden şüphe duymakta olan bireylerle karşılaştırıldığında, yüksek öz yeterliğe sahip olanların eylemlerinde daha itinalı, yeni deneyimlere açık, stres faktörlerine duygusal olarak daha dirençli ve hem değerlerine hem de sosyal öz yeterliğine bağlı olarak kişiler arası ilişkilerinde daha dışa dönük ve toplum yanlısı olmaları muhtemeldir. Yüksek öz yeterliğe sahip olanlar kendileri için daha da yüksek hedefler belirlemekte ve bu hedefleri gerçekleştirmek için yoğun bir

çaba göstermektedir. Biraz daha düşük öz yeterliğe sahip olanlar hedefine ulaşabileceğine, ona bağlı kalabileceklerine ve biraz daha sıkı çalışabileceklerine inanmaktayken düşük öz yeterliği olan bireyler daha önce başardıklarını tekrarlayamayacağını düşünüp hedeflerini düşürmekte ve daha az çabalamaktadır. Öz yeterliği düşük bireyler, engelle karşılaştığında çabalamanın yararsızlığına kolayca ikna olurken yüksek öz yeterliği olanlar engelin üstesinden gelmenin yolunu bulmaktadır (Bandura, 2012). Bu bağlamda suçluların öz yeterlik düzeyleri de araştırmacıların ilgisini çekmekte ve suç geçmişi bulunan bireylerin yaşadıkları zorluklar ve bunlarla başa çıkmada öz yeterlik düzeyinin rolü ele alınmaktadır.

1.2.1. Genel Öz Yeterlik ve Suç

Öz yeterlik insanların düşüncelerini, öz saygılarını, hedeflerini, kişisel etkileşim için gösterdiği çabayı ve seçtiği durumları etkilemektedir (Bandura, 1989; Rubin ve ark., 1993; akt., Martin ve Anderson, 1998). Karakartal'ın (2018) eski hükümlülerle yaptığı nitel çalışmaya göre katılımcıların “etiketlenme, toplumdan dışlanma, işsizlik, maddi sıkıntılar, ruhsal çöküntü ve umutsuzluk” yaşadığı belirlenmiştir. Tahliye sonrası deneyimlenen bu sorunlar ve değişen ortam şartları, aile ve arkadaşlık ilişkileri ile hayata yeniden uyum sağlama çabaları nedeniyle denetimli serbestliğe tabi bireylerin düşünce, öz saygı, hedef vb. durumlarının da değişmesi kaçınılmazdır. Puryear (2016) suç işlemiş bireylerin yaşadıkları sorunların azaltılıp öz yeterlik düzeylerinin artırılması, suç davranışını değiştirme ve suç tekrarında bulunma olasılığını azaltmada motivasyonlarına katkıda bulunacağını öngörmüştür (Puryear, 2016).

Alanyazında suçluların genel öz yeterlikleri üzerine yapılan çalışmalara rastlanmaktadır (Milkman ve Wanberg, 2007; Schlager, 2013; Samenow, 1998; akt., Puryear, 2016; Bahr ve ark., 2010; Cuevas ve ark., 2017). Bahr ve arkadaşları (2010) şartlı tahliyeyi başarıyla tamamlayan ve tamamlayamayan bireyler ile bir çalışma yürütmüşlerdir. Ulaştıkları bulgular, başarılı şartlı tahliye üyelerinin başarılı olamayanlara göre madde kullanımı tedavisine daha çok katıldığını, ailelerinden ve

arkadaşlarından daha fazla destek aldığını, daha yüksek düzeyde öz yeterliğe sahip olduğunu göstermektedir. Araştırmacılar tedavinin katılımcıların öz yeterlik düzeyini artırmada etkili olması yoluyla uyuşturucu kullanan akranlardan uzak durmalarına yardımcı olduğunu düşündüklerini belirtmektedir. Dolayısıyla madde kullanan bireylerin suç tekrarının öz yeterliklerinin artırılmasıyla önlenebileceği düşünülebilir. Yaş ortalaması 16.5 olan suç işlemiş bireylerle yapılan başka bir çalışma da (Cuevas ve ark., 2017) öz yeterlik ile suç tekrarının negatif yönde ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır. Martin ve Stermac (2010), benzer şekilde, hedefine ulaşabileceğine inanan hükümlülerin suç tekrarı bulunma olasılığının düşük olduğunu belirtmektedirler. Puryear (2016) ise genel öz yeterlik düzeyinin suç tekrarını yordamadığı sonucuna ulaşmıştır. Benzer şekilde Görgülü (2019) genel öz yeterliğin madde kullanımında tedavi motivasyonu için etkili olmadığı sonucuna ulaşmıştır. Katılımcıların hem birden fazla madde türü kullanması hem de 2 yıldan uzun süre kullanması sonucunda genel öz yeterlik düzeylerinin olumsuz etkilenmiş olabileceğini belirtmiştir.

Alanyazında öz yeterlik ve suç kavramlarına ilişkin sınırlı sayıdaki bu çalışmalar öz yeterliğin bireylerin suç tekrarını önlemede etkili olduğunu göstermektedir. Mevcut çalışmada alanyazına dayalı olarak erken dönem uyumsuz şemalar ve bilişsel esneklik düzeyinin genel öz yeterlik ile ilişkili olabileceği düşünülmüştür. Bu nedenle öncelikle şema terapi modeli aşağıda ele alınmıştır.

1.3. Şema Terapi Modeli

Şema terapi; Young ve arkadaşları (1990, 1999) tarafından bilişsel davranışçı terapinin genişletilmesiyle ve ayrıca bilişsel davranışçı, bağlanma, Gestalt, nesne ilişkileri, yapısal ve psikanalitik kuramlardaki öğelerin birleştirilmesiyle oluşturulan yenilikçi ve bütüncül bir terapi modelidir (akt., Young ve ark., 2003). Bu yaklaşım; kronik depresyon, çocukluk travması, yeme bozuklukları ve madde kötüye kullanımını içeren veya bunlarla birlikte seyreden bozukluklara ve çeşitli klinik problemlere uygulanmaktadır. Şema terapi aynı zamanda hüküm giyen suçlulara ve madde kötüye

kullanana n ksetmeyi engellemede yardımcı olmaktadır. Modelin işleyişı bireyin hayatının erken döneminde oluşana ve hem duygu hem de düşünce örüntülerinde işlevselliğı bozana, erken dönem uyumsuz şemalar olarak adlandırılan örüntüler üzerinden ilerlemektedir. Model ile ilgili bir başka kavram ise şema modlarıdır. Bireyin erken dönem uyumsuz şemalarına bağılı olarak güncel yaşanan bir durum veya olay nedeniyle duygu durumu ve davranışları tetiklenebilir. Bunun sonucunda bireyin içinde bulunduğı baskın ruhsal durum mod olarak adlandırılmaktadır (Young ve ark., 2003). Söz konusu çalışmanın amacı doğrultusunda aşağıda erken dönem uyumsuz şemalara ayrıntılı olarak yer verilmektedir.

1.3.1. Erken Dönem Uyumsuz Şemalar

İnsanların bir parçası olan şemalar karmaşık uyaranları ya da deneyimleri düzenlemeye, tutarlılık sağlamaya ve hayatta kalmaya yardımcı olan örüntülerdir. Bu örüntüler kişinin kendisine ve ilişkilerine yönelik olup hayat tecrübelerini anlamlandırmak için kullanılmaktadır. Şemalar *olumlu veya olumsuz, uyumlu veya uyumsuz* olabilmektedir (Young ve ark., 2003).

Young ve arkadaşları (2003) erken dönem uyumsuz şemaları şöyle tanımlamaktadır: Kişinin kendine veya başkalarıyla kişisel ilişkilerine dair; anıları, duyguları, bilişleri ve bedensel duyuları içeren; çocuklukta veya ergenlikte gelişen; yaşam süresince şekillenen; önemli dereceye kadar işlevsiz olan örüntülerdir. Çocukluk ortamını nispeten doğru şekilde temsil eden şemalar bireylerde uyum sağlayıcı özellikte ortaya çıksa da birey büyüdükçe hatalı ve uyumsuz bir hal almaktadır. Yetişkinlikte bireyler yaşadıkları olayları çocukluk dönemindeki travmatik deneyimlere benzer biçimde (farkında olmadan) algıladıklarında erken dönem uyumsuz şemalar tetiklenmektedir. Bu şemalardan bir tanesinin tetiklenmesi üzüntü, utanç, korku veya öfke gibi yoğun ve olumsuz duyguların yaşanmasına neden olmaktadır (Young ve ark., 2003). Şemalar; bireylerin düşünme, hissetme, davranma şekillerinde ve başkalarıyla ilişkilerinde büyük rol oynamaktadır. Ayrıca bireylerin çocukluk dönemlerinde kendilerine en çok zarar veren durumları yetişkinlik

yaşantılarında farkında olmadan yeniden oluşturmalarına paradoksal biçimde neden olmaktadır (Young ve ark., 2003). Erken dönem uyumsuz şemalar farklı şiddet ve kapsam düzeylerinden oluşmaktadır. Şema ne kadar yoğun olursa tetiklediği durumların sayısı da o kadar fazla olmaktadır. Ayrıca şema ne kadar yoğun olursa tetiklendiğinde uzun sürdüğü müddetçe daha yoğun olumsuz duygular yaşanmaktadır (Young ve ark., 2003).

Tüm şemaların kökeni çocukluk çağı travmaları veya kötü davranışlara maruz kalmak değildir. Örneğin hiçbir şekilde çocukluk çağı travmasına maruz kalmayan birisi, çocukluğu boyunca aşırı korunduğu için Bağımlılık/Yetersizlik şemasını geliştirebilir. Ancak tüm şemalar travma kökenli olmasa da yıkıcıdır ve birçoğu çocukluk ve ergenlik döneminde düzenli olarak tekrarlayan zarar verici deneyimlerden kaynaklanmaktadır. Bu olumsuz deneyimlerin etkileri gitgide artıp bir araya geldiğinde tam teşekküllü bir şema oluşumuna neden olmaktadır (Young ve ark., 2003). Şema terapi modelinde erken dönem uyumsuz şemaların ortaya çıkması temel duygusal ihtiyaçlar, erken dönem yaşantılar ve duygusal mizaç olmak üzere üç ana nedene bağlıdır ve bu nedenler şu şekilde açıklanmaktadır:

1) *Temel Duygusal İhtiyaçlar*: Şema terapi modelinde temel görüş şemaların çocuklukta temel duygusal ihtiyaçların karşılanmaması sonucu oluştuğu yönündedir. Temel duygusal ihtiyaçlar ise *güvenli bağlanma, otonomi, yeterlik ve kimlik gelişimi, gereksinim ve duyguların ifade özgürlüğü, kendiliğindenlik ve oyun, gerçekçi sınırlar ve öz denetimden oluşmaktadır* (Young ve ark.,2003).

2) *Erken Dönem Yaşantılar*: Erken dönem uyumsuz şemaların birincil kökeni çocukluk çağı olumsuz yaşantılardır. Şema edinimine neden olan erken dönem yaşantıların gereksinimlerin engellenmesi, örselenme, *iyi şeylerin aşırı verilmesi/aşırı koruma ve seçici içselleştirme veya başkalarıyla özdeşleşme* olmak üzere dört yaşantı türünden oluştuğu gözlenmiştir (Young ve ark., 2003).

3) *Duygusal Mizaç*: Her çocuğun doğduğundan itibaren farklı bir mizacı vardır. Kimi çocuklar kaygılı olurken kimileri sakindir, kimileri utangaç olurken kimileri de

dışadönüktür. İki çocuk aynı olayı yaşadığında farklı tepkiler verir ve bu da farklı şemalar oluşturmalarına neden olmaktadır. Örneğin utangaç bir çocuk annesinden yeterli ilgi görmediğinde daha da içine kapanabilirken sosyal olan bir başka çocuksa daha fazla başkalarına yönelebilir (Young ve ark., 2003).

1.3.1.1. Şema Alanları ve Erken Dönem Uyumsuz Şemalar

Young ve arkadaşları (2003) tarafından oluşturulan modelde erken dönem uyumsuz şemalar 5 şema alanı ve 18 şema boyutundan oluşmaktadır. Şemaları tespit etmek için kullanılan Young Şema Ölçeği'nin kısa form 3. sürümüne (YŞÖ-KF3) dair çeşitli geçerlik ve güvenirlik çalışmaları yürütülmüş ve şema alanlarının içerdiği şema boyutlarının farklılaştığı bulgular elde edilmiştir (Santos ve ark., 2018; Yiğit, 2018). Ölçeğin Türkçe sürümünün psikometrik özelliklerine dair bilgiler (Sarıtaş ve Gençöz, 2011; Soygüt ve ark., 2009) yöntem kısmında ayrıntılı olarak yer almaktadır. Bu bölümde ise Young ve arkadaşları (2003) tarafından tanımlanan şema boyutları ve onların yerleştiği şema alanları ele alınmıştır.

Çizelge 1.1. Şema Alanları ve Erken Dönem Uyumsuz Şemalar.

Şema Alanları	Erken Dönem Uyumsuz Şemalar
Kopukluk ve Reddedilmişlik Alanı	Terk Edilme/İstikrarsızlık Güvensizlik/Kötüye Kullanma Duygusal Yoksunluk Kusurluluk/Utanç Sosyal İzolasyon
Zedelenmiş Otonomi Alanı	Bağımlılık/Yetersizlik Hastalıklar/Tehditler Karşısında Dayanısızlık İç İç Geçme/Gelişmemiş Benlik Başarısızlık
Zedelenmiş Sınırlar Alanı	Hak Görme/Büyüklik Yetersiz Özdenetim
Diğeri Yönelimlilik Alanı	Boyun Eğicilik Kendini Feda Onay Arayıcılık
Yüksek Standartlar ve Bastırılmışlık Alanı	Karamsarlık Duyguları Bastırma Yüksek Standartlar/Aşırı Eleştiricilik Cezalandırıcılık

1) Kopukluk ve Reddedilmişlik Alanı: Bu şema alanındaki bireyler başkalarıyla güvenli, tatmin edici bağ oluşturmakta güçlük çekmektedir. İstikrar, güven, ilgi, sevgi ve aidiyet gereksinimlerinin karşılanmayacağına inanırlar. Bu inancın kökenindeki aileler tutarsız (Terk Edilme/İstikrarsızlık), kötüye kullanan (Güvensizlik/Kötüye Kullanma), soğuk (Duygusal Yoksunluk), reddedici (Kusurluluk/Utanç), dış dünyadan izole (Sosyal İzolasyon) özellikler göstermektedir. Bu şema alanında aşağıdaki şema boyutları bulunmaktadır:

- a) Terk Edilme/İstikrarsızlık: Bu şemaya sahip kişiler hayatlarındaki önemli insanların yanlarında her zaman olmayacağını düşünmektedir çünkü bu kişilerin öleceğine veya kendilerini terk edeceğine dair inançları vardır.
- b) Güvensizlik/Kötüye Kullanma: Bu şemaya sahip kişiler insanlara fırsat verildiğinde kendilerini çıkarları amacıyla kullanacaklarını düşünmektedir.
- c) Duygusal Yoksunluk: Bu şema kişilerin duygusal ilişkilerinden bekledikleri ihtiyacın yeterince karşılanmaması ile ilgilidir. Bakım yoksunluğu, empati yoksunluğu ve koruma yoksunluğu olmak üzere üç alt alandan oluşmaktadır.
- d) Kusurluluk/Utanç: Bu şema kişinin kusurlu, kötü, değersiz ve başkaları tarafından seviemez olmaları inancı ile ilgilidir ve kişinin kusurlarına dair algıları nedeniyle utanç duymasını içermektedir.
- e) Sosyal İzolasyon: Bu şemaya sahip bireyler herhangi bir gruba veya topluluğa ait olmadıklarını düşünmektedirler.

2) Zedelenmiş Otonomi Alanı: Otonomi, bireyin ailesinden ayrılma ve kendi yaşına göre bağımsız olarak hareket edebilme yeteneğidir. Bu şema alanındaki bireyler, kendilerine ve dünyaya ilişkin kararlarında bağımsız hareket etmede ve kendilerini aile üyelerinden ayırmada zorluk yaşayacaklarını düşünmektedir. Çocukluklarında aileleri onlar için her şeyi yapmış ve aşırı koruyucu davranmışlardır ya da tam tersi şekilde çok az ilgili veya koruyucu davranmışlardır. Bu nedenle bu kişiler kendi kimliklerini geliştirmede ve hayatlarını kurmada zorluk yaşamaktadır. Bu şema alanında aşağıdaki şema boyutları bulunmaktadır:

- a) Bağımlılık/Yetersizlik: Bu şemaya sahip bireyler yardım almadan günlük hayatta sorumluluklarıyla başa çıkamayacaklarını düşünmektedirler.

b) Hastalıklar/Tehditler Karşısında Dayanıksızlık: Bu şema bireylerin başa çıkamayacakları ve her an gerçekleşebilecek bir felaketin endişesini taşımasıyla ilişkilidir. Bu felaketler tıbbi (kalp krizi, AIDS gibi hastalıklar gibi), duygusal (aklını yitirme, kontrolünü kaybetme gibi) ve dış nedenlere bağlı (kaza ve doğal felaketler gibi) olabilmektedir.

c) İç İç Geçme/Gelişmemiş Benlik: Bu şemaya sahip kişiler bireyselleşmelerini ya da sosyal gelişimlerini engelleyecek şekilde bir veya daha fazla yakını (genellikle ebeveynler) ile aşırı duygusal yakınlık kurmuş ve iç içe geçmiş haldedir.

d) Başarısızlık: Bu şemaya sahip bireyler zeki olmadıklarını, beceriksiz, yeteneksiz veya başarısız olduklarını düşünmektedir.

3) Zedelenmiş Sınırlar Alanı: Bu şema alanındaki bireyler başkalarının haklarına saygı duymada, sorumluluk almada, uzun vadedeki hedeflerine ulaşmada ve başkalarıyla iş birliği yapmada zorluk yaşamaktadır. Bu kişiler genellikle fazla izin verici ve müsamahakâr ailelerde yetişmiştir. Ayrıca çocukluklarında kurallara bağlı kalma, başkalarını düşünme veya özdenetim geliştirme konusunda yetersiz kalmışlardır. Bu şema alanında aşağıdaki şema boyutları bulunmaktadır:

a) Hak Görme/Büyüklik: Bu şema, kişinin başkalarından üstün olduğu inancı nedeniyle ayrıcalıklara sahip olduğu varsayımına dayanmaktadır. Başkalarına zararı ne olursa olsun, bu kişiler her istediklerini yerine getirmede ısrarcı olmaktadır.

b) Yetersiz Özdenetim: Bu şemaya sahip bireyler duygularını ve dürtülerini ifade etmede ve düzenleme zorluk yaşamaktadır.

4) Diğer Yönelimlilik Alanı: Bu şema alanındaki bireyler onay almak, duygusal ilişkilerini sürdürmek ve anlaşmazlıklardan kaçınmak için kendi ihtiyaçları yerine başkalarının ihtiyaçlarına odaklanmaktadır. Bu kişilerin koşullu kabul gösteren aileleri bu bireylerin çocukluklarında sevgi ve onay görmeleri için arka planda kalmalarına neden olmuşlardır. Bu tür aileler çocuklarının ihtiyaçlarını görmezden gelerek kendi duygusal ihtiyaçlarına ve sosyal görünümüne önem vermektedir. Bu şema alanında aşağıdaki şema boyutları bulunmaktadır:

a) Boyun Eğicilik: Bu şemaya sahip bireyler kendi ihtiyaçlarının ve duygularının önemli olmadığını düşünmektedir. Ayrıca başkalarının kendilerine öfkelenmesinden,

anlaşmazlık çıkarmasından veya kendilerini terk etmesinden korktukları için onların isteklerini yerine getirme zorunluluğu hissederler.

b) Kendini Feda: Bu şemaya sahip bireyler kendi ihtiyaçlarından gönüllü olarak vazgeçip başkalarının ihtiyaçlarını karşılamaya yönelmektedir. Bu şekilde başkalarını acıdan korurlar, suçluluktan kaçınırlar ve özsaygı geliştirirler.

c) Onay Arayıcılık: Bu şemaya sahip bireyler güven ve kendilik duygusu geliştirebilmek için başkalarının onayına ihtiyaç duymaktadır. Özsaygıları, kendi davranışları yerine başkalarının tepkilerine bağlıdır. Bu şema onay kazanabilme amacıyla sosyal statü, dış görünüş, para veya başarı ile aşırı uğraşı içermektedir.

5) Yüksek Standartlar ve Bastırılmışlık Alanı: Bu şema alanındaki bireyler anlık duygularını ve dürtülerini bastırmaktadır. Sağlıklı olma, yakın ilişkiler kurma, rahatlama, kendini ifade veya mutluluk için içselleştirdikleri katı kuralları kendilerine uygulamaktadırlar. Bu kişiler çocukluklarında ailelerinden oyun oynamak ve mutlu olmak için destek görmemiş; olumsuz yaşam koşullarına karşı tetikte olmayı, hayata umutsuz bakmayı öğrenmişlerdir. Bu şema alanında aşağıdaki şema boyutları bulunmaktadır:

a) Karamsarlık: Bu şemaya sahip bireyler hayatta olumsuz olayları olumlu olaylara göre daha çok fark etmekte ve abartmaktadır.

b) Duyguları Bastırma: Bu şemaya sahip kişiler eleştirilmemek veya davranışlarının kontrolünü kaybetmemek için öfkelerini, olumlu dürtülerini (neşelenme, eğlenme gibi) bastırmakta, hassasiyetlerini ifade etmede güçlük çekmekte ve duygularını görmezden gelerek mantıklarını ön plana çıkarmaktadır.

c) Yüksek Standartlar/Aşırı Eleştiricilik: Bu şema onay alamamaktan veya utanç duymaktan kaçınma amacıyla kişinin kendine ve başkalarına karşı baskıcı ve aşırı eleştirici davranmasına neden olan içselleştirilmiş yüksek standartları içermektedir.

d) Cezalandırıcılık: Bu şema hataların sert bir şekilde cezalandırılması gerektiğine dair inancı içermektedir. Bu kişiler yapılan hatalara tahammül etmede zorluk yaşarlar.

Erken dönem uyumsuz şemalar *koşullu ve koşulsuz* şemalar olmak üzere ikiye ayrılmaktadır. Koşullu şemalar boyun eğicilik, kendini feda, onay arama, duyguları bastırma ve yüksek standartlar/aşırı eleştiricilik şemalarını içermekteyken geri kalan

şemalar da koşulsuz şemalara dahil olmaktadır. Genel olarak erken dönemde gelişen şemalar kişinin kendisine ve diğerlerine karşı koşulsuz inançlarının temelinde yatmaktadır. Bu şemalara sahip bireyler ne yaparlarsa yapsınlar sonuç aynı olacaktır. Kendilerini sevilmez, uyumsuz ve değersiz görmelerini değiştirebilecek hiçbir şey yoktur. Yetişkinlik döneminde gelişen şemalar ise koşullu şemaları oluşturmaktadır. Kişi duygularını bastırarak, boyun eğici olarak, yüksek standartlar uygulayarak veya onay arayıcı davranarak sonuçları değiştirmeye çalışma eğilimindedir (Rafaeli ve ark., 2011; Young ve ark., 2003).

1.3.2. Erken Dönem Uyumsuz Şemalar ve Suç

Kimi duygusal durumlar bireylerin yalnızca kişiler arası etkileşimini değil, aynı zamanda suç davranışlarını da etkilemektedir. Örneğin bazı suçlar aşırı öfkeli tavır sergilemeyle özdeşleştirilirken bazı suçların planlı yapıldığı düşünülmektedir. Bu tür suçlulardaki duygusal durumlar zaman içinde dalgalanır ve bireylerin duygusal durumları hızla değişir veya belirli bir duygu durumunda takılı kalırlar (Keulen-de Vos, 2013). Yukarıda bahsedildiği gibi tetiklenen duygu durumlar ve davranışlar şema modu olarak adlandırılmaktadır. Şema modu, erken dönem yaşantılar ile eşleştirilen uyumsuz şemaları tetikleyen durum ve olaylar nedeniyle ortaya çıkmaktadır (Young ve ark., 2003). Bu nedenle suç davranışının altında yatan işlev görmeyen şemaların belirlenmesi önem taşımaktadır. Alanyazında ilgili şemaları belirlemeye yönelik yapılmış bazı çalışmalar mevcuttur. Örneğin, suç işlemiş ve işlememiş yetişkin erkek bireylerle yapılan bir çalışmada suç işlemiş bireylerin şema alan puanlarının işlememiş bireylere göre anlamlı olarak daha yüksek olduğu ve iki grup arasında terk edilme/istikrarsızlık, duygusal yoksunluk, güvensizlik/kötüye kullanma, bağımlılık/yetersizlik, hastalıklar/tehditler karşısında dayanıksızlık, başarısızlık, hak görme/büyüklik, yetersiz öz denetim, boyun eğicilik, kendini feda, karamsarlık, duyguları bastırma ve cezalandırıcılık şema boyutlarının anlamlı olarak farklı olduğu görülmüştür (Davoodi ve Ghahari, 2019). Suç işlemiş ve işlememiş yetişkin erkek bireylerle yapılan başka bir çalışmada ise suç işlemiş bireylerin güvensizlik/kötüye kullanma, bağımlılık/yetersizlik, hastalıklar/tehditler karşısında dayanıksızlık, hak

görme/büyüklik, karamsarlık, duyguları bastırma ve cezalandırıcılık şema boyutları haricinde diğer şema boyutlarından anlamlı olarak yüksek puan aldıkları görülmüştür. Ayrıca bu çalışma bulguları, baba kontrolünün daha fazla olmasının hükümlülerde sosyal izolasyon ve kusurluluk/utanç şema boyutları üzerinde etkili olduğunu; diğer yönelimlilik şema alanı için de yordayıcı olduğunu göstermektedir (Pellerone ve ark., 2016).

18-25 yaş arası madde kullanan ve kullanmayan erkek katılımcılar ile yapılan bir çalışma sonucuna göre zedelenmiş otonomi şema alanına ait tüm şema boyutları ile terk edilme/istikrarsızlık, güvensizlik/kötüye kullanma, iç içe geçme/gelişmemiş benlik, yetersiz öz denetim ve karamsarlık şema boyut puanlarının, madde kullanan bireylerde anlamlı olarak daha yüksek bulunduğu görülmüştür (Shorey ve ark., 2013). Ancak madde kullanan ve kullanmayan bireyler üzerine yapılan başka bir çalışmada ise katılımcılar arasında şema boyutlarına dair herhangi bir fark bulunmamakla beraber hiçbir şema boyutunun madde kullanımı için yordayıcı olmadığı bulunmuştur. Ancak bunun sebebinin örneklem sayısının (n=48) az olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir (Lowery, 2019). Ülkemizde madde kullanan ve kullanmayan bireylerin şemaları üzerine yapılan bir çalışmada madde bağımlısı bireylerin terk edilme/istikrarsızlık, başarısızlık, kusurluluk, karamsarlık, iç içe geçme/gelişmemiş benlik, sosyal izolasyon, tehditler/hastalıklar karşısında dayanıksızlık ve cezalandırıcılık şema boyutlarından daha yüksek puan aldıkları görülmüştür (Alevsacılar, 2015).

Cinsel suç işlemiş olan erkek hükümlüler ve işlememiş olan erkek bireylerin şema boyutlarının karşılaştırıldığı bir çalışmada çocuğa yönelik cinsel istismarda bulunan bireylerin bulunmayan bireylere göre terk edilme/istikrarsızlık, kusurluluk/utanç, sosyal izolasyon, boyun eğicilik ve kendini feda şema boyutlarından daha yüksek puan aldıkları bulunmuştur. Ayrıca yetişkinlere yönelik cinsel istismarda bulunan bireylerin çocuğa yönelik cinsel istismarda bulunan bireylere göre sosyal izolasyon şema boyutundan anlamlı olarak daha fazla yüksek aldığı sonucuna ulaşılmıştır (Chakhssi ve ark., 2013).

18-40 yaş arası madde kullanan ve cinsel suç işlemiş hükümlülerin 12 ay boyunca şema terapiye dayanan bir programa tabi tutuldukları bir çalışmada hükümlüler ile toplam 40 görüşme yapılmıştır. Programa tabi tutulmayan hükümlülerle karşılaştırıldığında programa tabi tutulan hükümlülerin uyum sağlayıcı düşünme biçimlerinde anlamlı düzeyde artma ve erken dönem uyumsuz şemalarında anlamlı düzeyde azalma görülmüştür. Ayrıca programı tamamlayan hükümlülerin tamamlamayanlara göre daha yüksek düzeyde gelişme gösterdiği ve program bittikten 12 ay sonra tedavi etkilerinin korunduğu gözlenmiştir (Brazão ve ark., 2017). Aynı programın 25 görüşmeden oluşan kısa versiyonunun 14-19 yaş arası cinsel suç işlemiş hükümlülere uygulandığı başka bir çalışmaya göre şema ile ilgili duygulardaki değişimle ilgili sonuçlar, tedavi grubunun uygulanan program ile birlikte tüm şema ile ilgili duygularda, kontrol grubuna kıyasla anlamlı derecede düşük puanlara sahip olduğunu göstermiştir. Bu bulgulara uygun olarak gruplar arasında kopukluk ve reddedilmişlik şema alanı, zedelenmiş sınırlar şema alanı ve başarısızlık şema boyutu puanlarında tedavi grubunda azalma ve kontrol grubunda artma gözlenmiştir. Birlikte ele alındığında, şema terapiye dayanan ilgili programın şema ile ilgili duyguların yoğunluğunu azaltabildiği ve program süresince programa tabi tutulmayan katılımcıların şemalarına dair duygu yoğunluğunun kötüleştiği görülmektedir (Rijo ve ark., 2020).

Antisosyal ve bipolar kişilik bozukluğu olan hükümlülerle yapılan bir çalışmada ise antisosyal kişilik bozukluğu belirtileri ile zedelenmiş sınırlar şema alanı ve bipolar kişilik bozukluğu belirtileri ile kopukluk ve reddedilmişlik şema alanının ilişkili olduğu belirlenmiştir (Gilbert ve Daffern, 2013). Kişilik bozukluğu olan erkek hükümlülerle yapılan başka bir çalışmada ise güvensizlik/kötüye kullanma şema boyutu ile hem dürtüsellik hem de antisosyal belirtiler; sosyal izolasyon, bağımlılık/yetersizlik ve yetersiz özdenetim ile dürtüsellik belirtilerinin pozitif yönde anlamlı ilişki gösterdiği bulunmuştur (Chakhssi ve ark., 2014). Bernstein ve arkadaşları (2012) kişilik bozukluğu olan hükümlülerle yaptıkları terapi görüşmeleri sonucunda şema terapinin diğer terapilere göre suç tekrarı önlemede daha etkili olduğunu belirtmiştir. Bu araştırmaların yanı sıra hem adli alanda kullanımı hem de kişilik bozukluğu olan suçlular için geliştirilen şema terapi modelinin uygulanmasına

ilişkin bilgiler de alanyazında yer almaktadır (Bernstein ve ark., 2007; Keulen-de Vos, 2013).

Yukarıda bahsedilen çalışmalara bakıldığında suç işleyen bireylerde sırasıyla güvensizlik/kötüye kullanma, terk edilme/istikrarsızlık, bağımlılık/yetersizlik, yetersiz öz denetim, sosyal izolasyon, hastalıklar/tehditler karşısında dayanıksızlık, hak görme/büyüklik ve karamsarlık şema boyutlarının daha fazla ön planda olduğu görülmektedir. Şema alanı olarak ise kopukluk ve reddedilmişlik, zedelenmiş sınırlar ve otonomi şema alanları ön plana çıkmaktadır. Hem Brazão ve arkadaşları (2017) hem de Rijo ve arkadaşlarının (2020) yaptığı çalışmaya göre hükümlülerde ilgili şema alanlarının şema terapi modeline dayanan görüşmelerle iyileştirilebileceği görülmektedir. Bu nedenle suç işleyen bireylerde işlevsiz şemaların belirlenmesi ve bunlar üzerinde çalışılması önem taşımaktadır.

1.3.3. Erken Dönem Uyumsuz Şemalar ve Genel Öz Yeterlik

Hayat tecrübelerini anlamlandırmak için kullanılan şema örüntülerinin (Young ve ark., 2003) bireyin yaşam olaylarıyla başa çıkma yeterliğine olan inancı (Luszczyńska ve ark., 2005) üzerinde etkili olduğu düşünülmektedir. Şema örüntüleri işlevsiz oldukça genel öz yeterliğin olumsuz etkileneceği beklenmektedir. Bu doğrultuda alanyazında yapılan yalnızca iki çalışmaya rastlanmıştır. Yapılan bir çalışmaya göre (Abedini ve ark., 2017; akt., Hosseinzadeh ve ark., 2019) tek bir ebeveyn tarafından yetiştirilen çocuklar, düşük düzeyde öz yeterliğe sahipken yüksek düzeyde erken dönem uyumsuz şemalara sahiptir. 18-40 yaş arası yetişkinlerle yapılan bir çalışmaya göre de bütün şema boyutları ve genel öz yeterlik arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur (Hosseinzadeh ve ark., 2019).

1.3.4. Şema Aktarımı

Erken dönemde gelişen ve daha güçlü olan şemaların erken dönem olumsuz yaşantılardan ve çekirdek aileden köken aldığı (Rafaeli ve ark., 2011) düşünüldüğünde ebeveynlerin erken dönem uyumsuz şemaları ile çocuklarının algıladıkları ebeveynlik biçimleri ve erken dönem uyumsuz şemaları arasında bir ilişki olabileceği varsayılmaktadır (Gibson ve Francis, 2019; Mâcık ve ark., 2016). Bu varsayıma göre ebeveynler, çocuklarıyla erken dönem etkileşimleri sırasında kendi sahip oldukları uyum bozucu şemaları çocuklarına aktarabilmekte ve böylece çocukları bu şemaları benzer ya da farklı biçimde deneyimlemektedir (Yiğit, 2018). Bu şemaların benzer ya da farklı şekilde yaşanması alanyazında şema aktarımı olarak tanımlanmaktadır.

Erken dönem uyumsuz şemaların aktarımıyla ilgili çalışmalar bulunmaktadır. Yaşları 18-88 arasında olan eşleşmiş 39 anne ve kızlarına dayanan bir çalışmada anneler ve kızlarının her bir erken dönem şema boyutları arasında orta düzeyde pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Olası bir şema aktarımı için terk edilme/istikrarsızlık, sosyal izolasyon, iç içe geçme/gelişmemiş benlik, boyun eğicilik ve onay arama şema boyutları öne çıkmaktadır. Ayrıca annelerin ebeveynlik biçimleri de kızlarının erken dönem uyumsuz şemalarıyla ilişkili bulunmuştur (Gibson ve Francis, 2019). Yapılan başka bir çalışmada 22-63 yaş arasında 20 eşleşen anne, baba, kızları ve oğulları ele alınmıştır. Annelerin ebeveynlik tutumları ile kızlarının erken dönem uyumsuz şemaları arasında bir ilişki bulunurken babaların ebeveynlik tutumları arasında bir ilişki bulunmamıştır. Anne ve babaların tutumları ile oğullarının erken dönem uyumsuz şemaları arasındaki ilişki ise daha az düzeyde anlamlılık göstermiştir. Olası bir şema aktarımı için baba oğul arasında duygusal yoksunluk şema boyutu orta düzeyde pozitif ilişki gösterirken anne oğul arasında herhangi bir şema boyutu ilişkili bulunmamıştır. Anneler ve kızları arasında kusurluluk/utanç, başarısızlık, iç içe geçme/gelişmemiş benlik, kendini feda ve hastalıklar/tehditler karşısında dayanıksızlık; babalar ve kızları arasında kusurluluk/utanç, bağımlılık/yetersizlik ve yetersiz öz denetim şema boyutları arasında orta ve yüksek düzeyde pozitif ilişki bulunmuştur (Mâcık ve ark., 2016). Anne, baba ve onların yetişkin kız ve erkek çocuklarını inceleyen başka bir çalışmada da ebeveynlerin erken dönem uyum bozucu

şemaları çocuklarınınki ile ilişkili bulunmuştur. Çalışmada bu ilişki, ebeveynin başa çıkma stili ve ebeveynlik tutumu ile açıklanmıştır (Sundag ve ark., 2018).

Ülkemizde yapılan bir çalışmada 18-56 yaş arasında 29 eşleşen anne, baba, kız ve erkek çocuklarına dair yapılan başka bir çalışmada ise katılımcılar arasında kopukluk ve reddedilmişlik şema alanı, zedelenmiş sınırlar şema alanı; bağımlılık/yetersizlik, hastalıklar/tehditler karşısında dayanıksızlık, başarısızlık, boyun eğicilik, duyguları bastırma ve cezalandırıcılık şema boyutları arasında fark bulunmamış ve ebeveynler ile çocuklarının çeşitli şema boyutları arasında pozitif yönde anlamlı ilişki olduğu; iç içe geçme/gelişmemiş benlik ve yüksek standartlar şema boyutlarında erkek çocukların babalarından daha yüksek puan aldığı görülmüştür (Avcılar-İlhan, 2018). 177 anne ve onların yaş ortalaması 20 olan çocuklarıyla yapılan başka bir çalışma bulgularına göre annelerin şema alanları çocuklarının şema alanlarıyla orta düzeyde pozitif yönde ilişkilidir. Annelerin kopukluk ve reddedilmişlik şema alanı çocuklarının aynı alandaki şemalarını yordamaktadır. Babanın katılımı düşük olduğu zaman bu ilişkiye olumsuz çocukluk deneyimleri aracılık etmektedir. Bu çalışma özellikle babalar çocuk yetiştirmede yeterli destek sağlamadığında erken dönem uyumsuz şemaların bir nesilden diğerine olumsuz çocukluk deneyimleriyle aktarıldığına dair kanıt sunmaktadır (Zeynel ve Uzer, 2020). Türkiye’de şema aktarımıyla ilgili yapılan bir başka çalışmada ebeveynler ile ergen çocuklarının kopukluk şema alanının anlamlı düzeyde ilişkili olduğu bulunmuştur. Ancak sadece annenin zedelenmiş sınırlar-yüksek standartlar şema alanının ergenlerin kopukluk şema alanını yordadığı görülmüştür. Ergenlerin erken dönem uyumsuz şemalarının ortaya çıkmasında ebeveynleriyle özdeşim kurma düzeyleri ve ebeveynlerinin erken dönem uyumsuz şemalarını inceleyen bu çalışmada, ergenlerin kopukluk şema alanı ile annelerinin zedelenmiş sınırlar-aşırı standartlar şema alanı arasında anneyle özdeşim kurma düzeyinin anlamlı düzenleyici-aracı etkisi olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Yiğit, 2018).

Şema aktarımının suç ile ilişkisine bakıldığında alanyazında sınırlı sayıda rastlanmıştır. Madde kullanımı ve şema aktarımını inceleyen bir çalışmada yalnızca kendini feda şema boyutunun madde kullanan ebeveynler ile yetişkin çocukları

arasında farklılaşmadığı görülmüştür (Shorey ve ark., 2012). Yapılan bir diğer çalışmada ise ailesinde ciddi bir problem olduğu ya da suç işlediği için Çocuk Koruma Servisinde bulunan ve yaşları 12-18 arasında değişen 20 ergen ebeveyniyle eşleştirilmiştir. Çalışma sonuçlarına göre ebeveynler ve çocukları arasında yalnızca yüksek standartlar şema boyutunun orta düzeyde pozitif anlamlı ilişki gösterdiği bulunmuştur (Zonnevylle ve Hildebrand, 2018).

Alanyazın incelendiğinde, görüldüğü gibi uyumsuz, gerçekçi olmayan inançlara göre hareket etmek kişinin yaşamında olumsuz sonuçlar doğurabilmekte ve gelecek nesilleri etkileyebilmektedir. Bu bağlamda kişinin kendi yeteneklerini doğru bir şekilde değerlendirmesi önemli bir işlevsel değere sahiptir (Bandura, 1977). Aşağıdaki bölümde araştırmanın bir diğer çalışma değişkeni olan bilişsel esneklik kavramı ele alınmaktadır.

1.4. Bilişsel Esneklik

Hakkında birçok çalışma yapılan bilişsel esneklik kavramı için üzerinde anlaşılmış bir tanımlama bulunmamaktadır (Dennis ve Vander Wal, 2010; Diamond, 2013). Yapılan çalışmalar incelendiğinde bilişsel esnekliğin iletişim, sosyal etkileşimler, biliş ve nöropsikolojiye dayalı bakış açıları içerdiği görülmektedir. İletişim ve sosyal temelli bilişsel esneklik tanımları, kişiler arası etkileşimler öncesinde ve sırasında kişinin davranışına odaklanmıştır. Herhangi bir durumda, bireyler nasıl davranacağına dair seçimlerle karşı karşıya kalırlar. Bu durumda öncelikle, herhangi bir durumda, bireyin nasıl davranacağına dair seçenekler ve alternatiflerin bulunduğu farkında olması gerekir. Her ne kadar insanlar belirli bir durumda alternatif davranış seçenekleri olduğunun ve esnek olmaya istekli olduklarının farkında olsalar da istenen davranışı ortaya koymada kendilerinin etkili olduğuna inanmaları gerekir. Esneklik sergileyen bireyler iletişimlerinde daha yetkin ve etkilidir. Etkileşiminde esneklik gösteren bireyler, iletişimde oldukları kişiler de dahil olmak üzere sosyal çevreye daha dikkatli, algısal ve duyarlı olabilirler. Genellikle, etkileşimin talepleri ve/veya etkileşimin hedefleri göz önüne alındığında

farklı davranışlar ve tepkiler gerekir. Esnek bir birey duruma uyum sağlayabilir ve etkileşimde kendi hedeflerinden ödün vermeden tutarlı ve etkili tepkiler gösterebilir. Ancak kişi önce bilişsel olarak esnek olmalıdır (Brenner, 2017; Martin ve Rubin, 1995).

Bu bilgiler ışığında bilişsel esneklik; bireylerin yeni taleplere, kurallara, önceliklere ya da değişen çevre koşullarına esnek bir şekilde uyum sağlayarak bakış açılarını, yaklaşımlarını veya bilişlerini değiştirebilme becerisi olarak tanımlanabilir (Dennis ve Vander Wal, 2010; Diamond, 2013). Bilişsel esneklik üç temel alanı kapsamaktadır: (1) Zor durumları kontrol edilebilir algılama eğilimi, (2) Yaşam olayları ve insan davranışlarının olası alternatiflerinin olabileceğini algılama becerisi ve (3) Zor durumlar için çok sayıda çözüm üretme becerisi. Bu alanlarda bilişsel esnekliğe sahip bireyler zor yaşam koşullarıyla karşı karşıya kaldıklarında daha uyumlu tepki göstermeleri daha muhtemel olabilirken bilişsel olarak esnek olmayan bireyler bu koşullara karşı patolojik tepkiler göstermeye daha yatkın olabilirler (Dennis ve Vander Wal 2010; Martin ve Rubin, 1995).

1.4.1. Bilişsel Esneklik ve Suç

Araştırmacılar bir asırdan fazla süredir beyin işlev bozukluğunu suç davranışıyla ilişkilendirmektedir (Feichtinger, 2007). Bu tür bozukluklara yol açabilen faktörlerden biri olan bilişsel esneklik eksikliği, bireylerin yeni uyaranlara alternatif çözümler üretmelerinden ya da bu çözümleri kullanmalarını engelleyen bir faktör gibi görünmektedir. Suçluluk için risk faktörlerinin eksik problem çözme becerisine yol açan zayıf bilişsel esnekliği içerdiği öne sürülmüştür. Bu eksiklik, suç davranışında bulunma riski ile ilişkilendirilmiştir (Andrews, 1995; Ross ve Fabiano, 1985; akt., Feichtinger, 2007).

Bilişsel esnekliğin bir yönü olan soyut kavramsallaştırma veya planlama, problem çözme becerisi ile ilişkilidir. Planlama kapasitesi, sorunlara alternatif çözümler bulma konusunda daha büyük yeteneklerle de ilişkilendirilmiştir. Bilişsel

esnekliğin düşük olması; yeni durumlarda, özellikle hızlı karar vermenin gerekli olduğu yerlerde, problem çözme yeteneğinin bulunmamasına neden olur. Mevcut bir harekete devam etme konusundaki sebat ya da dikkatleri kaydırma yeteneğinin olmaması ve bilişsel esneklik eksikliği, başkalarının haklarını ihlal eden işlevsiz problem çözme eylemlerine yol açtığı zaman hem kişisel hem de toplumsal sonuçlara yol açabilir (Feichtinger, 2007).

Bilişsel esneklik ve suç ilişkisini inceleyen çalışmalara göre bilişsel esneklik ölçümlerinde şiddet suçu işleyen hükümlülerin işlemeyenlere göre bilişsel esneklik ölçümünden daha zayıf puan aldıkları (Feichtinger, 2007) görülmüştür. Ancak bu durumun tam tersi olarak Deu (1998) yaptığı araştırma sonucuna göre suçluların bilişsel esneklik ölçütlerinde daha iyi puan almalarının suç tekrarında bulunmaları ile yüksek derecede ilişkili olduğunu belirtmiştir. Aynı zamanda iyi bir bilişsel esneklik düzeyinin yakalanmalarına neden olan davranışın alternatif biçimlerini bulma veya suçun tekrarlanması ile elde edecekleri faydaları (örneğin cinsel uyarılma, fiziksel kazanç gibi) artırma becerisi ile ilişkili olabileceğini öne sürmüştür.

Teichner ve arkadaşları (2001) da eşine/partnerine şiddet uygulama nedeniyle hüküm giyen ve böyle bir hükmü olmayan erkek katılımcıları nöropsikolojik özellikleri yönünden karşılaştırmış ve şiddet suçu işleyen bireylerde bilişsel esneklik ve diğer özel fonksiyonel beceri (sözlü tepkileri engelleyememe, psikomotor hız ve odaklanmış dikkat gibi) eksiklikleri olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Romero-Martínez ve arkadaşları (2019) empatik becerilerin işlevinin azalmasının duygu ve davranışları doğru düzenlemede zorluklara neden olabileceğini belirtmiştir. Ahlaki akıl yürütme, sosyal davranış, sosyal ve duygusal yeterlilik, ruh hali ve davranış düzenlemesi ile kısmen ilgili olan empatik yetenekler için gerekli olan süreç zorlu ve değişken bir bağlamla karşı karşıya kalındığında bilişsel esnekliğe sahip olma ya da yerleşmiş bilişsel şemaları veya davranış kalıplarını kullanmaktan kaçınma ile bağlantılıdır (Schipper ve Petermann, 2013; Zaki, 2014; akt., Romero-Martínez ve ark., 2019). Bu nedenle, bu yeteneklerin azalması, duyguları ve davranışları doğru düzenlemede güçlükler doğurabilir. Bu temel empatik ve bilişsel süreçlerdeki

eksiklikler, dürtüsel ve yansıtıcı olmayan karar vermeyi açıklayabilir (Romero-Martínez ve ark., 2019). Suça neden olabilen dürtüsel davranışın bilişsel esneklikle ilişkisini inceleyen çalışmalar bulunmaktadır. Örneğin Broomhall (2005) şiddet suçunu dürtüsel olarak işleyen kişilerin bilişsel esneklik ve gelecekteki sonuçları öngörebilme becerisi gibi üst düzey yürütücü işlevler gerektiren görevlerde anlamlı olarak bozulma olduğu sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca çıkar amaçlı şiddet suçu işleyen bireylerde bilişsel esneklikte eksiklik görülmezken dürtüsel olarak şiddet suçu işleyen bireylerde bilişsel esneklikte eksiklik görülmesinin çevre koşullarına esnek cevap vermede zorlanma yaşadıkları anlamına geldiği şeklinde yorumlanabileceğini belirtmiştir.

Bu araştırmalar ışığında zayıf bilişsel esneklik ve çeşitli suçlar işleme riski ile dürtüsellik, empati eksikliği ve zayıf problem çözme becerileri arasında ilişki olduğu görülmektedir. Hüküm giyen bireylerde bu becerileri düzenleme üzerine verilen eğitimin etkililiğini araştıran çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmalara göre bu tür eğitim programları kısa ve orta dönemde etkilidir (Jordaan ve ark., 2018) ve programa katılan bireyler ile katılmayan bireyler arasında istatistiksel olarak anlamlı bir fark olduğu görülmüştür. Ayrıca verilen eğitimlerde yine bilişsel esneklikle ilişkili olduğu düşünülen terapötik ilişkinin ve eğitim alan kişinin motivasyonunun sonuçları üzerinde olumlu etkisi olduğu belirtilmiştir (Howells ve ark., 2005). Bahsedilen bu araştırmaların yanı sıra bu tür eğitimlerin etkililiğini inceleyen meta analiz çalışmaları da bulunmaktadır (Lee ve DiGiuseppe, 2018; Lipsey ve ark., 2007).

Yukarıda vurgulanan çalışmalarda örneklem sayısı oldukça azdır (25-100 kişi) ve bilişsel esneklik nöropsikolojik testler (Delis-Kaplan Yönetici İşlev Sistemi Test Bataryası, the Weigl Colour Test gibi) ile ölçülmüştür. Ancak nöropsikolojik testlerde ortaya çıkabilecek engeller (örneğin test yönetimi için eğitim, test yönetiminin uzunluğu, test yorumlama için gerekli süre, değerlendirme yapılanlarda psikolojik sıkıntı) (Brenner, 2017) ve adli örneklemde uygulanma zorlukları bulunmaktadır. Bu tür uygulama zorluklarının önüne geçmek için geliştirilmiş Bilişsel Esneklik Ölçeği (Martin ve Rubin, 1995) ve Bilişsel Esneklik Envanteri (Dennis ve Vander Wal, 2010) gibi öz bildirim ölçekleri bulunmaktadır. Bu farklı ölçümler bilişsel esnekliğin farklı

yönlerini (kişiler arası ilişkiler ve yürütücü işlevler gibi) değerlendirebilir (Brenner, 2017). Bahsedilen özbildirim ölçeklerinden olan Bilişsel Esneklik Envanteri stresli yaşam olayları ile karşılaşıldığında bireylere uyumsuz düşünceler yerine uyumlu düşünce biçimleri sağlayan bilişsel esnekliğin özelliklerini ölçmek için geliştirilmiştir (Dennis ve Vander Wal, 2010). Suç işlemiş bireylerin infazları sonrası topluma ayak uydurabilmeleri için ihtiyaç duyduklarında bir plan belirleyebilmelerinde bilişsel esnekliğe sahip olmalarının önem taşıması (Ligthart ve ark., 2019) ve adli örnekleme uygulama kolaylığı göz önünde bulundurularak bu çalışmada Dennis ve Vander Wal (2010) tarafından hazırlanan Bilişsel Esneklik Envanteri'nin kullanılması tercih edilmiştir.

1.4.2. Bilişsel Esneklik ve Genel Öz Yeterlik

Öz yeterliğin bilişsel esnekliğin bir bileşeni olduğunu belirten görüşler (Martin ve Rubin, 1995; Martin ve Anderson, 1998) bulunmaktadır. Ancak bilişsel esnekliğin genel öz yeterliği etkilediğine dair görüşler ve çalışmalar da alanyazında yer almaktadır. Örneğin Akçay Özcan ve Kıran Esen (2016) öz yeterliğin alt boyutlarından sosyal öz yeterliğin oluşması için bilişsel esnekliği vurgulamakta ve bu doğrultuda yüksek bilişsel esnekliğe sahip bireylerin yüksek sosyal öz yeterliğe sahip olacaklarını düşündüklerini belirtmektedir.

Yapılan bazı çalışmalar genel öz yeterlik ve bilişsel esnekliğin anlamlı olarak ilişkili olduğunu ortaya koymaktadır (Çelikkaleli, 2014; Kaptanbaş Gürbüz ve Sezgin Nartgün, 2018). Ergen öğrencilerle yapılan bir çalışmada katılımcıların bilişsel esneklik düzeylerine göre genel öz yeterlik düzeyleri arasında anlamlı bir fark bulunduğu ve bilişsel esneklikleri arttıkça genel öz yeterliklerinin de arttığı belirtilmektedir (Akçay Özcan ve Kıran Esen, 2016).

Yapılan bilişsel müdahalelerin genel öz yeterliği artırması ve böylece bireylerin tedaviden yararlanma becerilerinin gelişmesine yönelik bazı araştırmalar mevcuttur. Bu araştırmalar, bireylere bilişsel esneklikle ilgili beceriler kazandırıldığında müdahale öncesi ve sonrası bireylerin öz yeterliklerinde olumlu değişimler olduğunu

göstermiştir (Allsop ve ark., 2000; Bates ve ark., 2006; Longabaugh ve ark., 2005). Law ve Guo (2015) kadın hükümlülerle yaptıkları bilişsel esnekliği geliştirmeye dayalı görüşmeler sonucunda tedaviye katılan bireylerin katılmayan bireylere göre genel öz yeterlik düzeyinde artış olduğunu gözlemlemiştir. Merlino (2017) madde kullanan hükümlülerin normal popülasyona göre daha düşük bilişsel esneklik düzeyine sahip olduğunu belirtmektedir. Ancak, hükümlülerin bilişsel esnekliklerini artırmayı sağlayan bilişsel bir tedavi uygulaması ardından bilgi işleme süreci hızının tedavi öncesi ve sonrası genel öz yeterliği yordadığı, tedavi sonrası hükümlülerin genel öz yeterlik düzeylerinin arttığı ve tedavinin suç tekrarını azaltmada etkili olduğu ortaya konmuştur. Ek olarak Merlino (2017) tedavi öncesi bilişsel yetersizliğin öz yeterliği ve terapötik ittifakı azalttığını ve bu nedenle dolaylı olarak tedavi sonucunu etkilediğini ifade etmektedir. Benzer şekilde Longabaugh ve arkadaşları (2005) alkol bağımlılığı bulunan bireylerde bilişsel esnekliğin azalması sonucu bireylerin öz yeterliğinin de azaldığını ve zor yaşam koşullarıyla başa çıkmada alkole başvurarak kısır bir döngü içine girdiklerini belirtmektedir.

Araştırmalar öz yeterliğin yeni bilgiler öğrenmeye dair yaklaşımı etkileyebildiğini ve bu nedenle bilişsel becerilerden etkilendiğini göstermektedir. Bu etkileşim bireylerin bilgiyi anlamada ve hem tutumlarına hem de davranışlarına yansıtmasında rol oynamaktadır. Örneğin bir hükümlü rehabilitasyon sırasında neyin tartışıldığını takip edemezse yeni beceriler edinmesi ve bunları hayatına uygulaması zorlaşacaktır. Böylece hükümlünün genel öz yeterliği olumsuz etkilenecek ve tedaviden sonuç alınma olasılığı azalacaktır (Merlino, 2017). Ayrıca önceki bölümlerde bahsedildiği gibi hükümlülerin içinde bulundukları zor yaşam koşulları ile başa çıkmada yaşadıkları sorunlar (Karakartal, 2018) da göz önünde bulundurulduğunda genel öz yeterliklerinin artırılması önem taşımaktadır. Hem başa çıkma düzeylerini hem de tedavinin olumlu sonuçlanma olasılığını artırmak için hükümlülerin genel öz yeterliklerinin artırılması ve bu doğrultuda bilişsel esneklikleri üzerinde çalışılması büyük önem arz etmektedir.

1.5. Araştırmanın Önemi

Suç olgusu toplumun refahı için önlenmesi ve rehabilite edilmesi gereken davranışları içermektedir. Bu davranışları anlamak için çeşitli kuramlar ve açıklamalar ortaya atılmıştır. Bu konuda yapılan araştırmalardan bazıları, suçun erken dönem şemalar ile ilişkisi üzerine odaklanmıştır (Alevsaçanlar, 2015; Carvalho ve Nobre, 2014; Chakhssi ve ark., 2013; Richardson, 2005; Shorey ve ark., 2013). Alanyazın incelendiğinde ülkemizde suç ve erken dönem uyumsuz şemalar ile ilgili az sayıda çalışma yapıldığı görülmüştür. Bu alanda yapılacak çalışmanın öncelikle ülkemizdeki alanyazına katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

Yukarıda söz edildiği gibi Young Şema Ölçeği'nin (YŞÖ-KF3) kullanıldığı ve suç işlemiş bireyler üzerinde yapılmış yurtdışı çalışmalar bulunmasına rağmen ülkemizde YŞÖ-KF3'ün bu örnekleme kullanıldığı tek bir çalışmaya rastlanmıştır (Alevsaçanlar, 2015). Bu nedenle yapılması planlanan çalışmada YŞÖ-KF3'ün uygulanması, dolayısıyla şema yapılarının yükümlülerde incelenmesi, çalışmanın alanyazına kuramsal açıdan katkı sağlaması anlamına da gelmektedir.

Şema terapi modelinin adli alanda etkililiğine ve uygulanabilirliğine yönelik ise yurtdışında yapılmış çalışmalar bulunsa da (Bernstein ve ark., 2012; Brazão ve ark., 2017; Rijo ve ark., 2020) ülkemizde böyle bir çalışmaya rastlanmamıştır. Bu bağlamda mevcut çalışmanın modelin ülkemizde adli alanda uygulanabilirliğine yönelik bir fikir kazandırması beklenmektedir. Benzer şekilde alanyazında *şema aktarımı* konusunda da dünyada (Gibson ve Francis, 2019; Mäçik ve ark., 2016; Zonnevjlle ve Hildebrand, 2018) ve ülkemizde (Avcılar-İlhan, 2018; Yiğit, 2018; Zeynel ve Uzer, 2020) sınırlı sayıda araştırma bulunmaktadır. Şema aktarımının suçun açıklanmasında kullanıldığı bir çalışmaya ise alanyazında rastlanılmamıştır. Ayrıca nesiller arası suç davranış gelişimi üzerine yapılan araştırmalar, kuşak içi emsallerine göre çok daha az gelişmiştir (Van de Rakt ve ark., 2008). Bu bağlamda bu araştırma uluslararası alanyazına katkı sağlayacak özgün bir çalışmadır.

Denetimli serbestlik uygulamasının amacı hükümlünün infaz sonrası toplum hayatına uyum sağlamasını kolaylaştırmaktır (Ceza ve Güvenlik Tedbirlerinin İnfazı Hakkında Kanun, m. 105/A, 2012). Bu konuda hükümlülerin öz yeterlik düzeyi, davranışlarındaki değişiklikleri nasıl destekleyeceği ve sağlanan hizmetlerin niteliğini nasıl etkileyeceği konusunda önemli bir rol oynamaktadır (Puryear, 2016). Hükümlünün serbest bırakılma şartlarına uyma ve suç davranışını ortadan kaldırma kabiliyetine ilişkin algısı öz yeterlik kavramı ile ilgili olduğu için öz yeterlik suç davranışını tekrarlamama konusunda da önemli bir rol oynamaktadır (Bahr ve ark., 2010). Öz yeterliğe olan güven, toplumsal hayata yeniden uyum sağlamayı ve hapis cezası almaktan kaçınmayı etkilemektedir. Bu konuda yapılan çalışmaların sonuçlarına göre yüksek öz yeterlik algısına sahip hükümlüler toplumsal hayata yeniden uyum konusunda başarılı olma inancına sahip olduklarını bildirirken düşük öz yeterliğe sahip kişiler topluma uyum sağlamak için çaba göstermeyebilmektedir. Aynı zamanda hedeflerine ulaşma kabiliyetine sahip olmadıklarına inanan hükümlülerin cezai davranışta bulunma olasılığı daha yüksekken amaçlarına ulaşabileceğine inanan suçluların cezai davranıştan kaçınması daha olasıdır (Bahr ve ark., 2010; Martin ve Stermac, 2010). Bu bilgiler göz önüne alındığında denetimli serbestlik tedbiri almış hükümlülerin öz yeterlik düzeylerinin saptanması ve bu konuda ilişkili olabilecek faktörlerin belirlenmesi önem arz etmektedir. Alanyazında adli popülasyona yönelik erken dönem uyumsuz şemalar, bilişsel esneklik ile genel öz yeterlik algısı arasındaki ilişkiyi inceleyen bir çalışmaya rastlanılmamıştır. Bu nedenle yapılması planlanan çalışmanın alanyazına, denetimli serbestlik uygulamalarına ve suçu önlemeye dair yapılacak çalışmalara katkı sağlayacağı düşünülmektedir.

1.6. Araştırmanın Amacı

Bu araştırmanın öncelikli amacı, denetimli serbestlik tedbiri almış hükümlüler ile onların suç işlemiş ve işlememiş babalarının erken dönem uyumsuz şemaları arasında ilişki olup olmadığını incelemektir. Araştırmanın bir diğer amacı ise denetimli serbestlik tedbiri verilmiş hükümlülerin erken dönem uyumsuz şemaları ve bilişsel esneklik düzeyleri ile genel öz yeterlik algısı düzeyi arasındaki ilişkiyi

belirlemektir. Ayrıca bu amaçlar çerçevesinde sosyoekonomik düzey ve suç türü gibi çeşitli demografik değişkenlerin betimsel analizi belirlenecektir. Alanyazın incelendiğinde söz konusu değişkenleri bir arada inceleyen herhangi bir araştırma bulgusuna rastlanmadığı için ilgili alanyazına katkıda bulunmak ve bu yöndeki çalışmalara yol haritası sunmak hedeflenmektedir.

1.7. Varsayımlar

Araştırmada denetimli serbestlik tedbiri almış yükümlülerin şema alanları ve bilişsel esneklik düzeyi ile genel öz yeterlik düzeyi arasında anlamlı ilişkilerin bulunduğu; ayrıca babası suç işlemiş yükümlüler ile babası suç işlememiş yükümlüler arasında söz konusu değişkenler ve değişkenler arası ilişkiler açısından anlamlı farkların bulunacağı varsayılmaktadır.

1.8. Sınırlılıklar

Araştırma verileri, sadece yetişkin erkek bireylerden toplanmıştır.

Araştırma verilerini toplamada zaman sınırlılığı bulunmaktadır.

Araştırma, yalnızca Ankara ilindeki denetimli serbestlik kurumlarında yürütülmüştür.

Araştırma, gönüllü katılıma dayanmaktadır.

Çalışmada az sayıda kişiye ulaşılmıştır.

Çalışmada kullanılan ölçekler, fazla sayıda soru içermektedir.

Katılımcılara çalışmada kullanılan ölçekler araştırmacı tarafından okunmuştur.

Kimi katılımcılara ölçekler kapalı zarf içerisinde yollanmıştır.

1.9. Araştırma Hipotezleri

Hipotez 1: Araştırma değişkenleri arasında anlamlı ilişkiler bulunması beklenmektedir.

- Hipotez 1a) Yüklümlülerin YŞÖ-KF3 alt ölçek puanları ile BEE ve GÖYÖ puanları arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki olması beklenmektedir.

- Hipotez 1b) Yüklümlülerin BEE puanları ile GÖYÖ puanları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olması beklenmektedir.

- Hipotez 1c) Suç geçmişı bulunan babalar ve yüklümlü oğullarının YŞÖ-KF3 şema boyutları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olması beklenmektedir.

- Hipotez 1d) Suç geçmişı bulunmayan babalar ve yüklümlü oğullarının YŞÖ-KF3 şema boyutları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olması beklenmektedir.

Hipotez 2: Sosyodemografik değişkenler (yaş, kardeş sayısı, eğitim düzeyi, medeni durum, gelir düzeyi, ebeveynlere yakınlık derecesi, ebeveynlerden fiziksel şiddet görme, ebeveyn medeni durumu, madde kullanım geçmişı, ailede madde kullanımı ve suç geçmişı) ile araştırma değişkenlerinin (YŞÖ-KF3 alt ölçek puanları ve BEE toplam puanı) yüklümlülerin genel öz yeterlik düzeylerini yordaması beklenmektedir.

Hipotez 3: Araştırma değişkenleri açısından gruplar arasında anlamlı fark bulunması beklenmektedir.

- Hipotez 3a) Babasının suç geçmişı bulunan yüklümlülerin YŞÖ-KF3 alt ölçeklerinden babasının suç geçmişı bulunmayan yüklümlü grubuna göre daha yüksek puan alması beklenmektedir.

- Hipotez 3b) Babasının suç geçmişı bulunmayan yüklümlülerin BEE puanlarının babasının suç geçmişı bulunan yüklümlü grubuna göre daha yüksek olması beklenmektedir.

- Hipotez 3c) Babasının suç geçmişı bulunmayan yüklümlülerin GÖYÖ puanlarının babasının suç geçmişı bulunan yüklümlü grubuna göre daha yüksek olması beklenmektedir.

- Hipotez 3d) Suç geçmişı bulunan babaların YŞÖ-KF3 alt ölçeklerinden suç geçmişı bulunmayan babalara göre daha yüksek puan alması beklenmektedir.

- Hipotez 3e) Suç geçmişı bulunan babalar ve yüklümlü oğulları arasında YŞÖ-KF3 alt ölçek puanları açısından anlamlı fark olmaması beklenmektedir.

•Hipotez 3f) Suç geçmişi bulunmayan babalar ve yükümlü oğulları arasında YşÖ-KF3 alt ölçek puanları açısından anlamlı fark olmaması beklenmektedir.

1.10. Araştırmanın Modeli

Araştırmanın modeli denetimli serbestliğe tabii yükümlüler ve babaları arasında şema aktarımını ve yükümlülerin genel öz yeterlik düzeylerini belirleyen faktörlerin incelenene yönelik kesitsel bir çalışmadır. Araştırmada sosyodemografik değişkenlere dair betimsel özelliklere yer verilmiştir. Ardından yükümlülerin sosyodemografik özellikleri, erken dönem uyumsuz şemaları ile bilişsel esneklik düzeylerinin genel öz yeterlik düzeylerini açıklama gücü belirlenmiştir. Ayrıca babasının suç geçmişi bulunan ve bulunmayan bireylere dair araştırma değişkenleri arasındaki ilişkiler incelenmiş ve araştırma değişkenleri açısından farklılıklar olup olmadığına dair analizler yapılmıştır. Bu analizlerin yanı sıra eşleşen baba-oğul arasında şema aktarımını belirleyebilmek için bu bireylerin şema alt alanlarının farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiş ve şema boyutları arasındaki ilişkiler araştırılmıştır. Çalışma, yükümlüler ve babaları arasında şema aktarımının ve yükümlülerin genel öz yeterlik düzeylerinin incelendiği betimsel bir araştırmadır.

2. GEREÇ VE YÖNTEM

Bu bölümde araştırmanın örneklemini, katılımcılara uygulanan ölçekler ve uygulamada izlenen işlem ile istatistiksel analizler hakkında bilgi verilecektir.

2.1. Araştırma Örneklemini

Araştırmanın örneklemini denetimli serbestliğe tabii 18-50 yaş arası yükümlüler (*Ort.* = 29,1, *SS* = 7,3) ve onların 35-82 yaş arası (*Ort.* = 56,57, *SS* = 9,95) babaları oluşturmaktadır. Bu kapsamda Ankara Denetimli Serbestlik Müdürlüğü ve Ankara Sincan Denetimli Serbestlik Müdürlüğü tarafından denetimli serbestlik yükümlülükleri takip edilen toplamda 102 yükümlüye ulaşılmıştır. Ulaşılan yükümlülerden 48 kişinin (%47) babasının suç geçmişi bulunmakta ve 54 kişinin (%53) babasının suç geçmişi bulunmamaktadır. Bu bireyler arasından 57 yükümlü (%56) babalarıyla eşleşmiştir. Ulaşılan yükümlü babaları arasından 35-76 yaş arası (*Ort.* = 55,89 *SS* = 10,53) 28 kişinin (%49) suç geçmişi bulunmakta ve 44-82 yaş arası (*Ort.* = 52,21 *SS* = 9,5) 29 kişinin (%51) suç geçmişi bulunmamaktadır.

Araştırma örneklemine amaçsal örnekleme yöntemi (Erkuş, 2019) ile ulaşılmıştır. Ölçekler gönüllü yükümlüler ile babalarına uygulanmıştır.

2.2. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplamak amacıyla hükümlülere Yükümlü Kişisel Bilgi Formu, Young Şema Ölçeği-Kısa Form 3 (YŞÖ-KF3), Bilişsel Esneklik Envanteri (BEE) ve Genel Öz Yeterlik Ölçeği (GÖYÖ); yükümlülerin babalarına ise Ebeveyn Kişisel Bilgi Formu ile YŞÖ-KF3 uygulanmıştır.

2.2.1. Yüklümlü Kişisel Bilgi Formu

Araştırmada denetimli serbestlik uygulamasına tabi tutulan yüklümlülerin sosyo-demografik nitelikleri ve suç geçmişı hakkında bilgi toplamak amacıyla araştırmacı tarafından yapılandırılmış bir “Yüklümlü Kişisel Bilgi Formu” hazırlanmıştır. Bu formda yüklümlülerin yaşları, medeni durumları, kendilerinin ve ebeveynlerinin eğitim düzeyleri, gelir düzeyleri ve suç geçmişleri vb. hakkında bilgi edinmek amacıyla sorulan demografik sorular bulunmaktadır.

2.2.2. Ebeveyn Kişisel Bilgi Formu

Araştırmada denetimli serbestlik uygulamasına tabi tutulan yüklümlülerin babalarının sosyodemografik nitelikleri ve suç geçmişı hakkında bilgi toplamak amacıyla araştırmacı tarafından yapılandırılmış bir “Ebeveyn Kişisel Bilgi Formu” hazırlanmıştır. Bu formda yüklümlülerin babalarının yaşları, medeni durumları, eğitim düzeyleri, gelir düzeyleri ve suç geçmişleri vb. hakkında bilgi edinmek amacıyla sorulan demografik sorular bulunmaktadır.

2.2.3. Young Şema Ölçeği-Kısa Form 3 (YŞÖ-KF3)

Erken dönem uyumsuz şemaları değerlendirmek için Young (2005) tarafından Young Şema Ölçeği’nin kısa formunun 3. sürümü oluşturulmuştur. (akt., Bach ve ark., 2015). Bu form yukarıda bahsedilen 5 şema alanı ve bu alanların içerdığı 18 şema boyutunu ölçen 90 maddeden oluşmaktadır. Ölçekte her alt boyut 5 maddeden oluşmakta; buna göre alt boyutlardan alınan puanlar en 5 en fazla 30’dur (Young ve ark., 2003). Öz bildirime dayalı olan ölçekte ve her bir maddede katılımcılardan 6’lı Likert tipi ölçek üzerinde kendilerini tanımlama gücüne göre derecelendirmeleri istenmektedir. Puanların yüksek olması erken dönem uyumsuz şemaların sayısını ve şiddetini göstermektedir (Young ve ark., 2003).

Ölçeğin kısa formunun ülkemizdeki geçerlik ve güvenirliği Soygüt ve arkadaşları (2009) tarafından yapılmıştır. Ölçeğin Türkçe formunda beş şema alanına (Zedelenmiş Otonomi, Kopukluk, Yüksek Standartlar, Diğer Yönelimlilik ve Zedelenmiş Sınırlar) ve 14 şema boyutuna (Duygusal Yoksunluk, Başarısızlık, Karamsarlık, Sosyal İzolasyon/Güvensizlik, Duyguları Bastırma, Onay Arayıcılık, İç içe Geçme/ Bağımlılık, Ayrıcalıklılık/Yetersiz Özdenetim, Kendini Feda, Terk Edilme, Cezalandırılma, Kusurluluk, Tehditler Karşısında Dayanıksızlık ve Yüksek Standartlar) ulaşılmıştır. Bu çalışmada yapılan test-tekrar test güvenirliğinin şema boyutları açısından .66 ile .82 arasında değiştiği ve alt ölçeklerin iç tutarlık katsayısının şema boyutları için .63 ile .80, şema alanları açısından .53 ile .80 arasında değiştiği bulunmuştur.

Sarıtaş ve Gençöz (2011) tarafından yapılan çalışmanın faktör analizi sonuçlarına göre YŞÖ-KF'ün 3 şema alanı ve 18 şema boyutuna sahip olduğu bulunmuştur: Zedelenmiş Sınırlar-Yüksek Standartlar (Hak Görme, Onay Arayıcılık, Yüksek Standartlar, Karamsarlık, Yetersiz Özdenetim ve Kendini Feda), Kopukluk (Duygusal Yoksunluk, Sosyal İzolasyon, Kusurluluk, Duygusal Bastırma, Güvensizlik ve Cezalandırılma) ve Zedelenmiş Otonomi-Diğeri Yönelimlilik (Boyun Eğicilik, Bağımlılık, İç İçe Geçme, Hastalıklar ya da Tehditler Karşısında Dayanıksızlık, Terk Edilme ve Başarısızlık). Bu iç tutarlık katsayıları ölçek alt alanları için sırasıyla: .80, .80 ve .86 olarak hesaplanmıştır.

Mevcut çalışmada Sarıtaş ve Gençöz'ün (2011) ulaştığı faktör analizi sonuçları kullanılacaktır. Bu çalışmada yükümlüler için Zedelenmiş Sınırlar-Yüksek Standartlar şema alanına ilişkin Cronbach alfa güvenirlik katsayıları .83, Kopukluk şema alanı için .86 ve Zedelenmiş Otonomi-Diğeri Yönelimlilik şema alanı için .88 olarak hesaplanırken, suç geçmişi olan babalar için sırasıyla .89, .88 ve .87 ve suç geçmişi olmayan babalar için sırasıyla .82, .77 ve .79 olarak hesaplanmıştır.

2.2.4. Bilişsel Esneklik Envanteri (BEE)

BEE, stresli yaşam olaylarıyla karşılaşan bireylerin uyumsuzluktan ziyade uyarlanabilir düşüncelerini sağlayan bilişsel esneklik özelliklerini ölçmek üzere Dennis ve Vander Wal (2010) tarafından geliştirilmiştir. 20 maddeden oluşan ölçekte ‘alternatifler’ ve ‘kontrol’ olarak adlandırılan iki alt ölçek bulunmaktadır. Alternatifler alt ölçeği (1, 3, 5, 6, 8, 10, 12, 13, 14, 16, 18, 19 ve 20. maddeler) yaşamda ortaya çıkabilecek zor durumlar için çözüm üretebilme becerisi ve olası alternatiflerin olabileceğini algılama becerisini ölçmektedir. Kontrol alt ölçeği (2, 4, 7, 9, 11, 15 ve 17. maddeler) ise zor durumları kontrol edilebilir algılama eğilimini ölçmektedir (Gülüm ve Dağ, 2012).

Ölçekten alınan toplam puanlar 20 ile 100 arasında değişmekte ve puan arttıkça bilişsel esnekliğin arttığı düşünülmektedir. Ölçeğin Türkçeye uyarlama çalışması Gülüm ve Dağ (2012) tarafından yapılmıştır. Uyarlama çalışmasında BEE toplam puan ile alternatifler ve kontrol alt ölçeklerinin iç tutarlılık katsayıları da sırasıyla .90, .89, .85 olarak hesaplanmıştır.

Bu çalışmada yükümlüler için BEE toplam puan ile alternatifler ve kontrol alt ölçeklerin Cronbach alfa güvenirlik katsayıları sırasıyla .90, .78 ve .88 olarak hesaplanmıştır.

2.2.6. Genel Öz Yeterlik Ölçeği (GÖYÖ)

Schwarzer ve Jarusalem (1979) tarafından değişik çevrelerin yeni ve zor görevlerle başa çıkma yeterliliği inancını test etmek için geliştirilen GÖYÖ ilk olarak 20 madde olarak hazırlanmış, 1981 yılında düzeltmelerle 10 maddeye indirilmiştir (akt., Aypay, 2010).

Ölçek, tamamen yanlış ve tamamen doğru noktalarıyla sınırlanan 4'lü likert tipinde hazırlanmıştır. Maddelerde yüksek puan almak yüksek seviyedeki genel öz

yeterliĒe işaret etmektedir. leĒin Türkçeye uyarlaması ile geçerlik ve güvenirlik alışmaları Aypay (2010) tarafından yapılmıştır. Orijinal formunda alt leĒi bulunmayan GÖYÖ'nin Türkçe formunda iki alt ölçek bulunmaktadır: aba ve direnç (3, 4, 5, 7, 8 ve 10. maddeler), yetenek ve güven (1, 2, 6, ve 9. maddeler). Ölçek bileşenleri için iç tutarlılık katsayıları sırasıyla $\alpha = .79$ ve $\alpha = .63$ 'tür. leĒin tamamı için $\alpha = .83$ 'tür.

Mevcut çalışmada yükümlüler için GÖYÖ toplam puan ile çaba ve direnç, yetenek ve güven alt leklerinin Cronbach alfa güvenirlik katsayıları sırasıyla .89, .72 ve .89 olarak hesaplanmıştır.

2.3. İşlem

Adalet Bakanlığı'na baĒlı olan Ceza ve Tevkifevleri Genel MdrlĒ'ne gidilerek verilerin toplanması için gerekli izinler alınmıştır (Ek-1). Ardından Ankara Üniversitesi Etik Kurul Daire BařkanlıĒı'na başvuru yapılmış ve Etik Onay alınmıştır. Araştırmanın verileri 1 Nisan-5 Temmuz 2019 tarihleri arasında toplanmıştır.

Ankara Denetimli Serbestlik MdrlĒ ve Ankara Sincan Denetimli Serbestlik MdrlĒ'nde her ay belirlenen zamanda bireysel görüşme, grup çalışması, aile eĒitimi ve diĒer faaliyetler için gelen yükümlüler ve babalarından bire bir görüşme talep edilerek gönüllü olanlara ölçekler, bireysel görüşmelerin yapıldıĒı odalarda bireysel olarak yüz yüze uygulanmıştır. Öncelikle kurumda çalışan psikologlar, yükümlüler ve babalarına görüşme sonrasında araştırmadan söz etmiş ve detaylı bilgi almak isteyenleri ve gönüllü olanları araştırmacıya yönlendirmiştir. Herhangi bir görüşme ya da faaliyet için denetimli serbestlik mdrlĒne gelmeyecek babaların ölçekleri yükümlülere ev devi olarak verilmiştir. Babaların araştırmaya gönüllü katılmak isteyip istemeyecekleri hükümlü oĒulları tarafından Ērenilmiř ve her iki taraftan bilgilendirilmiş onam formu alınmıştır. Ölçekler babalara kapalı zarf içinde yollanmış ve doldurulduktan sonra yine kapalı olarak geri getirmeleri istenmiştir. Uygulama sırasında katılımcılardan kişisel bilgileri istenmemiş, yükümlüler ve

babaları katılımcı kodları ile eşleştirilmişlerdir. Ölçekler uygulanırken formlarda ölçek adları yerine kısaltmaları yer almıştır. Bu ölçekler araştırmacı tarafından bireysel olarak yüz yüze uygulanmıştır. Katılımcılara sorular araştırmacı tarafından okunmuştur. Ancak ev ödevi olarak anketleri doldurarak araştırmaya katılacak olan babaların Türkçe okuryazar olması şartı aranmıştır. Yükümlülere babalarının araştırmaya suç işlemiş ya da işlememiş olmalarına göre gruplanacağı gibi bilgiler verilmemiş ve bu tip etiketleyici ifade ve bilgilerden uzak durulmaya özen gösterilmiştir. Uygulama hem yükümlüler hem de babaları için yaklaşık 20 dakika sürmüştür. Yükümlülere Yükümlü Kişisel Bilgi Formu, YŞÖ-KF3, BEE ve GÖYÖ uygulanırken babalarına Ebeveyn Kişisel Bilgi Formu ve YŞÖ-KF3 uygulanmıştır.

2.4. Verilerin Analizi

Araştırma verilerinin analizi Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) 24.0 İstatistik Paket Programı kullanılarak yapılmıştır. Öncelikle araştırmada kullanılan ölçeklerin Cronbach alfa güvenirlik katsayıları hesaplanmış, ardından sosyodemografik bilgilere ilişkin betimsel istatistikler incelenmiştir. Babasının suç geçmişi bulunan ve bulunmayan yükümlülerin araştırma değişkenlerinden aldıkları puanlar ile suç geçmişi bulunan ve bulunmayan babaların YŞÖ-KF3 alt ölçek puanları arasında anlamlı bir fark olup olmadığının incelenmesi için tek yönlü MANOVA analizi kullanılmıştır. Yükümlülerin araştırma değişkenleri için kullanılan ölçek puanları arasındaki ilişkilerin anlamlılık düzeyi korelasyon analizi ile belirlenmiştir. Yükümlülerin genel öz yeterlik düzeyini açıklayan sosyodemografik değişkenler ile araştırma değişkenlerinin belirlenmesi amacıyla hiyerarşik regresyon analizi uygulanmıştır. Ardından suç geçmişi bulunan babaların ve onların yükümlü oğullarının YŞÖ-KF3 alt ölçek puanları ile suç geçmişi bulunmayan babaların ve onların yükümlü oğullarının YŞÖ-KF3 alt ölçek puanları arasında anlamlı bir fark olup olmadığının incelenmesi için bağımlı örneklem *t*-testi kullanılmıştır. Suç geçmişi bulunan ve bulunmayan babalar ile yükümlü oğullarının YŞÖ-KF3 alt ölçek puanları arasındaki ilişki düzeyleri korelasyon analizi ile belirlenmiştir.

Suç davranışı toplumda görülen diğer davranışlara göre uç bir davranış türü olduğu ve hükümlülerin olduğu örneklemelere ulaşmada zorluk yaşandığı için uç verilerin normallik dağılımını bozmadığı sürece analizlerde kullanıldığı çalışmalar bulunmaktadır (örneğin Thornton ve ark., 2010). Bu nedenle bu çalışmada uç değerlerin normal dağılımı bozmadığı görüldüğünden analizlerde kullanılması uygun görülmüştür. Normallik dağılımında verilerin skewness değerinin ± 1 ve kurtosis değerinin ± 2 aralığında bulunmasının verilerin normal dağıldığını gösterdiğini ileri süren George ve Mallery'nin (2010; akt., Mustapa ve Bekhet, 2018) yaklaşımının bu çalışmaya uygun olduğu düşünülmektedir.

3. BULGULAR

Bulgular bölümü altı ayrı alt alanda ele alınmıştır. İlk olarak örneklem gruplarının sosyodemografik özelliklerine ilişkin betimsel bulgulara tablolarda yer verilmiştir. İkinci bölümde yükümlüler için araştırma değişkenleri arasındaki korelasyon analizi bulguları yer almaktadır. Üçüncü bölümde bireylerin genel öz yeterlik düzeyini yordayan sosyodemografik değişkenler ile araştırma değişkenlerini belirlemek amacıyla yapılan hiyerarşik regresyon analizi bulguları aktarılmıştır. Sonraki bölümde gruplar arasında YŞÖ-KF3, BEE ve GÖYÖ puan ortalamalarının tek yönlü MANOVA analizi ile karşılaştırılma bulguları verilmiştir. Beşinci bölümde eşleşen baba-oğulların YŞÖ-KF3 alt alan puanları arasında anlamlı bir fark olup olmadığını ölçmek için bağımlı örneklem *t*-testi analizi bulgularına yer verilmiştir. Son bölümde ise suç geçmişi bulunan ve bulunmayan babalar ile yükümlü oğullarının YŞÖ-KF3 şema boyutları arasındaki korelasyon analizi bulguları aktarılmıştır.

3.1. Örneklem Gruplarının Sosyodemografik Özelliklerine İlişkin Bulgular ve Betimsel Analizler

3.1.1. Yükümlüler ve Yükümlülerin Babalarının Sosyodemografik Özellikleri

Yükümlüler ve yükümlülerin babalarına ait öğrenim ve gelir düzeyi vb. gibi sosyodemografik bilgilere ve madde kullanımı ile cezaevi geçmişine ilişkin bilgilere Çizelge 3.1’de yer verilmiştir. Çizelgede yükümlülerin öğrenim düzeyinin babalarinkinden daha yüksek olduğu, madde kullanımının ise daha fazla olduğu görülmektedir. Ebeveynlerden fiziksel şiddet görme oranlarının ise hem yükümlüler hem de babaları için benzer olduğu görülmektedir.

Çizelge 3. 1. Yükümlüler ve Yükümlülerin Babalarının Sosyodemografik Özellikleri.

			Ulaşılan Yükümlüler		Ulaşılan Babalar	
			N=102	%	N=57	%
Öğrenim Düzeyi						
Okuryazar değil			1	1	1	1,8
Okuryazar			0	0	1	1,8
İlkokul			8	7,8	28	49,1
Ortaokul			44	43,1	13	22,8
Lise			36	35,3	7	12,3
Yüksekokul			2	2	2	3,5
Üniversite			11	10,8	5	7
Toplam			102	100	56	98,2
Anneden	Fiziksel	Şiddet				
Görme						
Hayır			68	66,7	36	63,2
Evet			34	33,3	20	35,1
Toplam			102	100	56	98,2
Babadan	Fiziksel	Şiddet				
Görme						
Hayır			63	61,8	38	66,7
Evet			39	38,2	19	33,3
Toplam			102	100	57	100
Madde Kullanım Öyküsü						
Yok			42	41,2	48	84,2
Var; çeşit sayısı belirtilmemiş			5	4,9	0	0
Var; tek tür			30	29,4	5	8,8
Var; birden fazla çeşit			24	23,5	1	1,8
Toplam			101	99	54	94,7
Cezaevi Öyküsü						
Yok			20	19,6	30	52,6
Var			82	80,4	27	47,4
Toplam			102	100	57	100

3.1.2. Yüklümlülerin Babalarının Suç Geçmiş Olup Olmamasına Dair Sosyodemografik Özellikler

Babasında suç geçmiş bulunan ve bulunmayan yüklümlümlere ait öğrenim ve gelir düzeyi vb. gibi sosyodemografik bilgilere ve madde kullanımı ile cezaevi geçmişine ilişkin bilgilere Çizelge 3.2’de yer verilmiştir. Görüldüğü üzere babasında suç geçmiş bulunan yüklümlülerin babasında suç geçmiş bulunan yüklümlümlere göre gelir ve ebeveyn yakınlık düzeyleri daha yüksek, ebeveynlerden fiziksel şiddet görme oranı ile kendilerinde ve ailelerinde madde kullanımı daha azdır.

Çizelge 3. 2. Babalarının Suç Geçmiş Bulunan ve Bulunmayan Yüklümlümlere Ait Sosyodemografik Bilgiler.

	Babasında Suç Geçmiş Bulunan Yüklümlümler		Babasında Suç Geçmiş Bulunmayan Yüklümlümler	
	N=48	%	N=54	%
Öğrenim Düzeyi				
Okuryazar değil	0	0	1	1,9
İlkokul	6	12,5	2	3,7
Ortaokul	20	41,7	24	44,4
Lise	17	35,4	19	35,2
Yüksekokul	2	4,2	0	0
Üniversite	3	6,3	8	14,8
Toplam	48	100	54	100
Gelir düzeyi				
Düşük	13	27,1	7	13
Orta	33	68,8	40	74
Yüksek	2	4,2	7	13
Toplam	48	100	54	100
Anneden Fiziksel Şiddet Görme				
Hayır	28	58,3	40	74,1
Evet	20	41,7	14	25,9
Toplam	48	100	54	100

Çizelge 3.2. Devam.

Babadan Görme	Fiziksel	Şiddet		
Hayır	27	56,3	36	66,7
Evet	21	43,8	18	33,3
Toplam	48	100	54	100
Anne Yakınlık Düzeyi				
Hiç yakın değildik	2	4,2	0	0
Mesafeliydik	2	4,2	2	3,7
Bazen yakın olurduk	10	20,8	5	9,3
Çoğunlukla yakındık	7	14,6	10	18,5
Her zaman yakındık	27	56,3	37	68,5
Toplam	48	100	54	100
Baba Yakınlık Düzeyi				
Hiç yakın değildik	6	12,5	2	3,7
Mesafeliydik	8	16,7	9	16,7
Bazen yakın olurduk	4	8,3	11	20,4
Çoğunlukla yakındık	9	18,8	5	9,3
Her zaman yakındık	21	43,8	27	50
Toplam	48	100	54	100
Madde Kullanım Öyküsü				
Yok	16	33,3	26	48,1
Var; çeşit sayısı belirtilmemiş	2	4,2	3	5,6
Var; tek tür	14	29,2	16	29,6
Var; birden fazla çeşit	16	33,3	8	14,8
Toplam	48	100	54	100
Ailede Madde Kullanım Öyküsü				
Yok	33	68,8	53	98,1
Var	15	31,3	1	1,9
Toplam	48	100	54	100
Suç Türü				
Şiddet İçeren Suç	11	22,9	10	18,5
Şiddet İçermeyen Suç	29	60,4	33	61,1
Hem Şiddet İçeren Hem İçermeyen Suç	8	16,7	11	20,4
Toplam	48	100	54	100

Babasında suç geçmişi bulunan ve bulunmayan yükümlülere ait ilk suç işleme, madde kullanımına başlama yaşları ile madde kullanma yılına ilişkin bilgilere Çizelge 3.3'te yer verilmiştir. Babasının suç geçmişi bulunan yükümlülerin suç işlemeye ve madde kullanımına daha erken yaşta başladığı ve daha uzun süre madde kullandıkları görülmektedir.

Çizelge 3. 3. Yükümlülerin Suç Geçmişine Yönelik Bilgiler.

	Suç Grubu	N	$\bar{X}$	SS	Min	Maks
İlk Suç İşleme Yaşı	Babasının Suç Geçmişi	41	20,22	5,08	14	33
	Bulunanlar					
	Babasının Suç Geçmişi	37	22,08	4,70	16	38
	Bulunmayanlar					
	Babasının Suç Geçmişi	30	16,60	3,28	10	25
	Bulunanlar					
Madde Kullanımına Başlama Yaşı	Babasının Suç Geçmişi	26	18,65	3,73	13	30
	Bulunmayanlar					
	Babasının Suç Geçmişi	25	8,48	6,01	1	26
	Bulunanlar					
	Babasının Suç Geçmişi	24	4,48	4,13	1	18
	Bulunmayanlar					

$\bar{X}$: Ortalama, SS: Standart Sapma, Min: Minimum Değer, Maks: Maksimum Değer.

3.1.3. Suç Geçmişi Bulunan ve Bulunmayan Babalara Ait Sosyodemografik Özelliklere İlişkin Bulgular ve Betimsel Analizler

Suç geçmişi bulunan ve bulunmayan babalara ait öğrenim ve gelir düzeyi vb. gibi sosyodemografik bilgilere ve madde kullanımı ile cezaevi geçmişine ilişkin bilgilere Çizelge 3.4'te yer verilmiştir. Suç geçmişi bulunan babaların suç geçmişi

bulunmayan babalara göre daha düşük gelir seviyesine sahip olduğu ve ebeveynlerinden daha fazla fiziksel şiddet gördükleri belirlenmiştir.

Çizelge 3. 4. Suç Geçmişi Bulunan ve Bulunmayan Babalara Ait Sosyodemografik Bilgiler.

			Suç Geçmişi Bulunan Babalar		Suç Geçmişi Bulunmayan Babalar	
			N=28	%	N=29	%
Öğrenim Düzeyi						
	Okuryazar değil		0	0	1	3,4
	Okuryazar		1	3,6	0	0
	İlkokul		15	53,6	13	44,8
	Ortaokul		11	39,3	2	6,9
	Lise		1	3,6	6	20,7
	Yüksekokul		0	0	2	6,9
	Üniversite		0	0	4	13,8
	Toplam		28	100	28	96,6
Gelir düzeyi						
	Düşük		12	42,9	7	24,1
	Orta		15	53,6	21	72,4
	Yüksek		1	3,6	0	0
	Toplam		28	100	28	96,6
Anneden	Fiziksel	Şiddet				
Görme						
	Hayır		16	57,1	20	69
	Evet		12	42,9	8	27,6
	Toplam		28	100	28	96,6
Babadan	Fiziksel	Şiddet				
Görme						
	Hayır		16	57,1	22	75,9
	Evet		12	42,9	7	24,1
	Toplam		28	100	29	100

3.1.4. Suç Geçmişi Bulunan Babalar ve Oğullarına Ait Sosyodemografik Özelliklere İlişkin Bulgular ve Betimsel Analizler

Suç geçmiş i bulunan babalar ve oğullarına ait medeni durum, öğrenim ve gelir düzeyi, yerleşim birimi, ebeveynlerden fiziksel şiddet görme vb. gibi sosyodemografik bilgilere ve madde kullanımı ile cezaevi geçmiş i ne ilişkin bilgilere Çizelge 3.5’te yer verilmiştir. Babaları ile oğullarının ebeveynlerinden fiziksel şiddet görme oranları birbirine yakınken babaların oğullarına madde kullanım ve cezaevi öyküsünün daha az olduğu görülmektedir.

Çizelge 3. 5. Suç Geçmiş i Bulunan Babalar ve Oğullarına Ait Sosyodemografik Bilgiler.

			Babasının Suç Geçmiş i Bulunan Yükümlüler		Suç Geçmiş i Bulunan Babalar	
			N=28	%	N=28	%
Anneden Görme	Fiziksel	Şiddet				
Hayır			16	57,1	16	57,1
Evet			12	42,9	12	42,9
Toplam			28	100	28	100
Babadan Görme	Fiziksel	Şiddet				
Hayır			17	60,7	16	57,1
Evet			11	39,3	12	42,9
Toplam			28	100	28	100
Madde Kullanım Öyküsü						
Yok			12	42,9	21	75
Var; çeşit sayısı belirtilmemiş			1	3,6	0	0
Var; tek tür			6	21,4	5	17,9
Var; birden fazla çeşit			9	32,1	1	3,6
Toplam			28	100	27	96,4
Cezaevi Öyküsü						
Yok			4	14,3	1	3,6
Var			24	85,7	27	96,4
Toplam			28	100	28	100

3.1.4. Araştırma Değişkenlerine İlişkin Betimleyici İstatistikler

Araştırmada kullanılan değişkenlere ilişkin betimleyici istatistikler Çizelge 3.6'da yer almaktadır.

Çizelge 3. 6. Araştırma Değişkenlerine İlişkin Betimleyici İstatistikler.

Değişkenler		$\bar{X}$	SS	Ranj	Min.	Maks.
Yükümlüler (102)	ZS-YS	90,78	21,41	106	42	148
	KOP	71,56	21,54	95	39	134
	ZO-DY	62,96	21,14	107	34	141
	BEE Toplam	77,29	13,32	64	36	100
	GÖYÖ- Toplam	31,7	5,69	27	13	40
Yükümlülerin Babaları (57)	ZS-YS	91,76	22,41	98,7	35	133,69
	KOP	73,3	20,33	87	35	122
	ZS-DY	65,28	18,76	83	30	113

$\bar{X}$: Ortalama, SS: Standart Sapma, Min: Minimum Değer, Maks: Maksimum Değer. ZS-YS: Zedelenmiş Sınırlar-Yüksek Standartlar, KOP: Kopukluk, ZO-DY: Zedelenmiş Otonomi-Diğeri Yönelimlilik, BEE: Bilişsel Esneklik Envanteri, GÖYÖ: Genel Öz Yeterlik Ölçeği.

3.2. Araştırma Değişkenleri Arasındaki Korelasyon Analizi Bulguları

Yükümlülerin (N=102) araştırma değişkenleri için kullanılan ölçeklerden aldıkları puanlar arasındaki korelasyon sonuçları Çizelge 3.7'de yer almaktadır. Görüldüğü üzere bireylerin kopukluk ve zedelenmiş otonomi-diğeri yönelimlilik şema alanı puanı, BEE toplam puanı ile ilişkili bulunmuştur (sırasıyla, $r = -.27, p < .01$; $r = -.41, p < .01$). Bireylerin kopukluk ve zedelenmiş otonomi-diğeri yönelimlilik şema alanları, GÖYÖ toplam puanı ile (sırasıyla $r = -.23, p < .05$; $r = -.30, p < .01$) negatif yönde anlamlı olarak ilişkili bulunmuştur. Bireylerin BEE toplam puanı ile GÖYÖ toplam puanı ($r = .66, p < .01$) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Çizelge 3. 7. Yükümlülerin Ölçek Puanları Arasındaki Korelasyonlar.

Değişkenler	ZS-YS	KOP	ZO-DY	BEE Toplam	GÖYÖ Toplam
KOP	.61**	-			
ZO-DY	.55**	.65**	-		
BEE Toplam	.02	-.27**	-.41**	-	
GÖYÖ Toplam	.13	-.23*	-.30**	.66**	-

* $p < .05$ ** $p < .01$. ZS-YS: Zedelenmiş Sınırlar-Yüksek Standartlar, KOP: Kopukluk, ZO-DY: Zedelenmiş Otonomi-Diğeri Yönelimlilik, BEE: Bilişsel Esneklik Envanteri, GÖYÖ: Genel Öz Yeterlik Ölçeği.

3.3. Genel Öz Yeterlik Düzeyini Yordayan Değişkenler (Regresyon Analizi)

Ulaşılan yükümlülerin (N=102) genel öz yeterlik düzeyini yordayan değişkenlerin belirlenmesi amacıyla aşamalı hiyerarşik regresyon analizi yapılmıştır. Bu amaçla, babanın suç geçmişinin olup olmaması kontrol edilerek sosyodemografik değişkenlerin (yaş, kardeş sayısı, eğitim düzeyi, medeni durum, gelir düzeyi, ebeveynlere yakınlık derecesi, ebeveynlerden fiziksel şiddet görme, ebeveyn medeni durumu, madde kullanım geçmişi, ailede madde kullanımı ve suç geçmişi), YŞÖ-KF3 alt ölçek puanlarının (Zedelenmiş Sınırlar-Yüksek Standartlar, Kopukluk, Zedelenmiş Otonomi-Diğeri Yönelimlilik) ve BEE toplam puanının genel öz yeterlik düzeyini ne derecede yordadığı hiyerarşik regresyon analiziyle incelenmiştir. Regresyon denkleminde sırasıyla birinci adımda babanın suç geçmişi, ikinci adımda sosyodemografik değişkenler, üçüncü adımda YŞÖ-KF3 alt ölçek puanları ve dördüncü adımda BEE toplam puanı ayrı bloklar halinde alınmıştır. Babanın suç geçmişi genel öz yeterlik düzeyi üzerindeki varyansın %6'sını açıklamaktadır; $F(1, 84) = 6,09$, $p = .02$. Sosyodemografik değişkenlerden ailede madde kullanımı, anne yakınlık düzeyi, gelir düzeyi, kardeş sayısı ve ebeveyn medeni durumu modele eklendiğinde oluşan toplam model, genel öz yeterlik düzeyi üzerindeki varyansın %37'sini açıklamaktadır; $F(6, 84) = 9,10$, $p = .00$. Toplam modelde anne yakınlık düzeyi ($B = 0,38$, $p < .001$), ailede madde kullanımı ($B = -0,32$, $p < .001$), gelir düzeyi ($B = 0,25$, $p < .001$), kardeş sayısı ($\beta = 0,19$, $p < .001$) ve ebeveyn medeni durumu (B

= 0,19, $p < .001$) değişkenleri genel öz yeterlik düzeyini anlamlı bir şekilde yordamaktadır. Modele YŞÖ-KF3 alt ölçek puanları eklendiğinde zedelenmiş sınırlar-yüksek standartlar ile zedelenmiş otonomi-diğeri yönelimlilik puanları genel öz yeterlik düzeyi üzerindeki varyansın %47'sini açıklamaktadır; $F(8, 84) = 10,40, p < .001$. Modele bilişsel esneklik değişkeni eklendiğinde oluşan toplam model, genel öz yeterlik düzeyindeki varyansın %56'sını açıklamaktadır; $F(9, 84) = 12,99, p < .001$. Toplam modelde zedelenmiş sınırlar-yüksek standartlar ($B = 0,21, p < .001$), zedelenmiş otonomi-diğeri yönelimlilik ($B = -0,36, p < .001$) ve bilişsel esneklik ($\beta = 0,40, p < .001$) değişkenleri genel öz yeterlik düzeyini anlamlı bir şekilde yordamaktadır (Çizelge 3.8).

Çizelge 3. 8. Genel Öz Yeterlik Düzeyini Yordayan Değişkenler.

	1. Basamak		2. Basamak		3. Basamak		4. Basamak	
Değişkenler	<i>B</i>	<i>t</i>	<i>B</i>	<i>t</i>	<i>B</i>	<i>t</i>	<i>B</i>	<i>t</i>
Babanın Suç Geçmişi	.26	2,52*	.27	1,64	.17	1,17	.06	.42
Eğitim Durumu			-.07	-.71	-.17	-1,84	-.20	-2,36*
Kardeş Sayısı			.30	2,23*	.29	2,47*	.19	1,79
Kardeş Sıralaması			-.16	-1,28	-.20	-1,80	-.19	-1,88
Bakımveren Kişi			.12	1,18	.13	1,52	.11	1,41
Anne Yakınlık Düzeyi			.39	3,47**	.27	2,61*	.24	2,57*
Baba Yakınlık Düzeyi			-.11	-.90	-.06	-.55	-.09	.92
Anneden Fiziksel Şiddet Görme			-.11	-.97	.02	.20	.00	.06
Babadan Fiziksel Şiddet Görme			-.08	-.62	-.22	-1,97	-.22	2,23*

Çizelge 3. 9. Devam.

Değişkenler	1. Basamak		2. Basamak		3. Basamak		4. Basamak	
	<i>B</i>	<i>t</i>	<i>B</i>	<i>t</i>	<i>B</i>	<i>t</i>	<i>B</i>	<i>t</i>
Anne Baba Medeni Durumu			.18	1,88	.04	.47	.02	.32
Gelir Düzeyi			.25	2,32*	.13	1,40	.12	1,45
Yerleşim Birimi			.02	.21	.02	.19	.03	.46
Madde Kullanımı			.12	1,25	.12	1,48	.12	1,71
Ailede Madde Kullanımı			-.23	-2,07*	-.21	-2,19*	-.15	-1,67
Suç Yaşı			.06	.57	.09	1,09	.10	1,33
Ailede Suç Geçmişi			.17	1,09	.13	.96	.12	1,05
ZS-YS					.54	4,56**	.39	3,62
KOP					-.17	-1,38	-.17	-1,54
ZO-DY					-.41	-3,56**	-.20	-1,80
BEE-Toplam							.40	4,45**
<i>F</i>	6,35		4,04		5,89		8,18	
<i>R</i>	.26		.69		.79		.85	
<i>R</i> ²	.07		.48		.63		.72	
Uyarlanmış <i>R</i> ²	.06		.36		.52		.63	

ZS-YS: Zedelenmiş Sınırlar-Yüksek Standartlar, ZO-DY: Zedelenmiş Otonomi-Diğeri Yönelimlilik, BEE: Bilişsel Esneklik Envanteri.

3.4. Bireylerin Araştırma Değişkenleri Açısından Karşılaştırılması

Çizelge 3.8’de bireylerin genel öz yeterlik düzeyleri üzerinde babanın suç geçmişinin etkili olduğu görülmektedir. Bu nedenle araştırmanın temel değişkenleri olan YŞÖ-KF3 alt ölçek puanları (zedelenmiş sınırlar-yüksek standartlar, kopukluk, zedelenmiş otonomi-diğeri yönelimlilik), bilişsel esneklik ile genel öz yeterlik açısından babasının suç geçmişi bulunan ve bulunmayan yükümlüler ve yanı sıra YŞÖ-KF3 alt ölçek puanları açısından suç geçmişi bulunan ve bulunmayan babalar arasındaki olası farkları karşılaştırmalı bir şekilde incelemek amacıyla tek yönlü MANOVA analizi uygulanmıştır.

3.4.1. Babasının Suç Geçmişi Bulunan ve Bulunmayan Yükümlülerin Araştırma Değişkenleri Puanlarının Karşılaştırılması

Babasının suç geçmişi bulunan ve bulunmayan yükümlülerin araştırma değişkenleri puanlarının karşılaştırılması amacıyla yapılan tek yönlü MANOVA analizi sonuçları Çizelge 3.9 ve 3.10’da yer almaktadır.

Tek yönlü MANOVA ile belirlenen varyans-kovaryans eşitliğinin sağlandığı [$F(15,39052)=.834; p>.05$] ve Çizelge 3.9’da görüldüğü gibi bireylerin babalarının suç geçmişinin bulunup bulunmaması, bireylerin YŞÖ-KF3 alt ölçek puanları ile BEE ve GÖYÖ toplam puanları üzerindeki temel etkisinin ($\lambda=.792$ $F(5,96)=5,047; p<.001; \eta^2=.21$) anlamlı olduğu bulunmuştur.

Çizelge 3. 10. Yükümlülerin (Babasının Suç Geçmişi Bulunan ve Bulunmayan) Araştırma Değişkenleri Arasındaki Tek Yönlü MANOVA Sonuçları.

Etki	Wilk’s Lambda	df	sd	F	p	η^2
Yükümlüler (102)	.792	5	96	5,047	.000	.21

sd: Serbestlik Derecesi, df: Hata Serbestlik Derecesi, η^2 : Kısmi Eta Kare

Çizelge 3. 11. Tek Yönlü MANOVA Varyans Analizi Sonuçları.

Değişkenler	Kareler Toplamı	sd	Ortalama Kare	F	p	η^2
ZS-YS	46295,041	1	628,182	1,38	.244	.01
KOP	46880,114	1	3359,479	7,72	.007*	.07
ZO-DY	45143,759	1	2222,577	5,18	.025*	.05
BEE-Toplam	17787,729	1	2977,534	20,10	.000**	.17
GÖYÖ-Toplam	3266,459	1	129,890	4,14	.044*	.04

* $p < .05$ ** $p < .01$. ZS-YS: Zedelenmiş Sınırlar-Yüksek Standartlar, KOP: Kopukluk, ZO-DY: Zedelenmiş Otonomi-Diğeri Yönelimlilik, BEE: Bilişsel Esneklik Envanteri, GÖYÖ: Genel Öz Yeterlik Ölçeği.

Çizelge 3.10'da görüldüğü üzere babasının suç geçmişi bulunan ve bulunmayan yükümlülerin zedelenmiş sınırlar-yüksek standartlar şema alanı puan ortalamaları ($F=1,38$; $p>.05$; $\eta^2=.01$) açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark yoktur.

Kopukluk şema alanı puan ortalamaları istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F=7,72$; $p<.05$; $\eta^2=.07$). Babasının suç geçmişi bulunan yükümlülerin kopukluk şema alanı puanları (Ort.= 77,65; SS=20,76), babasının suç geçmişi bulunmayan yükümlülerin kopukluk şema alanı puanlarından (Ort.= 66,15; SS=20,95) anlamlı olarak yüksek bulunmuştur.

Zedelenmiş otonomi-diğeri yönelimlilik şema alanı puan ortalamaları istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F=5,18$; $p<.05$; $\eta^2=.05$). Babasının suç geçmişi bulunan bireylerin zedelenmiş otonomi-diğeri yönelimlilik şema alanı puanları (Ort.= 67,91; SS=21,92), babasının suç geçmişi bulunmayan bireylerin zedelenmiş otonomi-diğeri yönelimlilik şema alanı puanlarından (Ort.= 58,55; SS=19,58) anlamlı olarak yüksek bulunmuştur.

BEE toplam puan ortalamaları istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F=20,10$; $p<.001$; $\eta^2=.17$). Babasının suç geçmişi bulunan bireylerin BEE toplam puanı (Ort.= 71,36; SS=13,39), babasının suç geçmişi bulunmayan

bireylerin BEE toplam puanından (Ort.= 82,45; SS=10,99) anlamlı olarak yüksek bulunmuştur.

GÖYÖ toplam puan ortalamaları istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık göstermektedir ($F=4,14$; $p<.05$; $\eta^2=.04$). Babasının suç geçmişi bulunan bireylerin GÖYÖ toplam puanı (Ort.= 30,50; SS=6,56), babasının suç geçmişi bulunmayan bireylerin GÖYÖ toplam puanından (Ort.= 32,76; SS=4,58) anlamlı olarak yüksek bulunmuştur.

3.4.2. Suç Geçmişi Olan ve Olmayan Babaların YŞÖ-KF3 Alt Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

Suç geçmişi bulunan ve bulunmayan babaların YŞÖ-KF3 alt ölçek puanlarının karşılaştırılması amacıyla yapılan tek yönlü MANOVA analizi sonuçları Çizelge 3.11’de yer almaktadır.

Tek yönlü MANOVA ile belirlenen varyans-kovaryans eşitliğinin sağlandığı [$F(6,21839)=1,157$; $p>.05$] ve Çizelge 3.9’da görüldüğü gibi suç geçmişi bulunan ve bulunmayan babaların YŞÖ-KF3 alt ölçek puanları arasında ($\lambda=.899$ $F(3,53)=1,989$; $p>.05$; $\eta^2=.10$) anlamlı bir fark olmadığı bulunmuştur.

Çizelge 3. 12. Ulaşılan Babaların (Suç Geçmişi Bulunan ve Bulunmayan) YŞÖ-KF3 Alt Ölçek Puanları Arasındaki Tek Yönlü MANOVA Sonuçları.

Etki	Wilk's Lambda	df	sd	F	p	η^2
Yükümlülerin Babaları (57)	.792	3	53	5,047	.000	.21

sd: Serbestlik Derecesi, df: Hata Serbestlik Derecesi, η^2 : Kısmi Eta Kare

3.5. Babaları ile Eşleşen Bireylerin YŞÖ-KF3 Alt Alanları Açısından Karşılaştırılması

Söz konusu çalışmanın bir diğer amacı da denetimli serbestliğe tabii yükümlüler ile babaları arasında olası bir şema aktarımının olup olmadığını incelemektir. Bu doğrultuda babalarıyla eşleşen bireylerin araştırmanın temel değişkenleri zedelenmiş sınırlar-yüksek standartlar, kopukluk ve zedelenmiş otonomi-diğeri yönelimlilik şema alt alanları, bilişsel esneklik, genel öz yeterlik açısından babasının suç geçmişi bulunan ve bulunmayan bireyler arasındaki olası farkları karşılaştırmalı bir şekilde incelemek amacıyla bağımlı örneklem *t*-testi uygulanmıştır.

3.5.1. Suç Geçmişi Bulunan Babaların ve Yükümlü Oğullarının YŞÖ-KF3 Alt Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

Suç geçmişi bulunan babaların ve onların oğullarının YŞÖ-KF3 alt ölçek puanlarının karşılaştırılması amacıyla yapılan bağımlı örneklem *t*-testi sonuçları Çizelge 3.12’de yer almaktadır.

Çizelge 3. 13. Suç Geçmişi Bulunan Babaların ve Oğullarının YŞÖ-KF3 Alt Ölçek Puanlarına İlişkin Bağımlı Örneklem *T*-Testi Sonuçları.

	Suç Grubu	$\bar{X}$	SS	sd	T	<i>p</i>
ZS-YS	Suç					
	Geçmişi					
	Bulunan	91,06	25,83	27	0,02	.986
	Babalar					
	Oğulları	90,96	21,97			
KOP	Suç					
	Geçmişi					
	Bulunan	77,54	24,23	27	-0,46	.646
	Babalar					
	Oğulları	79,97	21,37			

Çizelge 3.12. Devam.

	Suç Grubu	$\bar{X}$	SS	sd	T	p
ZO-DY	Suç					
	Geçmiş	66,14	21,50			
	Bulunan			27	-1,25	.221
	Babalar					
	Oğulları	72,65	22			

* $p < .05$ ** $p < .01$. ZS-YS: Zedelenmiş Sınırlar-Yüksek Standartlar, KOP: Kopukluk, ZO-DY: Zedelenmiş Otonomi-Diğeri Yönelimlilik.

Çizelge 3.12’de görüldüğü üzere suç geçmiş bulunan babaların ve onların oğullarının zedelenmiş sınırlar-yüksek standartlar, kopukluk ve zedelenmiş otonomi-diğeri yönelimlilik şema alanı puan ortalamaları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark yoktur (sırasıyla $t = 0,02, p > .05$; $t = -0,46, p > .05$; $t = -1,15, p > .05$).

3.5.2. Suç Geçmiş Bulunmayan Babaların ve Yükümlü Oğullarının YŞÖ-KF3 Alt Ölçek Puanlarının Karşılaştırılması

Suç geçmiş bulunmayan babaların ve onların oğullarının YŞÖ-KF3 alt ölçek puanlarının karşılaştırılması amacıyla yapılan bağımlı örneklem t -testi sonuçları Çizelge 3.13’te yer almaktadır.

Çizelge 3. 14. Suç Geçmiş Bulunmayan Babaların ve Oğullarının YŞÖ-KF3Alt Ölçek Puanlarına İlişkin Bağımlı Örneklem T -Testi Sonuçları.

	Suç Grubu	$\bar{X}$	SS	sd	T	p
ZS-YS	Suç Geçmiş					
	Bulunmayan	92,43	19,44			
	Babalar			28	1,12	.271
	Oğulları	87,11	18,14			
KOP	Suç Geçmiş					
	Bulunmayan	69,19	15,48			
	Babalar			28	1,66	.109
	Oğulları	63,80	17,76			

Çizelge 3.13. Devam.

	Suç Grubu	$\bar{X}$	SS	sd	T	p
ZO-DY	Suç Geçmişi					
	Bulunmayan	66,44	16,42	28	1,40	.171
	Babalar					
	Oğulları	59,76	18,52			

* $p < .05$ ** $p < .01$. ZS-YS: Zedelenmiş Sınırlar-Yüksek Standartlar, KOP: Kopukluk, ZO-DY: Zedelenmiş Otonomi-Diğeri Yönelimlilik.

Çizelge 3.13'te görüldüğü üzere suç geçmişi bulunmayan babaların ve yükümlü oğullarının zedelenmiş sınırlar-yüksek standartlar, kopukluk ve zedelenmiş otonomi-diğeri yönelimlilik şema alanı puan ortalamaları açısından istatistiksel olarak anlamlı bir fark yoktur (sırasıyla $t = 1,12, p > .05$; $t = 1,66, p > .05$; $t = 1,40, p > .05$).

3.6. Eşleşen Bireylerin Şema Boyutları Arasındaki Korelasyonlar

Eşleştirilen baba-oğul bireylerin ($N=57$) arasında ilişkili olabilecek şema boyutlarının belirlenmesi amacıyla korelasyon analizi uygulanmıştır. YŞÖ-KF3 alt ölçek puanları arasındaki korelasyon sonuçları Çizelge 3.14'te yer almaktadır. Görüldüğü üzere babaların onay arayıcılık şema boyutu ile oğullarının karamsarlık şema boyutu; babaların karamsarlık şema boyutu ile oğullarının onay arayıcılık şema boyutu; babaların sosyal izolasyon şema boyutu ile oğullarının hak görme/büyüklik, bağımlılık/yetersizlik ve başarısızlık şema boyutları arasında düşük düzeyde pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır (sırasıyla $r = .29, p < .01$; $r = .29, p < .05$; $r = .28, p < .05$; $r = .26, p < .05$; $r = .27, p < .05$). Babaların boyun eğicilik şema boyutu ile oğullarının hastalıklar/tehditler karşısında dayanıksızlık şema boyutu; babaların bağımlılık/yetersizlik şema boyutu ile oğullarının güvensizlik/kötüye kullanma şema boyutu; babaların iç içe geçme/gelişmemiş benlik şema boyutu ile oğullarının hak görme/büyüklik ve kusurluluk/utanç şema boyutları arasında düşük düzeyde pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır (sırasıyla $r = .28, p < .05$; $r = .27, p < .05$; $r = .27, p < .05$; $r = .27, p < .05$). Babaların hastalıklar/tehditler karşısında dayanıksızlık şema boyutu ile oğullarının hak görme/büyüklik ve kusurluluk/utanç şema boyutları; babaların başarısızlık şema boyutu ile oğullarının karamsarlık, kusurluluk/utanç ve iç

içe geçme/gelişmemiş benlik şema boyutları arasında düşük düzeyde pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır (sırasıyla $r = .26, p < .05$; $r = .27, p < .05$; $r = .29, p < .05$; $r = .29, p < .05$; $r = .27, p < .05$). Ayrıca babalar ve oğullarının güvensizlik/kötüye kullanma şema boyutları arasında da düşük düzeyde pozitif yönde anlamlı bir ilişki görülmektedir ($r = .27, p < .05$).

Çizelge 3.14'te görüldüğü üzere babaların ve oğullarının onay arayıcılık ve karamsarlık şema boyutu; babaların karamsarlık şema boyutu ile oğullarının boyun eğicilik ve babaların yetersiz özdenetim şema boyutu ile oğullarının sosyal izolasyon şema boyutu arasında orta düzeyde pozitif yönde anlamlı bir ilişki vardır (sırasıyla $r = .38, p < .01$; $r = .35, p < .01$; $r = .32, p < .05$; $r = .31, p < .05$). Babaların ve oğullarının duygusal yoksunluk, sosyal izolasyon, kusurluluk/utanç, cezalandırıcılık, boyun eğicilik ve hastalıklar/tehditler karşısında dayanıksızlık şema boyutları arasında orta düzeyde pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır (sırasıyla $r = .33, p < .05$; $r = .46, p < .01$; $r = .39, p < .01$; $r = .35, p < .01$; $r = .36, p < .01$; $r = .31, p < .01$). Babaların duygusal yoksunluk şema boyutu ile oğullarının sosyal izolasyon, kusurluluk/utanç şema boyutları; babaların sosyal izolasyon şema boyutu ile oğullarının duygusal yoksunluk ve kusurluluk/utanç şema boyutları; babaların kusurluluk/utanç şema boyutu ile oğullarının hak görme/büyüklik, onay arayıcılık, yetersiz özdenetim, kendini feda, duygusal yoksunluk, güvensizlik/kötüye kullanma ve bağımlılık/yetersizlik şema boyutları arasında orta düzeyde pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır (sırasıyla $r = .35, p < .01$; $r = .34, p < .01$; $r = .36, p < .01$; $r = .33, p < .01$; $r = .39, p < .01$; $r = .37, p < .05$; $r = .31, p < .05$; $r = .36, p < .01$; $r = .42, p < .01$; $r = .37, p < .01$; $r = .31, p < .05$). Babaların güvensizlik/kötüye kullanma şema boyutu ile oğullarının sosyal izolasyon şema boyutu; babaların boyun eğicilik şema boyutu ile oğullarının karamsarlık, terk edilme/istikrarsızlık ve başarısızlık şema boyutları; babaların iç içe geçme/gelişmemiş benlik ile oğullarının onay arayıcılık şema boyutları arasında orta düzeyde pozitif yönde güçlü bir ilişki vardır (sırasıyla $r = .36, p < .01$; $r = .38, p < .01$; $r = .35, p < .01$; $r = .34, p < .01$; $r = .36$). Ayrıca babaların hastalıklar/tehditler karşısında dayanıksızlık şema boyutu ile oğullarının onay arayıcılık, karamsarlık ve boyun eğicilik şema boyutları; babaların terk edilme/istikrarsızlık şema boyutu ile oğullarının onay arayıcılık ve karamsarlık şema

boyutları; babaların başarısızlık şema boyutu ile oğullarının hak görme/büyüklik, onay arayıcılık ve güvensizlik/kötüye kullanma şema boyutları arasında da orta düzeyde pozitif yönde anlamlı bir ilişki görülmektedir (sırasıyla $r = .40, p < .01$; $r = .39, p < .01$; $r = .42, p < .01$; $r = .39, p < .01$; $r = .30, p < .05$; $r = .38, p < .01$; $r = .34, p < .01$; $r = .32, p < .05$).

Çizelge 3. 15. Baba-Oğul Eşleşen Bireylerin YŞÖ-KF3 Şema Boyutları Arasındaki Korelasyonlar.

Babaların Şema Boyutları	Yükümlülerin Şema Boyutları																	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
1-Hak Görme/Büyüklik	.16	.14	-.08	.15	.14	-.11	.03	.14	.02	.16	.09	-.11	.06	-.03	-.06	.10	-.16	.07
2-Onay Arayıcılık	.04	.38**	.01	.29*	.15	-.15	.21	.26	.15	.00	.14	-.08	.20	-.03	-.09	.10	-.13	.07
3-Yüksek Standartlar/Aşırı Eleştiricilik	-.06	.11	.14	.08	.02	-.04	-.16	.01	-.13	.02	-.05	.02	-.01	-.09	-.01	-.19	-.03	-.21
4-Karamsarlık	.20	.29*	.09	.35**	.00	.14	.06	.02	.06	.05	.06	.10	.32*	.02	.17	.15	.03	-.05
5-Yetersiz Özdenetim	.19	.22	.01	.14	.24	-.20	.15	.31*	.12	.18	.25	-.19	.00	.02	-.12	.02	.10	.07
6-Kendini Feda	.15	.12	.14	.13	-.02	.00	-.08	-.07	.04	-.16	-.03	.09	.18	-.14	.06	-.02	-.05	-.14
7-Duygusal Yoksunluk	.17	.07	-.05	.07	.21	-.10	.33*	.35**	.34**	.20	.16	-.08	.15	.10	.06	.01	-.07	.20
8-Sosyal İzolasyon	.28*	.23	-.06	.04	.20	-.17	.36**	.46**	.33*	.23	.22	-.10	.21	.26*	.03	.18	-.08	.27*
9-Kusurluluk/Utanç	.39**	.37*	.05	.22	.31*	-.01	.36**	.42***	.39**	.25	.37**	-.15	.23	.31*	.02	.20	.11	.26
10-Duyguları Bastırma	.19	.02	-.02	.12	.05	-.14	.18	.14	.25	.15	.13	-.12	.04	.08	-.04	-.06	-.07	.03
11-Güvensizlik/Kötüye Kullanma	.22	.19	-.13	.02	.03	-.21	.16	.36**	.15	.18	.27*	-.03	.02	.03	-.08	-.11	-.14	.05
12-Cezalandırıcılık	-.07	.13	.11	.13	-.09	.08	-.06	.06	-.08	-.05	.06	.35**	.16	-.03	.09	-.05	-.8	-.11
13-Boyun Eğicilik	.24	.25	.22	.38**	.26	.02	.02	.22	.18	.13	.17	.11	.36**	.24	.11	.28*	.35**	.34**
14-Bağımlılık/Yetersizlik	.25	.24	-.06	.06	.06	.10	.14	.14	.19	.08	.27*	-.00	-.03	.09	.14	-.04	.12	.01
15-İç İç Geçme/Gelişmemiş Benlik	.27*	.36**	.11	.17	.11	.07	.08	.12	.20	.03	.09	.01	.27*	.18	.15	.07	.09	.11
16-Hastalıklar/Tehditler Karşısında Dayanaksızlık	.26*	.40**	.11	.39**	.20	.10	.26	.20	.27*	.22	.17	-.04	.42***	.26	.21	.31*	.24	.18
17-Terk edilme/İstikrarsızlık	.04	.39**	.10	.30*	.03	.13	.02	.06	.12	.06	.06	.12	.23	.01	-.00	.01	-.02	.09
18-Başarısızlık	.38**	.34**	.03	.29*	.23	.18	.20	.18	.29*	.16	.32*	-.05	.15	.22	.27*	.14	.12	.17

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$.

3.6.1. Suç Geçmişi Bulunan Babalar ve Oğullarının Şema Boyutları Arasındaki Korelasyonlar

Eşleşen baba-oğul bireyler arasındaki şema aktarımının babanın suç geçmişinin bulunmasına göre değişip değişmediğini belirlemek için iki ayrı korelasyon analizi yapılmıştır. Suç geçmişi bulunan babalar ve yükümlü oğullarının (N=56) YŞÖ-KF3 şema boyutları arasındaki korelasyon sonuçları Çizelge 3.15'te yer almaktadır. Görüldüğü üzere babaların hak görme/büyüklik şema boyutu ile oğullarının onay arayıcılık şema boyutu; babaların yetersiz özdenetim şema boyutu ile oğullarının sosyal izolasyon şema boyutu; babaların kendini feda şema boyutu ile oğullarının yüksek standartlar/aşırı eleştiricilik şema boyutu; babaların kusurluluk/utanç şema boyutu ile oğullarının hak görme/büyüklik, onay arayıcılık ve sosyal izolasyon şema boyutları; babaların duyguları bastırma şema boyutu ile oğullarının hak görme/büyüklik ve sosyal izolasyon şema boyutları arasında orta düzeyde pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır (sırasıyla $r = .39, p < .05$; $r = .43, p < .05$; $r = .49, p < .01$; $r = .53, p < .01$; $r = .47, p < .05$; $r = .38, p < .05$; $r = .38, p < .05$). Babaların güvensizlik/kötüye kullanma şema boyutu ile oğullarının hak görme/büyüklik, onay arayıcılık, sosyal izolasyon şema boyutları; babaların boyun eğcilik şema boyutu ile oğullarının karamsarlık, yetersiz özdenetim ve bağımlılık/yetersizlik şema boyutları; babaların bağımlılık/yetersizlik şema boyutu ile oğullarının hak görme/büyüklik, onay arayıcılık şema boyutları arasında orta düzeyde pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır (sırasıyla $r = .39, p < .05$; $r = .46, p < .05$; $r = .49, p < .01$; $r = .52, p < .01$; $r = .41, p < .05$; $r = .41, p < .05$; $r = .48, p < .01$; $r = .51, p < .05$). Babaların iç içe geçme/gelişmemiş benlik şema boyutu ile oğullarının yüksek standartlar/aşırı eleştiricilik, karamsarlık ve boyun eğcilik şema boyutları; babaların hastalıklar/tehditler karşısında dayanıksızlık şema boyutu ile oğullarının onay arayıcılık şema boyutu; babaların terk edilme/istikrarsızlık şema boyutu ile oğullarının karamsarlık şema boyutu; babaların başarısızlık şema boyutu ile oğullarının hak görme/büyüklik, onay arayıcılık ve yüksek standartlar/aşırı eleştiricilik şema boyutları arasında orta düzeyde pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır (sırasıyla $r = .52, p < .01$; $r = .37, p < .05$; $r = .46, p < .05$; $r = .57, p < .01$; $r = .40, p < .05$; $r = .53, p < .01$; $r = .49, p < .01$; $r = .38, p < .05$). Ayrıca babalar ve oğullarının onay arayıcılık,

sosyal izolasyon, güvensizlik/kötüye kullanma ve boyun eğicilik şema boyutları arasında da orta düzeyde pozitif yönde anlamlı bir ilişki görülmektedir (sırasıyla $r = .45, p < .05$; $r = .45, p < .05$; $r = .40, p < .05$; $r = .38, p < .05$).

Çizelge 3.15'te görüldüğü üzere iç içe geçme/gelişmemiş benlik ile oğullarının onay arayıcılık şema boyutları arasında orta düzeyde pozitif yönde bir ilişki ($r = .70, p < .01$) ve oğulların cezalandırıcılık şema boyutu ile babalarının hak görme/büyüklik, yetersiz özdenetim ve sosyal izolasyon şema boyutları arasında orta düzeyde negatif yönde anlamlı bir ilişki görülmektedir (sırasıyla $r = -.39, p < .05$; $r = -.53, p < .01$; $r = -.40, p < .05$).

Çizelge 3. 16. Suç Geçmişi Bulunan Babalar ve Oğullarının YŞÖ-KF3 Şema Boyutları Arasındaki Korelasyonlar.

Babaların Şema Boyutları	Yükümlülerin Şema Boyutları																	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
1-Hak Görme/Büyüklik	.29	.39*	.02	.15	.07	-.11	-.11	.15	-.01	.29	.14	-.39*	-.01	-.04	-.06	.07	-.27	.06
2-Onay Arayıcılık	.05	.45*	.22	.36	.14	-.10	.17	.28	.18	.17	.19	-.10	.20	-.04	-.11	-.06	-.15	.06
3-Yüksek Standartlar/Aşırı Eleştiricilik	-.18	.20	.26	.28	.15	.19	-.27	-.02	-.15	.09	.00	-.16	.02	-.18	.05	-.16	.03	-.21
4-Karamsarlık	.11	.32	.23	.35	-.05	.16	-.23	-.10	-.17	.09	-.04	.01	.29	-.15	.09	.09	-.23	-.13
5-Yetersiz Özdenetim	.26	.22	-.05	-.01	.22	-.34	-.01	.43*	.13	.17	.30	-.53**	-.23	-.12	-.21	-.11	-.09	.09
6-Kendini Feda	.10	.07	.49**	.33	.01	.21	-.26	-.15	.04	-.04	-.05	.11	.23	-.19	.21	-.01	-.06	-.20
7-Duygusal Yoksunluk	.31	.10	-.00	-.08	.01	-.15	.17	.30	.20	.14	.16	-.30	-.11	-.13	-.15	-.16	-.16	.02
8-Sosyal İzolasyon	.36	.32	-.12	-.06	.11	-.35	.30	.45*	.25	.22	.19	-.40*	.09	.22	-.18	.17	-.21	.22
9-Kusurluluk/Utanç	.49**	.53**	-.04	.14	.34	-.18	.20	.47*	.27	.22	.34	-.37	.10	.24	-.16	.26	.13	.24
10-Duyguları Bastırma	.38*	.23	-.09	.13	.26	-.35	.16	.38*	.22	.13	.15	-.36	.11	.10	-.02	.17	-.15	.13
11-Güvensizlik/Kötüye Kullanma	.39*	.46*	-.07	.06	.09	-.24	.19	.49**	.18	.25	.40*	-.26	.00	.06	-.13	-.02	-.29	.05
12-Cezalandırıcılık	-.08	.33	.18	.41	.02	.23	-.34	-.13	-.37	-.13	.11	.25	.12	-.30	.19	-.09	.08	-.30
13-Boyun Eğicilik	.26	.33	.33	.52**	.41*	.02	-.17	.19	.06	.08	.15	-.03	.38*	.13	-.01	.41*	.35	.35
14-Bağımlılık/Yetersizlik	.48**	.41*	-.18	-.08	.19	-.03	.06	.25	.06	.16	.32	-.26	-.19	.02	.08	-.01	-.12	-.07
15-İç İç Geçme/Gelişmemiş Benlik	.36	.70**	.52**	.37*	.26	.34	.24	.23	.29	.18	.22	.11	.46*	.26	.05	.19	.05	.24
16-Hastalıklar/Tehditler Karşısında Dayanaksızlık	.22	.57**	.18	.34	.18	.06	.07	.19	.00	.23	.14	-.13	.31	.13	.03	.30	-.04	.04
17-Terk edilme/İstikrarsızlık	.15	.66***	.29	.40*	-.03	.27	.02	.10	.11	.14	.21	.11	.31	-.04	-.07	-.03	-.21	.08
18-Başarısızlık	.53**	.49**	-.10	.17	.27	.00	.01	.29	.11	.23	.38*	-.13	.08	.11	.15	.20	.07	.15

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$.

3.6.2. Suç Geçmişi Bulunmayan Babalar ve Oğullarının Şema Boyutları Arasındaki Korelasyonlar

Suç geçmişİ bulunmayan babalar ve yükümlü oğullarının (N=58) YŞÖ-KF3 şema boyutları arasındaki korelasyon sonuçları Çizelge 3.16'da yer almaktadır. Görüldüğü üzere babaların karamsarlık şema boyutu ile oğullarının duygusal yoksunluk, kusurluluk/utanç ve boyun eğicilik şema boyutları; babaların yetersiz özdenetim şema boyutu ile oğullarının duygusal yoksunluk ve boyun eğicilik şema boyutları; babaların duygusal yoksunluk şema boyutu ile oğullarının yetersiz özdenetim, kusurluluk/utanç şema boyutları; babaların sosyal izolasyon şema boyutu ile oğullarının yetersiz özdenetim ve duygusal yoksunluk şema boyutları; babaların kusurluluk/utanç şema boyutu ile oğullarının duygusal yoksunluk şema boyutu arasında orta düzeyde pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır (sırasıyla $r = .42, p < .05$; $r = .45, p < .05$; $r = .37, p < .05$; $r = .40, p < .05$; $r = .45, p < .05$; $r = .43, p < .05$; $r = .41, p < .05$; $r = .37, p < .05$; $r = .46, p < .05$; $r = .56, p < .01$). Babaların boyun eğicilik şema boyutu ile oğullarının kusurluluk/utanç, bağımlılık/yetersizlik, başarısızlık şema boyutları; babaların bağımlılık/yetersizlik şema boyutu ile oğullarının kusurluluk/utanç ve terk edilme/istikrarsızlık şema boyutları; babaların hastalıklar/tehditler karşısında dayanıksızlık şema boyutu ile oğullarının karamsarlık, duygusal yoksunluk, boyun eğicilik, bağımlılık/yetersizlik, iç içe geçme/gelişmemiş benlik ve terk edilme/istikrarsızlık şema boyutları arasında orta düzeyde pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır (sırasıyla $r = .47, p < .05$; $r = .43, p < .05$; $r = .42, p < .05$; $r = .42, p < .05$; $r = .44, p < .05$; $r = .60, p < .01$; $r = .51, p < .05$; $r = .37, p < .05$; $r = .39, p < .05$; $r = .47, p < .01$). Babaların başarısızlık şema boyutu ile oğullarının karamsarlık, kendini feda, duygusal yoksunluk, kusurluluk/utanç ve iç içe geçme/gelişmemiş benlik şema boyutları arasında orta düzeyde pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır (sırasıyla $r = .43, p < .05$; $r = .37, p < .05$; $r = .38, p < .05$; $r = .56, p < .01$; $r = .40, p < .05$). Ayrıca babalar ve oğullarının duygusal yoksunluk, kusurluluk/utanç ve cezalandırıcılık şema boyutları arasında da orta düzeyde pozitif yönde anlamlı bir ilişki görülmektedir (sırasıyla $r = .44, p < .05$; $r = .51, p < .01$; $r = .45, p < .05$).

Çizelge 3. 17. Suç Geçmişi Bulunmayan Babalar ve Oğullarının YŞÖ-KF3 Şema Boyutları Arasındaki Korelasyonlar.

Babaların Şema Boyutları	Yükümlülerin Şema Boyutları																	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13	14	15	16	17	18
1-Hak Görme/Büyüklik	-.09	-.19	-.21	.15	.24	-.16	.17	.01	-.08	-.06	-.13	.15	.08	-.11	-.22	.11	-.05	-.07
2-Onay Arayıcılık	.04	.29	-.23	.21	.18	-.21	.29	.34	.18	-.14	.10	-.03	.23	.00	-.02	.36	-.11	.17
3-Yüksek Standartlar/Aşırı Eleştiricilik	.11	-.02	-.00	-.19	-.19	-.30	-.02	.14	-.08	-.03	-.13	.24	-.01	.08	-.06	-.21	-.10	-.17
4-Karamsarlık	.32	.26	-.07	.34	.08	.12	.42*	.19	.45*	-.01	.26	.19	.37*	.25	.29	.23	.33	.06
5-Yetersiz Özdenetim	.15	.22	.07	.36	.33	-.01	.40*	.31	.27	.27	.27	.21	.45*	.28	.10	.24	.32	.21
6-Kendini Feda	.25	.16	-.23	-.12	-.04	-.20	.17	.15	.17	-.24	.06	.13	.20	-.02	-.06	.00	-.02	.05
7-Duygusal Yoksunluk	-.10	.10	-.08	.23	.43*	-.13	.44*	.25	.41*	.15	.02	.00	.35	.28	.10	.13	-.02	.28
8-Sosyal İzolasyon	.03	.20	.09	.23	.37*	.01	.46*	.26	.29	.12	.06	.18	.31	.21	.15	.07	.08	.01
9-Kusurluluk/Utanç	.18	.20	.19	.33	.18	.17	.56**	.18	.51**	.22	.34	-.01	.35	.32	.12	.02	.08	.10
10-Duyguları Bastırma	-.02	-.19	.03	.10	-.21	.04	.19	-.17	.32	.15	.10	.04	-.04	.05	-.09	-.34	-.01	-.14
11-Güvensizlik/Kötüye Kullanma	-.12	-.32	-.24	-.05	-.10	-.19	.14	.12	.14	.14	-.11	.34	.09	-.01	.05	-.30	.11	.09
12-Cezalandırıcılık	-.07	-.07	.05	-.18	-.24	-.07	.21	.33	.31	.00	-.03	.45*	.19	.27	-.05	-.00	.07	.12
13-Boyun Eğicilik	.21	.13	.09	.17	.01	.02	.28	.33	.47*	.21	.23	.28	.35	.43*	.36	.07	.36	.42*
14-Bağımlılık/Yetersizlik	-.13	.01	.09	.27	-.19	.26	.24	-.12	.42*	-.04	.13	.29	.18	.16	.22	-.12	.42*	.12
15-İç İç Geçme/Gelişmemiş Benlik	.19	-.02	-.27	-.05	-.07	-.18	-.05	.05	.16	-.07	-.08	-.06	.10	.11	.36	-.05	.13	-.03
16-Hastalıklar/Tehditler Karşısında Dayanaksızlık	.30	.26	.06	.44*	.19	.12	.41*	.17	.60***	.17	.19	-.00	.51**	.37*	.39*	.31	.47**	.33
17-Terk edilme/İstikrarsızlık	-.18	-.12	-.22	.13	.20	-.07	.05	.00	.23	-.03	-.34	.19	.22	.15	.21	.12	.31	.21
18-Başarısızlık	.17	.19	.17	.43*	.15	.37*	.38*	-.06	.56***	.05	.17	-.03	.20	.32	.40*	.03	.16	.13

* $p < .05$, ** $p < .01$, *** $p < .001$.

4. TARTIŞMA

Çalışmanın temel amacı denetimli serbestliğe tabii yükümlülerin genel öz yeterlik düzeylerini belirleyen faktörler ile yükümlüler ve babaları arasında şema aktarımının incelenmesidir. Araştırmada babasının suç geçmişi bulunan ve bulunmayan yükümlüler, suç geçmişi bulunan ve bulunmayan babalar, suç geçmişi bulunan babalar ve yükümlü oğulları ile suç geçmişi bulunmayan babalar ve yükümlü oğulları olmak üzere dört grup sosyodemografik değişkenler ve araştırma değişkenleri açısından incelenmiştir. Ayrıca yükümlülerin genel öz yeterlik düzeylerini yordayan sosyodemografik özellikler ile araştırma değişkenleri değerlendirilmiştir.

Çalışmanın bu bölümünde yapılan analizler sonucu elde edilen bulgular alanyazın çerçevesinde değerlendirilmiştir. Bu kapsamda öncelikle yükümlüler ve babalarının sosyodemografik bilgilerine ait analizlerin bulguları tartışılmıştır. Ardından söz konusu dört grubun araştırma değişkenleri açısından korelasyon analizi sonuçları değerlendirilmiştir. Yükümlülerin genel öz yeterlik düzeylerini belirleyen sosyodemografik değişkenler ile araştırma değişkenlerine ait bulgular tartışıldıktan sonra bireylerin araştırma değişkenleri açısından karşılaştırılmasına ilişkin sonuçlar ele alınmıştır. Son olarak ise erken dönem uyumsuz şemalara ilişkin bulguların tartışılmasına yer verilmiştir.

4.1. Sosyodemografik Verilere İlişkin İstatistik Bulgularının Tartışılması

Araştırmanın katılımcıları içerisinde yükümlülerin (N=102) yaş ortalaması 29,1 (SS=7,3), babalarının (N=57) yaş ortalaması ise 56,7'dir (SS=9,95). Araştırmada ulaşılan yükümlülerden %56'sı babalarıyla eşleşmiş ve babalarıyla eşleşen yükümlülerden %47'sinin babasının suç geçmişi bulunmakta ve %53'ünün babasının suç geçmişi bulunmamaktadır. Ulaşılan yükümlü babalarının %49'unun suç geçmişi bulunmakta ve %51'inin ise suç geçmişi bulunmamaktadır. Babasının suç geçmişi bulunmayan yükümlülerin cezaevi ve madde kullanım öyküsünün daha az olduğu

görülmektedir. Ayrıca mevcut araştırmada ilk suç işleme yaşı açısından babasının suç geçmişi bulunan yükümlülerin daha erken yaşta suç işlemeye başladığı görülmüştür. Babasının suç geçmişi bulunan yükümlülerin madde kullanımına başlama yaşı ortalama 16,60 ve madde kullanım yılı ortalama 8,48 iken babasının suç geçmişi bulunmayan yükümlülerin madde kullanımına başlama yaşı ortalama 18,65 ve madde kullanım yılı ortalama 4,48'dir. Diğer bir deyişle babasının suç geçmişi bulunan bireylerin madde kullanımına daha erken yaşta başladığını ve daha uzun süre madde kullandığını söylemek mümkündür. Ülkemizde suça sürüklenen çocuklarla ilgili yapılan bir çalışmada suç işlemeye risk faktörü olarak ailenin ilk sırada yer aldığı belirlenmiştir. Aile içinde olumsuz rol modelin olması bu durumu etkilemektedir. (Karataş, 2016). Bu durumda babasının suç geçmişi bulunan yükümlülerin daha erken suç işlemeye ve madde kullanmaya başlaması, ailesel faktörler ve olumsuz rol modellere daha sık maruz kalma ile açıklanabilir. Ayrıca bu durumun suç olgusu bulunan bir ortamda büyüyen çocukların maddeye ulaşımının daha kolay olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Suç geçmişi bulunan ve bulunmayan babaların öğrenim düzeyi incelendiğinde; suç geçmişi bulunan babaların ortaokul ve öncesi eğitim düzeyi oranının daha fazla olduğu ancak suç geçmişi bulunmayan babaların ise lise ve üzeri öğretim düzeyi oranının daha fazla olduğu görülmektedir. Alanyazına göre öğrenim düzeyi ve suç arasında negatif yönlü bir ilişki bulunmaktadır (Groot ve van den Brink, 2010; Kızmaz, 2004; Machin ve ark., 2011). Alanyazın ile tutarlı olan bu bulgular eğitimin suç işleme davranışı üzerindeki etkisini göstermektedir. Eğitim, bireylerin dürtülerini kontrol etmesini ve öz denetim düzeylerinin artmasını sağlamaktadır. Ayrıca eğitilmiş bireyler eylemlerinin sonuçlarını daha başarılı bir şekilde öngörebilir ve bir sorunla karşı karşıya geldiklerinde daha sağlıklı bir tutum sergileyebilirler (Arslan, 2013; Groot ve van den Brink, 2010).

4.2. Araştırma Değişkenlerine İlişkin Korelasyon Bulgularının Tartışılması

Değişkenler arası ilişkiler incelendiğinde beklendiği gibi katılımcıların şema alanlarının birbiriyle orta düzeyde pozitif yönde ilişki gösterdiği görülmektedir. Ayrıca katılımcıların şema alanları ile bilişsel esneklik ve genel öz yeterlik düzeyleri arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. İlgili bulgular alanyazın ile tutarlıdır (Abedini ve ark., 2017; akt., Hosseinzadeh ve ark., 2019; Hosseinzadeh ve ark., 2019). Şema örüntüleri hayat tecrübelerini anlamlandırmak için kullanılmaktadır (Young ve ark., 2003). Bu kullanımın uyumsuz olması, bireyin değişen çevre koşullarına esnek bir şekilde uyum sağlamasını yani bilişsel esneklik düzeyini (Dennis ve Vander Wal, 2010; Diamond, 2013) ve olaylar üzerindeki kendi kontrollerine yönelik inançlarını ve kendini düzenleme davranışlarını yani genel öz yeterlik düzeyini (Aypay, 2010) olumsuz yönde etkilemesi olasıdır.

Yapılan korelasyon analizi bulgularına göre yükümlülerin bilişsel esneklik düzeyleri ile genel öz yeterlik düzeyleri arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Elde edilen bu sonuç alanyazında genel öz yeterlik ile bilişsel esnekliğin anlamlı olarak ilişkili olduğunu ortaya koyan çalışmalarla tutarlıdır (Akçay Özcan ve Kıran Esen, 2016; Çelikkaleli, 2014; Kaptanbaş Gürbüz ve Sezgin Nartgün, 2018).

4.3. Genel Öz Yeterlik Düzeyini Yordayan Değişkenlere İlişkin Bulguların Tartışılması

Daha önce değinildiği üzere bu araştırmada cevaplanması amaçlanan sorulardan biri de yükümlülerin genel öz yeterlik düzeyini hangi değişkenlerin yordadığını belirlemektir. Bu amaç doğrultusunda, bu bölümde yapılan aşamalı regresyon analizi sonucu tartışılacaktır.

İlk olarak yükümlülerin genel öz yeterlik düzeyini yordayan değişkenin babalarının suç geçmişi olduğu görülmektedir. Bu değişkenin açıkladığı toplam varyans %6'dır. Babanın suç geçmişinin bulunmasının yükümlülerin genel öz yeterlik

düzeyi üzerinde etkili olması, yukarıda belirtildiği üzere çalışmanın önemli bulgularından biridir. Yükümlülerin genel öz yeterlik düzeyini açıklayan ikinci değişken annenin yakınlık düzeyidir ve babanın suç geçmişiyle beraber açıkladığı toplam varyans %19'a ulaşmaktadır. Yukarıda söz edildiği gibi Bandura (1997) bireylerin öz yeterlik gelişiminde ebeveynlerin etkin rolünü vurgulamaktadır. Bu açıklamayla tutarlı olarak elde edilen bulguya göre babaların suç geçmişinin yanı sıra annelerin yakınlık düzeyinin bireylerin genel öz yeterlikleri üzerinde bir arada oldukça etkili olduğu görülmektedir. Bağımlı değişkeni yordayan üçüncü değişken ise ailede madde kullanımıdır ve modele katıldığında açıklanan toplam varyans %26'ya çıkmaktadır. Yukarıda tartışıldığı üzere ailede madde kullanan bireylerin olmasının yükümlülerin madde kullanımına başlama yaşını ve kullanım süresini etkilediği görülmektedir. Ailede madde kullanımının suç işlemede risk faktörü olmasının (Karataş, 2016) bireylerin genel öz yeterlik düzeyini dolaylı olarak etkilediği düşünülmektedir. Genel öz yeterlik düzeyini yordayan diğer sosyoekonomik değişkenlerden gelir düzeyi ile beraber açıklanan toplam varyans %31'dir. Alanyazında yaş ile genel öz yeterlik düzeyi arasında herhangi bir çalışmaya rastlanmazken, gelir düzeyi ile genel öz yeterlik düzeyi arasındaki ilişkiye dair az sayıda çalışmaya rastlanmıştır. Han ve arkadaşlarına (2014) göre gelir düzeyi genel öz yeterlik düzeyinin yordayıcısı iken Tong ve Song'un (2004) yaptığı çalışmaya göre sosyoekonomik düzey ile genel öz yeterlik düzeyi arasında pozitif yönde bir ilişki bulunmaktadır. Bağımlı değişkeni yordayan bir diğer faktör olan kardeş sayısı modele eklendiğinde açıklanan toplam varyans %34'tür. Alanyazın incelendiğinde Zarinah Arshat ve İsmail'in (2017) ergenler üzerinde yaptıkları çalışmaya göre kardeş sayısının genel öz yeterliği anlamlı olarak yordamadığı sonucuna ulaşılmıştır. Ülkemizde üniversite öğrencileri üzerinde yapılan çalışmalara (Demircioğlu ve Işık, 2020; Gül ve Adıgüzel, 2015) göre de bireylerin genel öz yeterlik düzeylerinin kardeş sayısına göre farklılaşmadığı görülmüştür. Düşük düzeyde de olsa elde edilen katkının alanyazınla tutarlı olmamasının örneklem sayısı ve bağlamının farklı olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Ayrıca kardeş sayısının artmasıyla beraber azalan ebeveyn ilgisi ve paylaşılan imkanlar dolayısıyla bireylerin kendilerine yetmek için becerilerini geliştirdikleri ve böylece genel öz yeterliklerinin arttığı düşünülebilir. Bu açıdan yeni araştırmalara gerek olduğu da söylenebilir. Son olarak modele ebeveyn

medeni durumu eklendiğinde açıklanan toplam varyansın %37'ye çıktığı görülmektedir. Abdullah ve Fitrah (2019) ebeveynlerin, özellikle annelerin bireylerin yanında olmasıyla daha fazla destek algısına sahip olduğu ve böylece genel öz yeterliklerinin olumlu etkilendiğini belirtmektedir.

Yükümlülerin genel öz yeterlik düzeyini yordayan araştırma değişkenlerine bakıldığında zedelenmiş sınırlar-yüksek standartlar şema alanı eklendiğinde açıklanan toplam varyans %40'tır. Zedelenmiş sınırlar-yüksek standartlar şema alanındaki bireylerin hayatlarındaki olumsuzluklara odaklanma, dürtü kontrolü sorunu yaşadığı için sosyal kurallara uymama, eleştirilere tahammül edememe eğilimi göstermesi olasıdır. Yaşanan bu sorunların bireylerin genel öz yeterlik düzeyine olumsuz yönde etki ettiği düşünülmektedir. Zedelenmiş otonomi-diğeri yönelimlilik şema alanı ile birlikte açıklanan toplam varyansın %47'ye çıktığı ve bu değişkenin zedelenmiş sınırlar-yüksek standartlar şema alanından daha fazla açıklama gücüne sahip olduğu görülmektedir. İlgili şema alanındaki bireyler; başkalarına abartılı bir şekilde bağımlı, daha az girişken ve gelecekteki fiziksel ve sosyal zararlar hakkında daha kaygılı olmaya eğilimlidir (Saritaş ve Gençöz, 2011). Bu nedenle bireylerin genel öz yeterlik düzeyleri üzerinde olumsuz etkisinin olması yukarıdaki bulgularda elde edildiği gibi olasıdır. Genel öz yeterlik düzeyini açıklayan son araştırma değişkeni olan bilişsel esneklik düzeyi ve diğer değişkenlerle beraber açıklanan toplam varyansın %56 olduğu görülmektedir. Elde edilen bulgularla tutarlı olarak alanyazında da bilişsel esneklik düzeyi ile genel öz yeterlik düzeyinin pozitif yönde ilişkili olduğunu gösteren çalışmalar bulunmaktadır (Akçay Özcan ve Kıran Esen, 2016; Çelikkaleli, 2014; Kaptanbaş Gürbüz ve Sezgin Nartgün, 2018). Ancak ilgili bulgular alanyazında öz yeterliğin bilişsel esnekliğin bir bileşeni olduğunu belirten görüşler (Martin ve Anderson, 1998; Martin ve Rubin, 1995) ile çelişmektedir. Bu durum söz konusu iki değişkenin karşılıklı olarak birbirlerini etkileyebilecek potansiyel taşıdıklarını göstermekle birlikte araştırmalarda daha ayrıntılı incelenmesinin gerekliliğini göstermektedir. Mevcut çalışmada bilişsel esneklik genel öz yeterliliğin yordanmasında rol oynayan bir faktör olarak ele alınmış ve bu çerçevede tartışılmıştır.

4.4. Araştırma Değişkenlerinin Karşılaştırılmasına İlişkin Bulguların Tartışılması

Çalışmada babasının suç geçmişini bulunan ve bulunmayan yükümlülerin bilişsel esneklik ve genel öz yeterlik düzeylerinin anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Yapılan tek yönlü MANOVA analiz sonucuna göre babasının suç geçmişini bulunan ve bulunmayan yükümlülerin hem bilişsel esneklik envanteri hem de genel öz yeterlik ölçeği toplam puanları arasında anlamlı bir fark bulunmuş ve babasının suç geçmişini bulunmayan yükümlülerin ilgili puanlarının yüksek olduğu gözlenmiştir. Bandura (1997) çocukların sosyal ve bilişsel gelişiminde ebeveynlerin etkin rolü olduğunu vurgulamaktadır. Sosyal ve bilişsel olarak gelişimini sağlıklı sürdüren çocuklar farklı bakış açılarına dikkat edebilir, bir problemle karşılaştığında seçenekler oluşturabilir ve böylece yeterlik duygusunu kazanabilirler. Alanyazında rastlanılan çalışmaların sonuçlarına göre suç işlemiş bireylerin daha düşük bilişsel esneklik (Feichtinger, 2007; Teichner ve ark., 2001) ve genel öz yeterlik (Bahr ve ark., 2010; Cuevas ve ark., 2017; Martin ve Stermac, 2010) sahibi olması göz önünde bulundurulursa suç geçmişini bulunan babaların kendi bilişsel esneklik ve genel öz yeterlik düzeylerinin düşük olması nedeniyle oğullarının sosyal ve bilişsel gelişimine fazla katkıda bulunamadığı düşünülebilir. Bu durumun başka olası nedenleri ise babanın cezaevinde olması sebebiyle çocuğuyla fazla ilgilenememesi ya da suç geçmişini bulunmayan babalara göre daha düşük öğrenim düzeyine sahip olmaları dolayısıyla çocuğunun ilgili alanlarda gelişimine gereken özeni gösteremeyişi olabilir.

4.5. Erken Dönem Uyumsuz Şemalara İlişkin İstatistik Bulgularının Tartışılması

Çalışmanın temel hipotezleri çerçevesinde babasının suç geçmişini bulunan ve bulunmayan yükümlülerin erken dönem uyum bozucu şema alanları puanlarının anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Bu amaçla katılımcılara YŞÖ-KF3 uygulanmış ve şema alanı puanları karşılaştırılmıştır. Yapılan analizlerin sonucunda babasının suç geçmişini bulunan ve bulunmayan bireylerin zedelenmiş sınırlar-yüksek standartlar şema alanı puanları arasında anlamlı bir fark

gözlenmemiştir. Ancak hem kopukluk hem de zedelenmiş otonomi-diğeri yönelimlilik şema alanı puanları arasında anlamlı bir fark olduğu; babasının suç geçmişi bulunan yükümlülerin bu iki şema alanından daha fazla puan aldığı gözlenmiştir. Kopukluk şema alanı kabul, güvenlik, istikrar ve korunma ihtiyacının karşılanmaması ile ortaya çıkmaktadır (Young ve ark., 2003). İçinde bulunulan suç çevresi ve babanın muhtemel cezaevi geçmişi nedeniyle çocuğuna yakın olmaması babasının suç geçmişi bulunan yükümlülerde söz konusu ihtiyaçların karşılanmamasına sebep olabileceğinden kopukluk şema alanının daha yüksek olduğu düşünülmektedir. Zedelenmiş otonomi-diğeri yönelimlilik alanı ise ebeveyn figürünün terki ile oluşmakta ve terk edilmekten kaçınma, çaresizlik ve felaket hissi olarak kendini göstermektedir (Rafaeli ve ark., 2011). Babasının suç geçmişi bulunan bireylerin çocukluk döneminde babalarının cezaevi öyküsü nedeni ile kendilerini terk ettiğini düşünmesi olası gözükmektedir.

Çalışmanın hipotezleri çerçevesinde suç geçmişi bulunan ve bulunmayan babaların erken dönem uyum bozucu şema alanları puanlarının anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığı incelenmiştir. Suç geçmişi bulunan ve bulunmayan babaların YŞÖ-KF3 alt alan puanları arasında herhangi bir anlamlı ilişki bulunmamıştır. Söz konusu bulgu, alanyazında suç işlemiş ve işlememiş bireylerin erken dönem uyumsuz şemalarının farklılaştığını gösteren çalışmalar (Alevsaçanlar, 2015; Chakhssi ve ark., 2013; Davoodi ve Ghahari, 2019; Pellerone ve ark., 2016; Shorey ve ark., 2013) ile tutarlı değildir. Bu çelişkinin olası nedeninin Lowery'nin (2019) çalışmasındaki gibi örneklem sayısının az olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Diğer bir faktör de suçlu bireylerin yetiştikleri sosyal çevredir. Yapılan çalışmalar, suçlu bireylerin genel olarak suçlu bir çevrede büyüdükları, suça karışmış arkadaşları ya da aile üyelerinde bir suç davranışı olduğunu göstermektedir (İçli, 2013; akt., Karataş, 2016). Bizim örneklemimizde sosyal çevre ve aile faktörü sadece baba sistemi temelinde incelenmiş ve sosyal çevreye dair diğer değişkenler incelenmemiştir. İki grup arasında fark çıkmamasını sebeplerinden biri katılımcıların sosyal çevrelerinden kaynaklanıyor olabilir.

Araştırmanın temel amacı babalar ve yükümlü oğulları arasında şema aktarımı olup olmadığını belirlemektir. Bu bağlamda yükümlülerin babalarına ulaşılmaya

çalışılmış ve ulaşılan babalara da YŞÖ-KF3 uygulanmış ve suç işlemiş babalar ile oğullarının şema alanı puanları bağımlı örneklem *t*-testi ile karşılaştırılmıştır. Suç geçmişi bulunan babalar ve oğullarının YŞÖ-KF3 alt alan puanları arasında herhangi bir anlamlı ilişki bulunmamıştır. Yine araştırmanın temel amacı bağlamında ulaşılan babalardan suç işlememiş olanlar ile onların oğullarının şema alanı puanları karşılaştırılmıştır. Suç geçmişi bulunmayan babalar ve oğullarının YŞÖ-KF3 alt alan puanları arasında herhangi bir anlamlı fark bulunmamıştır. Baba-oğul arasında farklılaşan şema alanının olmaması iki grubun da benzer şemalara sahip olduğunu göstermektedir. Bu durum olası bir şema aktarımını düşündürdüğünden araştırma hipotezini doğrulamaktadır.

Mevcut çalışmanın temel amacı denetimli serbestliğe tabi bireyler ve babaları arasındaki şema aktarımını incelemektir. Bu doğrultuda eşleşen 57 baba-oğula YŞÖ-KF3 uygulanmış ve şema alanları açısından bir farklılaşmaya rastlanmamıştır. Olası bir şema aktarımına işaret eden bu bulguları daha ayrıntılı incelemek için eşleşen baba-oğulların şema boyutları arasında korelasyon analizi kullanılmıştır. Şema boyutları arası ilişkiler incelendiğinde babalar ve oğullarına dair birçok şema boyutunun pozitif yönde anlamlı olarak ilişkili olduğu görülmüştür. Şema aktarımını incelemek için pozitif yönde anlamlı çıkan aynı şema boyutları göz önünde bulundurulursa onay arayıcılık, karamsarlık, duygusal yoksunluk, sosyal izolasyon, kusurluluk/utanç, güvensizlik/kötüye kullanma, cezalandırıcılık, boyun eğicilik ve hastalıklar/tehditler karşısında dayanıksızlık şema boyutları baba ve oğullarda anlamlı olarak ilişkili çıkan şema boyutlarıdır. Söz konusu şema boyutlarının baba-oğul şema aktarımını desteklemesi muhtemeldir. Shorey ve arkadaşlarının (2012) yaptığı çalışmada madde kullanan ebeveynler ile yetişkin çocukları arasında yalnızca kendini feda şema boyutunun farklılaşmadığı görülmüştür. Yapılan başka bir çalışmada ise ebeveynler ve çocukları arasında yalnızca yüksek standartlar şema boyutunun pozitif yönde anlamlı ilişki gösterdiği bulunmuştur (Zonnevylle ve Hildebrand, 2018). Bahsedilen çalışmada örneklem sayısı mevcut çalışmadan az olmakla beraber örneklemin her iki cinsiyetten çocuklardan ve ebeveynlerin yalnızca bir kişi dışında annelerden oluşmaktadır. Ayrıca benzer şekilde Shorey ve arkadaşlarının (2012) çalışmasında hem anne hem de babaların bulunduğu, ebeveynlerin çoğunluğunun annelerden

oluştugu ve katılımcıların her iki cinsiyetten olduğu gör÷lmektedir. Şema aktarımının ebeveyn ve çocuk cinsiyetlerine göre farklılaşması (Maçık ve ark., 2016) elde edilen bulguların farklılaşmasıyla ilişkili olabilir. Bir diğerk olası neden ise Shorey ve arkadaşlarının (2012) çalışmasında örneklemin yalnızca madde kullanan bireylerden oluşması olduğu düşün÷lmektedir.

Suç geçmiş-i bulunan ve bulunmayan babalar ve yükümlü oğulları arasında farklılaşan ve anlamlı ilişki gösteren şema boyutlarını belirlemek için iki grubun verileri korelasyon analiziyle incelenmiştir. Analiz sonuçlarına göre suç geçmiş-i bulunan babalar ve oğullarının onay arayıcılık, sosyal izolasyon, güvensizlik/kötüye kullanma ve boyun eğicilik şema boyutları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki gözlenmektedir. Suç geçmiş-i bulunmayan babalar ve oğullarının ise duygusal yoksunluk, kusurluluk/utanç ve cezalandırıcılık şema boyutları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Karamsarlık ve hastalıklar/tehditler karşısında dayanıksızlık şema boyutu iki grupta da baba-oğul arasında anlamlı bir ilişki göstermemiştir. Bu durumun korelasyon analizine dahil edilen örneklem sayısının farklılaşmasından kaynaklandığı düşün÷lmektedir. İki grup arasında farklı şema boyutlarının ilişkisine rastlanmasının suç davranışı ile bağlantısını araştırmak için ileriki çalışmalarda örnekleme suç işlemiş baba ve işlememiş oğulları ile suç işlememiş baba-oğullarının katılması ve grupların suç davranışına ilişkin ölçümlerin alınmasının yararlı olacağı düşün÷lmektedir.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Mevcut çalışmada babasının suç geçmişi bulunan ve bulunmayan denetimli serbestliğe tabi bireylerin sosyodemografik özellikleri, erken dönem uyumsuz şemaları, bilişsel esneklik ve genel öz yeterlik düzeyleri karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Ayrıca katılımcıların genel öz yeterlik düzeyini yordayan değişkenler belirlenmiştir. Ek olarak 57 katılımcının babasına ulaşılmış ve baba-oğul arasındaki şema boyutlarının ilişkisi incelenmiştir.

Babasının suç geçmişi bulunan yükümlülerin daha erken yaşta suç işlemeye ve madde kullanmaya başlaması ile daha uzun süre madde kullandıkları görülmektedir. Babanın suç geçmişi ve ailede madde kullanımı dolayısıyla olumsuz rol modellere sık maruz kalınmasının suç davranışı üzerinde risk faktörü olduğu düşünülmektedir. Bu nedenle suç işlemiş bireylerin çocukları için önleme çalışmalarının yapılmasının, eğitimler yoluyla farkındalıklarının artırılmasının, gerekirse madde bağımlılığı tedavilerinin başlatılmasının etkili olacağı düşünülmektedir. Suç geçmişi bulunan babaların daha düşük öğrenim düzeyine sahip olması ise eğitimin suç davranışını önlemede etkili olabileceğini göstermektedir.

Katılımcıların erken dönem uyumsuz şemaları ile bilişsel esneklik ve genel öz yeterlik düzeyleri arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulunması, bireylerin işlevsiz bilişlerinin değişen çevre koşullarına uyum sağlamalarını ve yaşanan zorluklarla baş etmede yeterliklerine olan inançlarını olumsuz etkilediğini göstermektedir. İlgili bulgular doğrultusunda denetimli serbestliğe tabi yükümlülerin bilişsel esneklik ve genel öz yeterlik algılarının güçlendirilmesine yönelik çalışmaların yapılması, seminerlerin verilmesi ve bu bağlamda bireylerin erken dönem uyumsuz şemaları için ilgili alanlarda çalışan psikoterapistlere yönlendirilmesi önerilmektedir.

Bu araştırmanın temel amaçlarından biri de yükümlülerin genel öz yeterlik düzeyini yordayan değişkenleri belirlemektir. Yapılan analizler sonucunda ilgili

değişkeni yordayan sosyodemografik özelliklerin babanın suç geçmişi, annenin yakınlık düzeyi, ailede madde kullanım öyküsü, gelir düzeyi, kardeş sayısı ve ebeveyn medeni durumu olduğu belirlenmiştir. İlgili özelliklerin varyansı açıklama gücüne bakıldığında ebeveynler ve ailenin bireylerin genel öz yeterlik düzeyi üzerinde oldukça etkili olduğu görülmektedir. Yükümlülerin genel öz yeterlik düzeyini yordayan araştırma değişkenlerine bakıldığında babanın suç geçmişi ile beraber zedelenmiş sınırlar-yüksek standartlar ve zedelenmiş otonomi-diğeri yönelimlilik şema alanları ile bilişsel esneklik düzeyinin öne çıktığı belirlenmiştir. İlgili şema alanları doğrultusunda başkalarına bağımlı hissetme, girişken olamama, gelecekteki fiziksel ve sosyal zararlar hakkında kaygılı olma, hayattaki olumsuzluklara odaklanma, sosyal kurallara uymama ve eleştirilere tahammül edememenin genel öz yeterlik düzeyini olumsuz yönde etkilediği düşünülmektedir. Bilişsel esneklik düzeyinin diğer bulgulara görüldüğü gibi alanyazınla tutarlı olarak genel öz yeterlik düzeyiyle pozitif yönde ilişkili olmasına ek olarak genel öz yeterlik düzeyini açıklamada oldukça önemli bir yeri olduğu görülmektedir. Bu bulgular doğrultusunda bilişsel esneklikleri, ilgili şema alanları ve aileleriyle ilişkilerini güçlendirmeye yönelik bireysel terapi çalışmalarının yapılması ile denetimli serbestliğe tabi bireylerin genel öz yeterliklerinin geliştirilmesi önerilmekte ve böylece suç tekrarının görece azalacağı düşünülmektedir.

Bilişsel esneklik ve genel öz yeterlik düzeyinin babasının suç geçmişi bulunan ve bulunmayan bireylerde farklılaştığı ve babasının suç geçmişi bulunan bireylerin daha düşük bilişsel esneklik ve genel öz yeterlik düzeyine sahip olduğu görülmüştür. Bu sebeple babanın suç geçmişinin bulunmasının oğullarının hem bilişsel esneklik hem de genel öz yeterlik düzeyi üzerinde olumsuz yönde etkili olduğu düşünülmektedir. Suç işlemiş bireylerin çocuklarının ilgili değişkenlere yönelik algıları üzerine farkındalıklarının artırılmasının, işlevsel olmayan inançlarının yerine olumlu ve işlevsel olanların yerleştirilmesinin ve bunun için bireysel ve grup çalışmalarına ağırlık verilmesinin önem taşıdığı düşünülmektedir.

Çalışmanın temel hipotezleri çerçevesinde babasının suç geçmişi bulunan ve bulunmayan yükümlülerin erken dönem uyum bozucu şema alanları puanlarının anlamlı olarak farklılaşıp farklılaşmadığı incelendiğinde kopukluk ve zedelenmiş

otonomi-diğeri yönelimlilik şema alanı puanları arasında anlamlı bir fark olduğu; babasının suç geçmişi bulunan bireylerin bu iki şema alanından daha fazla puan aldığı gözlenmiştir. Kabul, güvenlik, istikrar ve korunma ihtiyacının karşılanmaması ve ebeveyn figürünün terki ile oluşan bu şema alanlarının içinde bulunulan suç çevresi ve babanın muhtemel cezaevi geçmişi nedeniyle çocuğuna yakın olmaması babasının suç geçmişi bulunan bireylerde söz konusu ihtiyaçların karşılanmamasına sebep olabileceğinden ilgili grupta yüksek çıktığı düşünülmektedir. Bu nedenle suç işlemiş babaların çocuklarıyla ilişkilerinin güçlendirmesi, güvenli bağların kurulmasına yönelik çalışmaların yapılması önerilmektedir.

Çalışmanın ilgi çeken bulgusu suç geçmişi bulunan ve bulunmayan babaların erken dönem uyum bozucu şema alanları puanlarının anlamlı olarak farklılaşmamasına yöneliktir. Alanyazın ile tutarlı olmayan bu bulgunun olası nedeninin örneklem sayısının az olmasından kaynaklandığı düşünülmektedir. Araştırmanın temel amacı bağlamında babalar ve oğulları arasında şema aktarımı olup olmadığını belirlemek için ulaşılan babalar ile oğullarının şema alanı puanları karşılaştırılmıştır. Suç geçmişi bulunan ve bulunmayan babalar ile oğullarının şema alanları arasında farklılaşmaya dair herhangi bir anlamlı ilişki bulunmamıştır. Söz konusu bulgular, baba-oğul arasında farklılaşan şema alanı olmadığı için olası bir şema aktarımını düşündürmektedir. Baba-oğul arasındaki şemaların ilişkisini daha detaylı anlayabilmek için şema boyutlarının ilişkisi korelasyon analizi ile incelenmiştir. Bu doğrultuda babalar ve oğullarına dair birçok şema boyutunun pozitif yönde anlamlı olarak ilişkili olduğu görülmüştür. Onay arayıcılık, karamsarlık, duygusal yoksunluk, sosyal izolasyon, kusurluluk/utanç, güvensizlik/kötüye kullanma, cezalandırıcılık, boyun eğicilik ve hastalıklar/tehditler karşısında dayanıksızlık şema boyutları baba-oğullar arasında pozitif yönde anlamlı çıkan aynı şema boyutlarındandır. Söz konusu şema boyutlarının baba-oğul şema aktarımını desteklemesi muhtemeldir. Suç geçmişi bulunan ve bulunmayan babalar ve onların oğulları arasında anlamlı ilişki gösteren farklı şema boyutlarını belirlemek için iki grubun verileri korelasyon analiziyle incelenmiştir. Analiz sonuçlarına göre suç geçmişi bulunan babalar ve oğullarının onay arayıcılık, sosyal izolasyon, güvensizlik/kötüye kullanma ve boyun eğicilik şema boyutları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki gözlenirken suç geçmişi bulunmayan

babalar ve oğullarının ise duygusal yoksunluk, kusurluluk/utanç ve cezalandırıcılık şema boyutları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. İki grup arasında farklı şema boyutlarının ilişkisine rastlanmasının suç davranışı ile bağlantısını araştırmak için örneklemin genişletilmesi ve grupların suç davranışına ilişkin ölçümlerin alınması ileriki çalışmalar için önerilmektedir.

Özetle elde edilen bulgulara göre babanın suç geçmişi, ailede madde kullanım öyküsü ve düşük öğrenim düzeyi suç işleme için risk faktörlerindendir. Bu doğrultuda bahsi geçen özelliklere sahip bireylerin belirlenmesinin suçu önleme çalışmalarında ilk adımı oluşturacağı düşünülmektedir. Ayrıca babanın suç geçmişinin erken dönem uyumsuz şemalar ile bilişsel esneklik ve genel öz yeterlik düzeyi üzerinde etkili olması önem taşımaktadır. Bu nedenle suç işlemiş bireylerin çocuklarının ilgili şema alanları ile bilişsel esneklik ve genel öz yeterlik düzeyleri üzerinde çalışılması faydalı olacaktır. Bireylerin şema alanlarının bilişsel esneklik ve genel öz yeterlik ile negatif yöndeki ilişkisi göz önünde bulundurulursa adli alanda şema terapi kullanımının (Bernstein ve ark., 2007; Keulen-de Vos, 2013) uygulanmasının yarar sağlayacağı düşünülmektedir. İleriki çalışmalar için ise örneklem bağlamının genişletilmesi, daha geniş örnekleme uygulanması, şema eylemleri ve modlarının da çalışılması ile baba-oğul arasında aktarılan şemaların suçla ilişkisini gözlemek için her iki gruptan suç davranışına ilişkin ölçümlerin alınmasının yararlı olacağı düşünülmektedir.

ÖZET

Denetimli Serbestlik Uygulamasına Tabi Yükümlüler: Baba-Oğul Şema Aktarımı, Bilişsel Esneklik ile Genel Öz Yeterlik Açısından Bir İnceleme

Bu çalışmanın amacı suç geçmişi bulunan ve bulunmayan babaların erken dönem uyumsuz şemaları ile suç işlemiş yetişkin çocuklarının erken dönem uyumsuz şemaları arasında fark olup olmadığını incelemek ve denetimli serbestliğe tabi yükümlülerde erken dönem uyumsuz şemalar, bilişsel esneklik ile genel öz yeterlik algısı düzeyi arasındaki ilişkiyi belirlemektir. Bu amaçla, araştırmanın örneklemini Ankara Denetimli Serbestlik Müdürlüğü ve Ankara Sincan Denetimli Serbestlik Müdürlüğü tarafından denetimli serbestlik yükümlülükleri takip edilen 18-50 yaş arası 102 yetişkin bireyler ve 35-82 yaş arası 57 babaları olmak üzere toplamda 159 katılımcıya ulaşılmıştır. Bu sayının 48'ini babasının suç geçmişi bulunan yükümlüler, 54'ünü babasının suç geçmişi bulunmayan yükümlüler ile 28'ini suç geçmişi bulunan baba, 29'unu suç geçmişi bulunmayan babalar oluşturmaktadır. Bu çalışmada kişisel bilgi formunun yanı sıra araştırma hipotezlerine uygun olması gereğince yükümlülere Young Şema Ölçeği-Kısa Form 3, Bilişsel Esneklik Envanteri ile Genel Öz Yeterlik Ölçeği; yükümlülerin babalarına ise sadece Young Şema Ölçeği-Kısa Form 3 uygulanmıştır. Verilerin analizinde Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) 24.0 İstatistik Paket Programı aracılığıyla frekans, yüzde, ortalama, standart sapma, bağımlı gruplar için t- testi, korelasyon ve regresyon analizi ile tek yönlü MANOVA analizi kullanılmıştır. Araştırma bulguları yükümlülerin genel öz yeterlik düzeyini açıklayan faktörlerin babanın suç geçmişi, anne yakınlık düzeyi, ailede madde kullanımı, gelir düzeyi, kardeş sayısı, ebeveyn medeni durumu, zedelenmiş sınırlar-yüksek standartlar şema alanı, zedelenmiş özerklik-diğeri yönelimlilik şema alanı ile bilişsel esneklik olduğunu göstermektedir. Ayrıca yükümlüler arasında araştırma değişkenleri arasında anlamlı fark olduğunu; babasının suç geçmişi bulunan bireylerin şema alt alanı puanlarının daha yüksek, bilişsel esneklik ve genel öz yeterlik düzeylerinin daha düşük olduğunu bulunmuştur. Bunun yanı sıra eşleşen baba-oğullar arasındaki şema aktarımı incelendiğinde şema alt alanları arasında anlamlı bir fark bulunmaması üzerine yapılan korelasyon analizi sonuçlarına göre suç geçmişi bulunan babalar ve oğullarının onay arayıcılık, sosyal izolasyon, güvensizlik/kötüye kullanma ve boyun eğicilik şema boyutları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki gözlenirken suç geçmişi bulunmayan babalar ve oğullarının ise duygusal yoksunluk, kusurluluk/utanç ve cezalandırıcılık şema boyutları arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur.

Sonuç olarak, araştırma bulguları bireylerin genel öz yeterliğini etkileyen faktörleri ve suç geçmişi bulunan ve bulunmayan babalar ile oğulları arasında farklılaşan ilişkili şema boyutlarını ortaya koymaktadır. İlgili çalışma, bu bağlamda bireylerin genel öz yeterliğinin önemine vurgu yapmakta ve adli örnekleme şema aktarımı için gelecek çalışmalara ışık tutmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Bilişsel Esneklik, Erken Dönem Uyumsuz Şemalar, Genel Öz Yeterlik, Şema Aktarımı.

SUMMARY

Offenders on Probation: A Research with Regard to Transmission of Schemas in Father–Son Dyads, Cognitive Flexibility and General Self-Efficacy.

The aim of this study is to investigate whether there is a difference between the early maladaptive schemas of fathers with and without a criminal history and the early maladaptive schemas of adult children who have committed a crime and to determine the relationship between the level of cognitive flexibility and the level of perception of self-efficacy of offenders. For this purpose, the sample of the study was reached by a total of 159 participants, including 102 adult individuals between the ages of 18-50 and 57 fathers between the ages of 35-82, and those on probation obligations were followed by the Ankara Probation Directorate and the Ankara Sincan Probation Directorate. Of this number, 48 individuals are with a father's crime history, 54 individuals are without father's crime history, 28 fathers with a crime history, 29 fathers without a crime history. In this study, in addition to the personal information form, the Young Schema Questionnaire-Short Form 3, the Cognitive Flexibility Inventory and the General Self-Efficacy Scale for offenders on probation, in accordance with the research hypotheses; only Young Schema Questionnaire-Short Form 3 was applied to the fathers of the offenders. In the analysis of the data, the Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) 24.0 Statistical Package Program used for frequency, percentage, mean, standard deviation, dependent t-test, correlation and regression analysis and one-way MANOVA analysis. Research findings indicate that the factors that explain the general self-efficacy level of the offenders are the father's crime history, maternal intimacy level, substance use in family, income level, number of siblings, parental marital status, impaired limits-exaggerated standards schema domain, impaired autonomy-other directedness schema domain and cognitive flexibility. In addition, there is significant differences between the research variables among the offenders: It was found that individuals with father's criminal history had higher schema sub-domain scores and lower cognitive flexibility and general self-efficacy levels. However, when the transmission of schemas between matching father and sons is examined, according to the correlation analysis results based on the lack of a significant difference between the sub-domains of the schemas, there is significant relations between the dimensions of approval seeking, social isolation, mistrust/abuse, and subjugation schema dimensions of fathers and their sons with a criminal history while relationships were observed, a positive significant relationship was found between the emotional deprivation, defectiveness/ shame and punitiveness scheme dimensions of fathers and sons who do not have a criminal history.

As a result, the research findings reveal the factors affecting the general self-efficacy level of offenders and the related schema dimensions that differ between fathers with and without a criminal history and their sons. The relevant study emphasizes the importance of the general self-efficacy of offenders and sheds light on future studies for scheme transfer in the forensic sample.

Keywords: Cognitive Flexibility, Early Maladaptive Schemas, General Self-Efficacy, Transmission of Schemas.

KAYNAKLAR

- ABDULLAH ESPS, FITRAH R (2019). Self-Efficacy in Young Adults with Divorced Parents. *4th ASEAN Conference on Psychology, Counselling, and Humanities (ACPCH 2018)*. Atlantis Press, 304: 163-166.
- AKÇAY ÖZCAN D, KIRAN ESEN B (2016). Ergenlerin bilişsel esneklik düzeyleri ile özyeterliklerinin incelenmesi. *International Journal Of Eurasia Social Sciences*, **7(24)**: 1-10.
- ALEVSAÇANLAR S (2015). *Madde bağımlılarında erken dönem uyum bozucu şemalar ve şema sürdürücü başa çıkma davranışları: Şema terapi modeli çerçevesinde bir inceleme*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- ALLSOP S, SAUNDERS B, PHILLIPS M (2000). The process of relapse in severely dependent male problem drinkers. *Addiction*, **95(1)**: 95-106.
- ARSLAN S (2013). *Suç işlemiş erkek hastaların anne ve babalarının tutumlarının öfke ifade biçimlerine etkisi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Haliç Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, İstanbul.
- AVCILAR-İLHAN B (2018). *Erken dönem uyumsuz şemalar, algılanan ebeveynlik stilleri ve kişilerarası şemaların nesiller arası incelenmesi-Şema odaklı bir inceleme*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Okan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- AYPAY A (2010). Genel Öz Yeterlik Ölçeği'nin (GÖYÖ) Türkçeye uyarlama çalışması. *İnönü Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, **11(2)**: 113-131.
- BACH B, SIMONSEN E, CHRISTOFFERSEN P, KRISTON L (2015). The Young Schema Questionnaire 3 Short Form (YSQ-S3): Psychometric properties and association with personality disorders in a Danish mixed sample. *European Journal of Psychological Assessment*, **33**: 134-143.

- BAHR SJ, HARRIS L, FISHER JK, HARKER ARMSTRONG A (2010). Successful reentry: What differentiates successful and unsuccessful parolees? *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, **54(5)**: 667-692.
- BANDURA A (1977). Self-efficacy: Toward a unifying theory of behavioral change. *Psychological Review*, **84(2)**: 191-215.
- BANDURA A (1982). Self-efficacy mechanism in human agency. *American Psychologist*, **37(2)**: 122–147.
- BANDURA A (1997). Self-efficacy: The exercise of control. New York: Freeman.
- BANDURA A (2012). On the functional properties of perceived self-efficacy revisited. *Journal of Management*, **38(1)**: 9-44.
- BATES ME, PAWLAK AP, TONIGAN JS, BUCKMAN JF (2006). Cognitive impairment influences drinking outcome by altering therapeutic mechanisms of change. *Psychology of Addictive Behaviors*, **20(3)**: 241-253.
- BERNSTEIN DP, ARNTZ A, VOS M (2007). Schema focused therapy in forensic settings: Theoretical model and recommendations for best clinical practice. *International Journal of Forensic Mental Health*, **6(2)**: 169-183.
- BERNSTEIN DP, NIJMAN HL, KAROS K, KEULEN-de VOS M, de VOGEL V, LUCKER TP (2012). Schema therapy for forensic patients with personality disorders: Design and preliminary findings of a multicenter randomized clinical trial in the Netherlands. *International Journal of Forensic Mental Health*, **11(4)**: 312-324.
- BRAZÃO N, RIJO D, SALVADOR MDC, PINTO-GOUVEIA J (2017). The effects of the growing pro-social program on cognitive distortions and early maladaptive schemas over time in male prison inmates: A randomized controlled trial. *Journal of Consulting and Clinical Psychology*, **85(11)**: 1064-1079.
- BRENNER L (2017). The relationship between measures of cognitive flexibility and intimate partner violence perpetration in a court-mandated domestic violence treatment program. (Doctoral dissertation). Rosalind Franklin University of Medicine and Science. Erişim Adresi: [https://search.proquest.com/docview/1886138773?pq-origsite=gscholar]. Erişim Tarihi: 13/09/2019.

- BREZINA T, TOPALLI V (2012). Criminal self-efficacy: Exploring the correlates and consequences of a “successful criminal” identity. *Criminal Justice and Behavior*, **39(8)**: 1042-1062.
- BROOMHALL L (2005). Acquired sociopathy: A neuropsychological study of executive dysfunction in violent offenders. *Psychiatry, Psychology and Law*, **12(2)**: 367-387.
- BURGESS-PROCTOR A, HUEBNER BM, DURSO JM (2016). Comparing the effects of maternal and paternal incarceration on adult daughters’ and sons’ criminal justice system involvement: A gendered pathways analysis. *Criminal Justice and Behavior*, **43(8)**: 1034-1055.
- CAPALDI DM, PEARS KC, PATTERSON GR, OWEN LD (2003). Continuity of parenting practices across generations in an at-risk sample: A prospective comparison of direct and mediated associations. *Journal of Abnormal Child Psychology*, **31(2)**: 127-142.
- CARVALHO J, NOBRE PJ (2014). Early maladaptive schemas in convicted sexual offenders: Preliminary findings. *International Journal of Law and Psychiatry*, **37(2)**: 210-216.
- CEZA VE GÜVENLİK TEDBİRLERİNİN İNFAZI HAKKINDA KANUN İLE DENETİMLİ SERBESTLİK VE YARDIM MERKEZLERİ İLE KORUMA KURULLARI KANUNUNDA DEĞİŞİKLİK YAPILMASINA DAİR KANUN, Kanun Numarası: 6291, Kabul Tarihi: 05/04/2012, Yayımlandığı Resmî Gazete Tarih: 11/04/2012, Sayı: 28261.
- CHAKHSSI F, BERNSTEIN DP, de RUITER C (2014). Early maladaptive schemas in relation to facets of psychopathy and institutional violence in offenders with personality disorders. *Legal and Criminological Psychology*, **19(2)**: 356-372.
- CHAKHSSI F, de RUITER C, BERNSTEIN DP (2013). Early maladaptive cognitive schemas in child sexual offenders compared with sexual offenders against adults and nonsexual violent offenders: An exploratory study. *J Sex Med*, **10(9)**: 2201-2210.
- CUEVAS C, WOLFF KT, BAGLIVIO MT (2017). Self-efficacy, aspirations, and residential placement outcomes: Why belief in a prosocial self matters. *Journal of Criminal Justice*, **52**: 1-11.

- ÇELİKKALELİ Ö (2014). The relation between cognitive flexibility and academic, social and emotional self-efficacy beliefs among adolescents. *Education and Science*, **39(176)**: 347-354.
- DAVOODI R, GHAHARI S. (2019). Early maladaptive schema, emotion regulation, and general health in prisoner and non-prisoner men: A comparative study. *Chron Dis J*, **7(4)**: 258-65.
- DEMİRCİOĞLU H, IŞIK E (2020). Analyzing Self-Efficacy Perception of University Students. *Cukurova University Faculty of Education Journal*, **49(1)**: 163-184.
- DENETİMLİ SERBESTLİK VE YARDIM MERKEZLERİ İLE KORUMA KURULLARI KANUNU, Kanun Numarası: 5402, Kabul Tarihi: 03/07/2005, Yayımlandığı Resmî Gazete Tarih: 20/07/2005.
- DENNIS JP, VANDER WAL JS (2010). The cognitive flexibility inventory: Instrument development and estimates of reliability and validity. *Cogn Ther Res*, **34**: 241-253.
- DEU N (1998). Executive function and criminal fantasy in the premeditation of criminal behavior. *Criminal Behaviour and Mental Health*, **8**: 41-50.
- DIAMOND A (2013). Executive functions. *Annu Rev Psychol*, **64**: 135-68.
- ERKUŞ, A (2019). Davranış bilimleri için bilimsel araştırma süreci. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- ERTAN C, DEMEZ G (2018). İçerideki ses: Suça yönelmiş bireylerin gözünden denetimli serbestlik uygulamaları. *Sosyoloji Araştırmaları Dergisi*, **21(1)**: 42-70.
- FARRINGTON DP, COID JW, MURRAY J (2009). Family factors in the intergenerational transmission of offending. *Criminal Behaviour and Mental Health*, **19(2)**: 109-124.
- FEICHTINGER DM (2007). Cognitive flexibility in a forensic population. (Doctoral dissertation). Pacific University. Erişim Adresi: [http://commons.pacificu.edu/spp/29]. Erişim Tarihi: 20/01/2019.
- GECAS V (1989). The social psychology of self-efficacy. *Annu. Rev. Sociol.*, **15(1)**: 291-316.

- GIBSON M, FRANCIS AJ (2019). Intergenerational transfer of early maladaptive schemas in mother–daughter dyads, and the role of parenting. *Cognitive Therapy and Research*, **43(4)**: 737-747.
- GILBERT F, DAFFERN M (2013). The association between early maladaptive schema and personality disorder traits in an offender population. *Psychology, Crime & Law*, **19(10)**: 933-946.
- GÖRGÜLÜ T (2019). The effect of self-efficacy and coping strategies on treatment motivation of individuals in the substance addiction group work process. *Dusunen Adam The Journal of Psychiatry and Neurological Sciences*, **32**: 33-42.
- GÖRGÜLÜ T, CANKURTARAN-ÖNTAŞ Ö (2013). Hükümlülerin suç davranışının nedenlerine ve suç davranışı risk faktörlerine ilişkin düşünceleri. *Journal of Society & Social Work*, **24(2)**: 59-82.
- GROOT W, VAN DEN BRINK HM (2010) The effects of education on crime. *Applied Economics*, **42(3)**: 279-289,
- GÜL İ, ADIGÜZEL O (2015). Sağlık kurumları yöneticiliği lisans bölümü öğrencilerinin öz yeterlilik düzeylerinin incelenmesi. *Journal of International Social Research*, **8(36)**: 864-875.
- GÜLÜM İV, DAĞ İ (2012). Tekrarlayıcı Düşünme Ölçeği ve Bilişsel Esneklik Envanterinin Türkçeye uyarlanması, geçerliliği ve güvenilirliği. *Anadolu Psikiyatri Derg*, **13(3)**: 216-223.
- GÜNEY S, ŞENOL-DURAK, E (2017). Dünyada ve Türkiye’de Adli Psikoloji Uygulamaları. E. Şenol-Durak ve M. Durak, (Eds.), *Adli psikoloji içinde* (83-101). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- HAN J, CHU X, SONG H, LI Y (2014). Social capital, socioeconomic status and self-efficacy. *Applied Economics and Finance*, **2(1)**: 1-10.
- HJALMARSSON R, LINDQUIST MJ (2011). Like godfather, like son: explaining the intergenerational nature of crime. *The Journal of Human Resources* **47(2)**: 550-582.

- HJALMARSSON R, LINDQUIST MJ (2013). The origins of intergenerational associations in crime: lessons from Swedish adoption data. *Labour Economics*, **20**: 68-81.
- HOSSEINZADEH Z, SAYADI M, ORAZANI N (2019). The mediating role of mindfulness in the relationship between self-efficacy and early maladaptive schemas among university students. *Curr Psychol*, 1-11.
- HOWELLS K, ANDREW D, WILLIAMSON P, BUBNER S, JAUNCEY S, PARKER A, HESELTINE K (2005). Brief anger management programs with offenders: Outcomes and predictors of change. *The Journal of Forensic Psychiatry & Psychology*, **16**(2): 296-311.
- JORDAAN J, BEUKES R, ESTERHUYSE K (2018). The development and evaluation of a life skills programme for young adult offenders. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, **62**(10): 3077-3096.
- JUNGER M, GREENE J, SCHIPPER R, HESPER F, ESTOURGIE V (2013). Parental criminality, family violence and intergenerational transmission of crime within a birth cohort. *European Journal on Criminal Policy and Research*, **19**(2): 117-133.
- KAPTANBAŞ GÜRBÜZ E, SEZGİN NARTGÜN Ş (2018). Pedagojik formasyon programı öğrencilerinin bilişsel esneklik ve öz yeterlik düzeyleri. *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, **11**(55): 628-640.
- KARAKARTAL D (2018). Cezaevinden çıkan eski hükümlülerin yaşadıkları sorunların incelenmesi. *Uluslararası Beşeri Bilimler ve Eğitim Dergisi*, **4**(9): 72-85.
- KARATAŞ Z (2016). *Çocuk adalet sistemi kapsamında suça sürüklenen çocuklara yönelik uygulamaların nitel analizi*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Selçuk Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Konya.
- KEULEN-de VOS ME (2013). Emotional states, crime and violence: a schema therapy approach to the understanding and treatment of forensic patients with personality disorders. (Doctoral dissertation). Maastricht University. Erişim Adresi: [<https://cris.maastrichtuniversity.nl/en/publications/emotional-states-crime-and-violence-a-schema-therapy-approach-to->]. Erişim Tarihi: 16/01/2019.

- KIZMAZ Z (2004). Öğrenim düzeyi ve suç: Suç-okul ilişkisi üzerine sosyolojik bir araştırma. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, **14(2)**: 291-319.
- KOÇAK M, DURAK BATIGÜN A (2017). Şiddet İçeren ve İçermeyen Suç Davranışları Ölçeğinin (ŞİSDÖ) Türkçe formunun geçerlik ve güvenirlik çalışması. *Klinik Psikoloji Dergisi*, **1(1)**: 1-11.
- LAKHDİR MPA, NATHWANI AA, ALI NA, FAROOQ S, AZAM SI, KHALIQ A, KADIR MM (2019). Intergenerational transmission of child maltreatment: Predictors of child emotional maltreatment among 11 to 17 years old children residing in communities of Karachi, Pakistan. *Child Abuse & Neglect*, **91**: 109-115.
- LAW FM, GUO GJ (2015). The impact of reality therapy on self-efficacy for substance-involved female offenders in Taiwan. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, **59(6)**: 631-653.
- LEE AH, Di GIUSEPPE R (2018). Anger and aggression treatments: a review of meta-analyses. *Current Opinion in Psychology*, **19**: 65-74.
- LIGHTHART S, Van OPLOO L, MEIJERS J, MEYNEN G, KOOIJMANS T (2019). Prison and the brain: Neuropsychological research in the light of the European Convention on Human Rights. *New Journal of European Criminal Law*, **10(3)**: 287-300.
- LIPSEY MW, LANDENBERGER NA, WILSON SJ (2007). Effects of cognitive-behavioral programs for criminal offenders. *Campbell Systematic Reviews*, **6(1)**: 1-27.
- LOEBER R, STOUTHAMER-LOEBER M (1986). Family factors as correlates and predictors of juvenile conduct problems and delinquency. *Crime and Justice*, **7**: 29-149.
- LONGABAUGH R, DONOVAN DM, KARNO MP, MCCRADY BS, MORGENSTERN J, TONIGAN JS (2005). Active ingredients: how and why evidence-based alcohol behavioral treatment interventions work. *Alcoholism: Clinical and Experimental Research*, **29(2)**: 235-247.
- LOWERY MJ (2019). Early maladaptive schemas in adult male substance abusers and non-abusers. (Doctoral dissertation). Adler University. Erişim Adresi: [https://search.proquest.com/docview/2287714030?pq-origsite=gscholar&fromopenview=true]. Erişim Tarihi: 22/06/2020.

- LUSZCZYNSKA A, SCHOLZ U, SCHWARZER R (2005). The general self-efficacy scale: Multicultural validation studies. *The Journal of Psychology*, **139**(5): 439-457.
- MACHIN S, MARIE O, VUJIĆ S (2011). The crime reducing effect of education. *The Economic Journal*, **121**(552): 463-484.
- MAĆIK D, CHODKIEWICZ J, BIELICKA D (2016). Trans-generational transfer of early maladaptive schemas—a preliminary study performed on a non-clinical group. *Current Issues in Personality Psychology*, **4**(3): 132-145.
- MARTIN K, STERMAC L (2010). Measuring hope: Is hope related to criminal behavior in offenders? *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, **54**(5): 693-705.
- MARTIN MM, ANDERSON CM (1998). The cognitive flexibility scale: Three validity studies. *Communication Reports*, **11**(1): 1-9.
- MARTIN MM, RUBIN RB (1995). A new measure of cognitive flexibility. *Psychological Reports*, **76**: 623-626.
- MCCORD J (1991). The cycle of crime and socialization practices. *J. Crim. L. & Criminology*, **82**(1): 211-228.
- MCCORD J (1999). Understanding childhood and subsequent crime. *Aggr Behav*, **25**(4): 241-253.
- MERLINO R (2017). Cognitive functioning and self-reported self-efficacy in prisoners with a history of substance dependence. (Doctoral dissertation). Murdoch University. Erişim Adresi: [https://researchrepository.murdoch.edu.au/id/eprint/40271/1/Merlino2017.pdf] Erişim Tarihi: 22/06/2020.
- MUSTAPA SI, BEKHET HA (2018). Factors influencing CO₂ emissions and strategies for emissions reduction in Malaysian transportation sector. *International Journal of Engineering and Technology (UAE)*, **7**(4): 823-829.
- PATTERSON GR (1998). Continuities—A search for causal mechanisms: Comment on the special section. *Developmental Psychology*, **34**: 1263–1268.

- PELLERONE M, CRAPARO G, TORNABUONI Y (2016). Relationship between parenting and cognitive schemas in a group of male adult offenders. *Front. Psychol.* **7**: 302.
- PURYEAR J (2016). Relationship between Public Safety Realignment Act services and modification of criminal behavior. (Doctoral dissertation). Alliant International University. Erişim Adresi: [<https://search.proquest.com/docview/1808414252?pq-origsite=gscholar&fromopenview=true>]. Erişim Tarihi: 21/01/2019.
- RAFAELI E, BERNSTEIN DP, YOUNG J (2011). *Schema therapy: Distinctive features*. New York: Routledge.
- RICHARDSON G (2005). Early maladaptive schemas in a sample of British adolescent sexual abusers: Implications for therapy. *Journal of Sexual Aggression*, **11(3)**: 259-276.
- RIJO D, MIGUEL RR, PAULO M, BRAZÃO N (2020). The effects of the growing pro-social program on early maladaptive schemas and schema-related emotions in male young offenders: A nonrandomized trial. *International Journal of Offender Therapy and Comparative Criminology*, 1-21.
- ROMERO-MARTINEZ Á, LILA M, GRACIA E, MOYA-ALBIOL L (2019). Dropout from court-mandated intervention programs for intimate partner violence offenders: the relevance of alcohol misuse and cognitive impairments. *Int. J. Environ. Res. Public Health*, **16(13)**: 2402.
- SANTOS L, VAGOS P, RIJO D (2018). Assessing early maladaptive schemas in adolescents: Dimensionality and measurement invariance of a brief form of the Young Schema Questionnaire. *Journal of Child and Family Studies*, **27(1)**: 1-12.
- SARITAŞ D, GENÇÖZ T (2011). Psychometric properties of “Young Schema Questionnaire-Short Form 3” in a Turkish Adolescent Sample. *Journal of Cognitive & Behavioral Psychotherapies*, **11(1)**: 83-96.
- SHOREY RC, ANDERSON S, STUART GL (2012). An examination of early maladaptive schemas among substance use treatment seekers and their parents. *Contemp Fam Ther*, **34(3)**: 429-441.

- SHOREY RC, STUART GL, ANDERSON S (2013). Early maladaptive schemas among young adult male substance abusers: A comparison with a non-clinical group. *Journal of Substance Abuse Treatment*, **44(5)**: 522-527.
- SMITH CA, FARRINGTON DP (2004). Continuities in antisocial behavior and parenting across three generations. *Journal of Child Psychology and Psychiatry*, **45(2)**: 230-247.
- SOYGÜT G, KARAOSMANOĞLU A, ÇAKIR Z (2009). Erken dönem uyumsuz şemaların değerlendirilmesi: Young Şema Ölçeği Kısa Form-3'ün psikometrik özelliklerine ilişkin bir inceleme. *Türk Psikiyatri Dergisi*, **20(1)**: 75-84.
- SÖZER MA (2016). Kriminolojinin Tanımı, Tarihî Gelişimi ve Temel Kavramlar. M. A. Sözer ve E. Balcıoğlu, (Eds.), *Kriminoloji içinde* (3-15). Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- STERN SB, SMITH CA (1995). Family processes and delinquency in an ecological context. *Social Service Review*, **69(4)**: 705-731.
- SUNDAG J, ZENS C, ASCONE L, THOME S, LINCOLN TM (2018). Are schemas passed on? A study on the association between early maladaptive schemas in parents and their offspring and the putative translating mechanisms. *Behavioural and Cognitive Psychotherapy*, **46(6)**: 738-753.
- TEICHNER G, GOLDEN CJ, Van HASSELT VB, PETERSON A (2001). Assessment of cognitive functioning in men who batter. *International Journal of Neuroscience*, **111(3-4)**: 241-253.
- THORNBERRY TP, FREEMAN-GALLANT A, LIZOTTE AJ, KROHN MD, SMITH CA (2003). Linked lives: The intergenerational transmission of antisocial behavior. *Journal of Abnormal Child Psychology*, **31(2)**: 171-184.
- THORNTON AJV, GRAHAM-KEVAN N, ARCHER J (2010). Adaptive and maladaptive personality traits as predictors of violent and nonviolent offending behaviour in men and women. *Aggr. Behav*, **36**: 177-186.
- TONG Y, SONG S (2004). A study on general self-efficacy and subjective well-being of low SES-college students in a Chinese university. *College Student Journal*, **38(4)**: 637-643.

- TOPÇUOĞLU T (2015). “Türkiye’de Denetimli Serbestlik Hizmetlerinin Etkililiğinin Bilimsel Olarak Değerlendirilmesi”. Türkiye’de Denetimli Serbestlik 10. Yıl Uluslararası Yaklaşımlar Sempozyumu (8-10 Aralık 2015), İstanbul: Adalet Bakanlığı, Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü.
- TÜRK CEZA KANUNU (TCK) Kanun Numarası: 5237, Kabul Tarihi: 26/09/2004, Yayımlandığı Resmî Gazete Tarih: 12/10/2004, Sayı: 25611.
- VAN de RAKT M, NIEUWBEERTA P, de GRAAF ND (2008). Like father, like son: The relationships between conviction trajectories of fathers and their sons and daughters. *Brit J Criminol*, **48(4)**: 538-556.
- WANG Y, YAO LT, LIU L, YANG XS, WU H, WANG JN, WANG L (2014). The mediating role of self-efficacy in the relationship between big five personality and depressive symptoms among Chinese unemployed population: Across-sectional study. *BMC Psychiatry*, **14(61)**: 1-8.
- YİĞİT İ (2018). *Şema aktarımı: Erken dönem uyum bozucu şemaların gelişimi açısından anne, baba ve çocuğun birlikte değerlendirilmesi*. (Yayınlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara.
- YOUNG JE, KLOSKO JS, WEISHAAR ME (2003). *Schema therapy: A practitioner's guide*. New York: The Guilford Press.
- ZARINAH ARSHAT D, ISMAIL N (2017). Effects of family relationships on adolescents self-control and self-efficacy. *Soc Psychol Educ*, **20**: 361-386.
- ZEYNEL Z, UZER T (2020). Adverse childhood experiences lead to trans-generational transmission of early maladaptive schemas. *Child Abuse & Neglect*, **99**: 104235.
- ZONNEVILLLE M, HILDEBRAND M (2018). Like parent, like child? Exploring the association between early maladaptive schemas of adolescents involved with Child Protective Services and their parents. *Child & Family Social Work*, **23(3)**: 1-11.

EKLER

Ek-1. Aydınlatılmış Onam Formu

Araştırmanın adı: Denetimli Serbestlik Uygulamasına Tabi Yükümlüler; Baba-Oğul Şema Aktarımı, Bilişsel Esneklik ile Genel Öz Yeterlik Açısından Bir İnceleme

Değerli katılımcı,

Ankara Üniversitesi, Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Adli Psikoloji Anabilim Dalı, Adli Psikoloji Yüksek Lisans programı öğrencisi Kübra Dinç tarafından planlanmış ve Prof. Dr. Şennur Tutarel-Kışlak danışmanlığında yürütülen yukarıda adı yazılı araştırmaya katılımınız istenmektedir.

Bu tez çalışmasının amacı, denetimli serbestliğe tabi yükümlüler ile onların babalarının çocukluk ya da ergenlik dönemi boyunca gelişmiş; anılardan, duygulardan, düşüncelerden ve bedensel duyulardan kaynaklanan zihin örüntüleri (şemaları) arasında ilişki olup olmadığını incelemektir. Ayrıca denetimli serbestliğe tabi yükümlülerde ilgili düşünce örüntüleri, zorluklarla baş etme yolları, bireyin kendine karşı tutum (benlik saygısı) düzeyleri ile zorlu yaşam olaylarıyla başa çıkma inancı arasındaki ilişkiyi belirlemektir.

Araştırmaya yaklaşık 400 gönüllü katılımcı dahil edilecektir. Çalışmaya katılma koşulları şu şekildedir: erkek olmak, denetimli serbestlik uygulamasına tabi olmak, 18 yaş üstü olmak, sağ babaya sahip olmak veya denetimli serbestlik uygulamasına tabi olan yükümlünün babası olmak. Bu katılım koşullarına uyan bireylere bireysel görüşme, grup çalışması, aile eğitimi ve diğer faaliyetler sonrası birebir görüşme talep edilerek gönüllü olanlara uygulama, bireysel görüşmelerin yapıldığı odalarda bireysel olarak uygulanacaktır. Denetimli serbestlik müdürlüğüne gelmeyecek babaların ölçekleri kapalı zarf içinde ev ödevi olarak yollanacak ve doldurulduktan sonra kapatarak geri yollanması istenmektedir. Çalışma kapsamında size verilen öz bildirim ölçeklerini doldurmanız gerekmektedir. Bu ölçekler yukarıda açıklaması yapılan özellikleriniz hakkında bazı ifadeleri içermektedir. Her bir ifadeye katılma derecenizi

kendinize en uygun gelen seçeneğin altındaki kutucuğu işaretleyerek göstermeniz istenmektedir. Yaklaşık 20 dakika süren bu çalışmaya katılım tamamen gönüllülük esasına dayanmaktadır.

Ölçeklere ad soyad eklemeniz gerekmemektedir. Cevaplarınız tamamıyla gizli tutulacak, bireysel olarak değerlendirilmeyecek, sadece araştırmacılar tarafından toplu olarak değerlendirilecektir. Elde edilecek bilgiler bilimsel yayınlarda kullanılacaktır. Bu anlamda, araştırma sonuçlarından sağlıklı bilgiler edinilebilmesi için soruların samimi bir şekilde doldurulması ve boş bırakılmaması oldukça önemlidir. Ölçekler ile sorulacak sorular kişisel olarak bazen rahatsız edici olabilir. Eğer araştırma sırasında herhangi bir nedenden dolayı rahatsızlık hissederseniz, cevaplama işini istediğiniz anda bırakmakta serbestsiniz.

Bu çalışmaya katıldığınız için şimdiden teşekkür ederiz. Çalışmaya yönelik sorularınız olursa Adli Psikoloji Yüksek Lisans öğrencisi Kübra Dinç'e iletebilirsiniz.

Kübra Dinç; e-posta: kubradiinc@yahoo.com

Bu çalışmaya tamamen gönüllü olarak katılıyorum ve istediğim zaman katılımımı sonlandırabileceğimi biliyorum. Verdiğim bilgilerin bilimsel amaçlı kullanımını kabul ediyorum. İsmimi yazmıyorum ancak baba-oğul karşılaştırmaları için bir kod adı yazmayı kabul ediyorum. Kodu babamla paylaşacağım ve onun da aynısını yazmasını sağlayacağım.

Katılımcının kod adı (çiçek, hayvan, bitki vb):

İmza:

Araştırmacının adı soyadı:

İmza:

Tarih:

Ek-2. Yüklümlü Kişisel Bilgi Formu

Yönerge: Lütfen her soruyu dikkatlice okuyup size en uygun olan seçeneği işaretleyin. Birden fazla seçenek işaretleyebileceğiniz sorularda, size uygun gelen bütün seçenekleri işaretleyiniz. Eğer sorunun yanıtları arasında “diğer” seçeneği mevcutsa ve yanıtınız var olan seçenekler arasında yer almıyorsa, bu durumda yanıtınızı diğer seçeneğindeki boşluğa yazınız.

1. Kod adı: .....

Tarih:

2. Yaşınız: .....

3. Medeni durumunuz:

1.Evli ( ) 2.Bekâr ( ) 3.Boşanmış ( ) 4.Evli ama ayrı yaşıyor ( )

Evliyseniz kaç yıldır evlisiniz? .....

4. Kaç çocuğunuz var?

Ayrıysanız çocuklar kimle yaşıyor?.....

5. Eğitim Durumunuz (bitirdiğiniz okul):

1.Okur-yazar değil ( ) 2.Okuryazar ( ) 3.İlkokul ( ) 4.Ortaokul ( ) 5.Lise ( )

6.Yüksek okul ( ) 7.Üniversite ( ) 8.Yüksek Lisans ( ) 9.Doktora ( )

6. Mesleğiniz: .....

7. Annenizin Eğitim Durumu (bitirdiği okul):

1.Okur-yazar değil ( ) 2.Okuryazar ( ) 3.İlkokul ( ) 4.Ortaokul ( ) 5.Lise ( )

6.Yüksek okul ( ) 7.Üniversite ( ) 8.Yüksek Lisans ( ) 9.Doktora ( )

8. Babanızın Eğitim Durumu (bitirdiği okul):

1.Okur-yazar değil ( ) 2.Okuryazar ( ) 3.İlkokul ( ) 4.Ortaokul ( ) 5.Lise ( )

6.Yüksek okul ( ) 7.Üniversite ( ) 8.Yüksek Lisans ( ) 9.Doktora ( )

9. Kaç kardeşsiniz: .....

10. Siz kaçınıcı çocuksunuz: .....

11. Ailenizde sizinle en fazla ilgilenen ve size bakım veren kişi kim oldu?

1.Anne ( ) 2.Baba ( ) 3.Diğer kişiler ( ) Kim olduğunu yazın.....

12. Annenizle yakınlığınız nasıldı?

1.Hiç yakın değildik ( ) 2.Mesafeliydik ( ) 3.Bazen yakın olurduk ( )

4.Çoğunlukla yakındık ( ) 5.Her zaman yakındık ( )

13. Babanızla yakınlığınız nasıldı?

1. Hiç yakın değildik ( )   2. Mesafeliydik ( )   3. Bazen yakın olurduk ( )
4. Çoğunlukla yakındık ( )   5. Her zaman yakındık ( )

14. Çocukluğunuzda (18 yaşına kadar) annenizden fiziksel şiddet gördünüz mü?

1. Hiçbir zaman ( )   2. Nadiren ( )   3. Bazen ( )   4. Sık sık ( )   5. Her zaman ( )

15. Çocukluğunuzda (18 yaşına kadar) babanızdan fiziksel şiddet gördünüz mü?

1. Hiçbir zaman ( )   2. Nadiren ( )   3. Bazen ( )   4. Sık sık ( )   5. Her zaman ( )

16. Çocukluğunuzda (18 yaşına kadar) anne-babanızın medeni durumu aşağıdaki şıklardan hangisine uyuyor?

1. Anne-baba birlikte ( )   2. Anne-baba boşandı ya da ayrı ( ) Kaç yaşındaydınız?.....
3. Anne öldü ( ) Kaç yaşındaydınız?.....   4. Baba öldü ( ) Kaç yaşındaydınız?.....
5. Diğer ( ) Belirtiniz.....

17. Ailenizin gelir düzeyi nedir?

1. Düşük ( )   2. Orta ( )   3. Yüksek ( )

18. En uzun süre yaşadığınız yerleşim birimi hangisidir?

1. Köy ( )   2. Kasaba ( )   3. İlçe ( )   4. İl ( )   5. Metropol (Ankara, İzmir, İstanbul) ( )

19. Herhangi bir bedensel/fiziksel hastalığınız var mı?

Evet ( )   Hayır ( )

Evetse belirtiniz .....

20. Daha önce psikolojik/psikiyatrik tedavi gördünüz mü?

Evet ( )   Hayır ( )

Evetse; 1. Ayaktan tedavi ( )   2. İlaç tedavisi ( )   3. Yatarak tedavi ( )

Halen sürüyor mu? Evet ( )   Hayır ( )

Kaç kez tedavi gördünüz: .....

21. Ailenizde daha önce psikiyatrik tedavi gören biri var mı?

( ) Hayır   ( ) Evet (Yakınlığı belirtiniz) .....

22. Cezaevine girmeden önce hiç madde kullandınız mı?

Evet ( )   Hayır ( )

Eğer kullandıysanız; Tek tür madde ( )   Birden fazla çeşit ( )

Kaç yıl kullandınız? .....

Maddeyi ilk kullandığınızda kaç yaşındaydınız? .....

23. Ailenizde madde kullanımı var mı?

Hayır ( ) Evet ( ) (Yakınlığı belirtiniz) .....

24. Daha önce cezaevine girdiniz mi?

Evet ( ) Hayır ( )

Evet ise kaç defa cezaevine girdiniz? .....

İlk kez suç işlediğinizde kaç yaşındaydınız? .....

Toplamda kaç yıl cezaevinde kaldınız? .....

Hangi suçlar sebebi ile girdiniz? (Birden fazla işaretleyebilirsiniz.)

1. Hırsızlık ( )	2. Gasp ( )	3. Cinsel suç ( )
4. Uyuşturucu kullanımı ( )	5. Uyuşturucu ticareti ( )	
6. Yaralama ( )	7. Adam öldürmek ( )	8. Diğer ( )

Belirtiniz.....

25. Ailenizde suç işlemiş ve ceza almış biri var mı? (Birden fazla işaretleyebilirsiniz)

1. Hayır, yok ( )	2. Anne ( )	3. Baba ( )	4. Kardeş ( )
5. Eş ( )	6. Çocuk ( )	7. Diğer ( )	Kim olduğunu yazın. ....

26. Yeniden suç işleme olasılığınızın ne kadar olduğunu düşünüyorsunuz?

1. Zayıf ( )	2. Düşük ( )	3. Orta ( )	4. İyi ( )	5. Yüksek ( )

Ek-3. Ebeveyn Kişisel Bilgi Formu

Yönerge: Lütfen her soruyu dikkatlice okuyup size en uygun olan seçeneği işaretleyin. Birden fazla seçenek işaretleyebileceğiniz sorularda, size uygun gelen bütün seçenekleri işaretleyin. Eğer sorunun yanıtları arasında “diğer” seçeneği mevcutsa ve yanıtınız var olan seçenekler arasında yer almıyorsa, bu durumda yanıtınızı diğer seçeneğindeki boşluğa yazınız.

1. Kod adı: .....

Tarih:

2. Yaşınız: .....

3. Medeni durumunuz:

1.Evli ( )   2.Bekâr ( )   3.Boşanmış ( )   4.Evli ama ayrı yaşıyor ( )

4. Eğitim Durumunuz (bitirdiğiniz okul):

1.Okur-yazar değil ( )   2.Okuryazar ( )   3.İlkokul ( )   4.Ortaokul ( )   5.Lise ( )
6.Yüksek okul ( )   7.Üniversite ( )   8.Yüksek Lisans ( )   9.Doktora ( )

5. Mesleğiniz: .....

6. Halen bir işte çalışıyor musunuz?

1.Çalışıyorum ( )   2.Çalışmıyorum ( )   3.Emekliyim ( )

7. Eğer çalışıyorsanız işteki durumunuz nedir?

1. ( ) Ücretli   2.Yevmiyeli ( )   3.İşveren ( )   4.Kendi hesabına ( )   5.Ücretsiz aile işçisi ( )

8. Kaç çocuğunuz var? .....

9. Çalışmaya katılan çocuğunuz:

Öz ( )   Üvey ( )

10. Ailenizin gelir düzeyi nedir?

1.Düşük ( )   2.Orta ( )   3.Yüksek ( )

11. En uzun süre yaşadığınız yerleşim birimi hangisidir?

1.Köy ( )   2.Kasaba ( )   3.İlçe ( )   4.İl ( )   5.Metropol (Ankara, İzmir, İstanbul) ( )

12. Herhangi bir bedensel/fiziksel hastalığınız var mı?

Evet ( )   Hayır ( )

Evetse belirtiniz .....

13. Daha önce psikolojik/psikiyatrik tedavi gördünüz mü?

Evet ( ) Hayır ( )

Evetse; 1.Ayaktan tedavi ( ) 2.İlaç tedavisi ( ) 3.Yatarak tedavi ( )

Halen sürüyor mu? Evet ( ) Hayır ( )

Kaç kez tedavi gördünüz: .....

14. Çocukluğunuzda (18 yaşına kadar) annenizden fiziksel şiddet gördünüz mü?

1.Hiçbir zaman ( ) 2.Nadiren ( ) 3.Bazen ( ) 4.Sık sık ( ) 5.Her zaman ( )

15. Çocukluğunuzda (18 yaşına kadar) babanızdan fiziksel şiddet gördünüz mü?

1.Hiçbir zaman ( ) 2.Nadiren ( ) 3.Bazen ( ) 4.Sık sık ( ) 5.Her zaman ( )

16. Daha önce hiç madde kullandınız mı?

Hiç kullanmadım. ( ) Tek tür madde ( ) Birden fazla çeşit ( )

Kaç yıl kullandınız? .....

Maddeyi ilk kullandığınızda kaç yaşındaydınız? .....

17. Daha önce cezaevine girdiniz mi?

Evet ( ) Hayır ( )

Evet ise kaç defa cezaevine girdiniz? .....

İlk kez suç işlediğinizde kaç yaşındaydınız? .....

Toplamda kaç yıl cezaevinde kaldınız? .....

Cezaevine ilk girdiğinizde çalışmaya katılan çocuğunuz kaç yaşındaydı?
.....

Hangi suçlar sebebi ile girdiniz? (Birden fazla işaretleyebilirsiniz.)

1.Hırsızlık ( ) 2. Gasp ( ) 3. Cinsel suç ( ) 4. Uyuşturucu kullanımı ( )

5. Uyuşturucu ticareti ( ) 6. Yaralama ( ) 7. Adam öldürmek ( )

8. Diğer ( ) Belirtiniz.....

18. Ailenizde suç işlemiş ve ceza almış biri var mı? (Birden fazla işaretleyebilirsiniz.)

1.Hayır, yok ( ) 2.Anne ( ) 3.Baba ( ) 4.Kardeş ( ) 5.Eş ( ) 6.Çocuk ( )

7.Diğer ( ) Kim olduğunu yazın. ....

Ek-4. Young Şema Ölçeği-Kısa Form 3

Yönerge: Aşağıda, kişilerin kendilerini tanımlarken kullandıkları ifadeler sıralanmıştır. Lütfen her bir ifadeyi okuyun ve sizi ne kadar iyi tanımladığına/uyduğuna karar verin. Emin olamadığınız sorularda neyin doğru olabileceğinden çok, sizin **duygusal olarak** ne hissettiğinize dayanarak cevap verin. Birkaç soru, anne babanızla ilişkiniz hakkındadır. Eğer biri veya her ikisi şu anda yaşamıyorlarsa, bu soruları o veya onlar hayatta iken ilişkinizi göz önüne alarak cevaplandırın.

Bu ölçeğe ad soyad yazmanız gerekmemektedir.

Derecelendirmeler:

1-Benim için tamamıyla yanlış

2-Benim için büyük ölçüde yanlış

3-Bana uyan tarafı uymayan tarafından biraz fazla

4- Benim için orta derecede doğru

5- Benim için çoğunlukla doğru

6-Beni mükemmel şekilde tanımlıyor

		Benim için tamamıyla yanlış	Benim için büyük ölçüde yanlış	Bana uyan tarafı uymayan tarafından biraz fazla	Benim için orta derecede doğru	Benim için çoğunlukla doğru	Beni mükemmel şekilde tanımlıyor
1	Bana bakan, benimle zaman geçiren, başıma gelen olaylarla gerçekten ilgilenen kimsem olmadı.	1	2	3	4	5	6
2	Beni terk edeceklerinden korktuğum için yakın olduğum insanların peşini bırakmam.	1	2	3	4	5	6
3	İnsanların beni kullandıklarını hissediyorum.	1	2	3	4	5	6
4	Uyumsuzum.	1	2	3	4	5	6
5	Beğendiğim hiçbir erkek/kadın, kusurlarımı görürse beni sevmez.	1	2	3	4	5	6
6	İş (veya okul) hayatımda neredeyse hiçbir şeyi diğer insanlar kadar iyi yapamıyorum.	1	2	3	4	5	6
7	Günlük yaşamımı tek başıma idare edebilme becerisine sahip olduğumu hissetmiyorum.	1	2	3	4	5	6

8	Kötü bir şey olacağı duygusundan kurtulamıyorum.	1	2	3	4	5	6
9	Anne babamdan ayrılmayı, bağımsız hareket edebilmeyi, yaşitlarım kadar, başaramadım.	1	2	3	4	5	6
10	Eğer istediğimi yaparsam, başımı derde sokarım diye düşünürüm.	1	2	3	4	5	6
11	Genellikle yakınlarıma ilgi gösteren ve bakan ben olurum.	1	2	3	4	5	6
12	Olumlu duygularımı diğerlerine göstermekten utanırım (sevdiğimi, önemseddiğimi göstermek gibi).	1	2	3	4	5	6
13	Yaptığım çoğu şeyde en iyi olmalıyım; ikinci olmayı kabullenemem.	1	2	3	4	5	6
14	Diğer insanlardan bir şeyler istediğimde bana “hayır” denilmesini çok zor kabullenirim.	1	2	3	4	5	6
15	Kendimi sıradan ve sıkıcı işleri yapmaya zorlayamam.	1	2	3	4	5	6
16	Paramın olması ve önemli insanlar tanıyor olmak beni değerli yapar.	1	2	3	4	5	6
17	Her şey yolunda gidiyor görünse bile, bunun bozulacağını hissederim.	1	2	3	4	5	6
18	Eğer bir yanlış yaparsam, cezalandırılmayı hak ederim.	1	2	3	4	5	6
19	Çevremde bana sıcaklık, koruma ve duygusal yakınlık gösteren kimsem yok.	1	2	3	4	5	6
20	Diğer insanlara o kadar muhtacım ki onları kaybedeceğim diye çok endişeleniyorum.	1	2	3	4	5	6

21	İnsanlara karşı tedbiri elden bırakmam yoksa bana kasıtlı olarak zarar vereceklerini hissederim.	1	2	3	4	5	6
22	Temel olarak diğer insanlardan farklıyım.	1	2	3	4	5	6
23	Gerçek beni tanırlarsa beğendiğim hiç kimse bana yakın olmak istemez.	1	2	3	4	5	6
24	İşleri halletmede son derece yetersizim.	1	2	3	4	5	6
25	Gündelik işlerde kendimi başkalarına bağımlı biri olarak görüyorum.	1	2	3	4	5	6
26	Her an bir felaket (doğal, adli, mali veya tıbbi) olabilir diye hiss ediyorum.	1	2	3	4	5	6
27	Annem, babam ve ben birbirimizin hayatı ve sorunlarıyla aşırı ilgili olmaya eğilimliyiz.	1	2	3	4	5	6
28	Diğer insanların isteklerine uymaktan başka yolum yokmuş gibi hiss ediyorum; eğer böyle yapmazsam bir şekilde beni reddederler veya intikam alırlar.	1	2	3	4	5	6
29	Başkalarını kendimden daha fazla düşündüğüm için ben iyi bir insanım.	1	2	3	4	5	6
30	Duygularımı diğerlerine açmayı utanç verici bulurum.	1	2	3	4	5	6
31	En iyisini yapmalıyım, “yeterince iyi” ile yetinemem.	1	2	3	4	5	6
32	Ben özel biriyim ve diğer insanlar için konulmuş olan kısıtlamaları veya sınırları kabul etmek zorunda değilim.	1	2	3	4	5	6
33	Eğer hedefime ulaşamazsam kolaylıkla yılgınlığa düşer ve vazgeçerim.	1	2	3	4	5	6
34	Başkalarının da farkında olduğ u başarılar benim için en değerlisidir.	1	2	3	4	5	6

35	İyi bir şey olursa, bunu kötü bir şeyin izleyeceğinden endişe ederim.	1	2	3	4	5	6
36	Eğer yanlış yaparsam, bunun özrü yoktur.	1	2	3	4	5	6
37	Birisi için özel olduğumu hiç hissetmedim.	1	2	3	4	5	6
38	Yakınlarımla beni terk edeceği ya da ayrılacağından endişe duyarım.	1	2	3	4	5	6
39	Herhangi bir anda birileri beni aldatmaya kalkışabilir.	1	2	3	4	5	6
40	Bir yere ait değilim, yalnızım.	1	2	3	4	5	6
41	Başkalarının sevgisine, ilgisine ve saygısına değer bir insan değilim.	1	2	3	4	5	6
42	İş ve başarı alanlarında birçok insan benden daha yeterli.	1	2	3	4	5	6
43	Doğru ile yanlış birbirinden ayırmakta zorlanırım.	1	2	3	4	5	6
44	Fiziksel bir saldırıya uğramaktan endişe duyarım.	1	2	3	4	5	6
45	Annem, babam ve ben özel hayatımızı birbirimizden saklarsak, birbirimizi aldatmış hissederek veya suçluluk duyarız.	1	2	3	4	5	6
46	İlişkilerimde, diğer kişinin yönlendirici olmasına izin veririm.	1	2	3	4	5	6
47	Yakınlarımla o kadar meşgulüm ki kendime çok az zaman kalıyor.	1	2	3	4	5	6
48	İnsanlarla beraberken içten ve cana yakın olmak benim için zordur.	1	2	3	4	5	6
49	Tüm sorumluluklarımı yerine getirmek zorundayım.	1	2	3	4	5	6
50	İstediğimi yapmaktan alıkonulmaktan veya kısıtlanmaktan nefret ederim.	1	2	3	4	5	6

51	Uzun vadeli amaçlara ulaşabilmek için şu andaki zevklerimden fedakârlık etmekte zorlanırım.	1	2	3	4	5	6
52	Başkalarından yoğun bir ilgi görmezsem kendimi daha az önemli hissederim.	1	2	3	4	5	6
53	Yeterince dikkatli olmazsanız, neredeyse her zaman bir şeyler ters gider.	1	2	3	4	5	6
54	Eğer işimi doğru yapmazsam sonuçlara katlanmam gerekir.	1	2	3	4	5	6
55	Beni gerçekten dinleyen, anlayan veya benim gerçek ihtiyaçlarımı ve duygularımı önemseyen kimsem olmadı.	1	2	3	4	5	6
56	Önem verdiğim birisinin benden uzaklaştığını sezersem çok kötü hissederim.	1	2	3	4	5	6
57	Diğer insanların niyetleriyle ilgili oldukça şüpheliyimdir.	1	2	3	4	5	6
58	Kendimi diğer insanlara uzak veya kopmuş hissediyorum.	1	2	3	4	5	6
59	Kendimi sevebilecek biri gibi hissetmiyorum.	1	2	3	4	5	6
60	İş (okul) hayatımda diğer insanlar kadar yetenekli değilim.	1	2	3	4	5	6
61	Gündelik işler için benim kararlarım güvenilemez.	1	2	3	4	5	6
62	Tüm paramı kaybedip çok fakir veya zavallı duruma düşmekten endişe duyarım.	1	2	3	4	5	6
63	Çoğunlukla annem ve babamın benimle iç içe yaşadığını hissediyorum- Benim kendime ait bir hayatım yok.	1	2	3	4	5	6
64	Kendim için ne istediğimi bilmediğim için daima benim adıma diğer insanların karar vermesine izin veririm.	1	2	3	4	5	6

65	Ben hep başkalarının sorunlarını dinleyen kişi oldum.	1	2	3	4	5	6
66	Kendimi o kadar kontrol ederim ki insanlar beni duygusuz veya hissiz bulurlar.	1	2	3	4	5	6
67	Başarmak ve bir şeyler yapmak için sürekli bir baskı altındayım.	1	2	3	4	5	6
68	Diğer insanların uyduğu kurallara ve geleneklere uymak zorunda olmadığımı hissediyorum.	1	2	3	4	5	6
69	Benim yararına olduğunu bilsem bile hoşuma gitmeyen şeyleri yapmaya kendimi zorlayamam.	1	2	3	4	5	6
70	Bir toplantıda fikrimi söylediğimde veya bir topluluğa tanıtıldığımda onaylanılmayı ve takdir görmeyi isterim.	1	2	3	4	5	6
71	Ne kadar çok çalışırsam çalışayım, maddi olarak iflas edeceğimden ve neredeyse her şeyimi kaybedeceğimden endişe ederim.	1	2	3	4	5	6
72	Neden yanlış yaptığının önemi yoktur; eğer hata yaptıysam sonucuna da katlanmam gerekir.	1	2	3	4	5	6
73	Hayatımda ne yapacağımı bilmediğim zamanlarda uygun bir öneride bulunacak veya beni yönlendirecek kimsem olmadı.	1	2	3	4	5	6
74	İnsanların beni terk edeceği endişesiyle bazen onları kendimden uzaklaştırırım.	1	2	3	4	5	6
75	Genellikle insanların asıl veya art niyetlerini araştırırım.	1	2	3	4	5	6
76	Kendimi hep grupların dışında hissederim.	1	2	3	4	5	6

77	Kabul edilemeyecek pek çok özelliğim yüzünden insanlara kendimi açamıyorum veya beni tam olarak tanımalarına izin vermiyorum.	1	2	3	4	5	6
78	İş (okul) hayatımda diğer insanlar kadar zeki değilim.	1	2	3	4	5	6
79	Ortaya çıkan gündelik sorunları çözebilme konusunda kendime güvenmiyorum.	1	2	3	4	5	6
80	Bir doktor tarafından herhangi bir ciddi hastalık bulunmamasına rağmen bende ciddi bir hastalığın gelişmekte olduğu endişesine kapılıyorum.	1	2	3	4	5	6
81	Sık sık annemden babamdan ya da eşimden ayrı bir kimliğimin olmadığını hissediyorum.	1	2	3	4	5	6
82	Haklarıma saygı duyulmasını ve duygularımın hesaba katılmasını istemekte çok zorlanıyorum.	1	2	3	4	5	6
83	Başkaları beni, diğerleri için çok, kendim için az şey yapan biri olarak görüyorlar.	1	2	3	4	5	6
84	Diğerleri beni duygusal olarak soğuk bulurlar.	1	2	3	4	5	6
85	Kendimi sorumluluktan kolayca sıyrıyorum veya hatalarım için gerekçe bulamıyorum.	1	2	3	4	5	6
86	Benim yaptıklarımın, diğer insanların katkılarından daha önemli olduğunu hissediyorum.	1	2	3	4	5	6
87	Kararlarıma nadiren sadık kalabilirim.	1	2	3	4	5	6
88	Bir dolu övgü ve iltifat almam kendimi değerli birisi olarak hissetmemi sağlar.	1	2	3	4	5	6
89	Yanlış bir kararın bir felakete yol açabileceğinden endişe ederim.	1	2	3	4	5	6
90	Ben cezalandırılmayı hak eden kötü bir insanım.	1	2	3	4	5	6

Ek-5. Bilişsel Esneklik Envanteri

Yönerge: Aşağıda bazı düşünceleri içeren ifadeler yer almaktadır. Bu ifadelere katılma derecenizi “Hiç uygun değil”, “Pek uygun değil”, “Kararsızım”, “Uygun”, “Tamamen uygun” seçeneklerinden size en uygun olanı işaretleyerek göstermeniz beklenmektedir. Lütfen her bir ifadeye belirtilen düşüncenin size ne kadar uyduğunu düşününüz. Her bir ifadeye katılma derecenizi kendinize en uygun gelen seçeneğin altındaki kutucuğu işaretleyerek gösteriniz. Lütfen hiçbir maddeyi yanıtızsız bırakmayınız. Değerli katkılarınız için teşekkür ederim.
Bu ölçeğe ad soyad yazmanız gerekmemektedir.

		Hiç uygun değil	Pek uygun değil	Kararsız ım	Uygun	Tamamen uygun
1.	Durumları "tartma" konusunda iyiyimdir.	1	2	3	4	5
2.	Zor durumlarla karşılaştığımda karar vermekte güçlük çekerim.	1	2	3	4	5
3.	Karar vermeden önce çok sayıda seçeneği dikkate alırım.	1	2	3	4	5
4.	Zor durumlarla karşılaştığımda kontrolümü kaybediyormuşum gibi hissedirim.	1	2	3	4	5
5.	Zor durumlara değişik açılardan bakmayı tercih ederim.	1	2	3	4	5
6.	Bir davranışın nedenini anlamak için önce, elimdeki dışında ek bilgi edinmeye çalışırım.	1	2	3	4	5
7.	Zor durumlarla karşılaştığımda öyle strese girerim ki sorunu çözecek bir yol bulamam.	1	2	3	4	5
8.	Olaylara başkalarının bakış açısından bakmayı denerim.	1	2	3	4	5
9.	Zor durumlarla baş etmek için çok sayıda değişik seçeneğin olması beni sıkıntıya sokar.	1	2	3	4	5
10.	Kendimi başkalarının yerine koymakta başarılıyım.	1	2	3	4	5
11.	Zor durumlarla karşılaştığımda ne yapacağımı bilemem.	1	2	3	4	5
12.	Zor durumlara farklı açılardan bakmak önemlidir.	1	2	3	4	5

13.	Zor durumlarda nasıl davranacağıma karar vermeden önce birçok seçeneği dikkate alırım.	1	2	3	4	5
14.	Durumlara farklı bakış açılarından bakarım.	1	2	3	4	5
15.	Hayatta karşılaştığım zorlukların üstesinden gelmeyi becerebilirim.	1	2	3	4	5
16.	Bir davranışın nedenini düşünürken mevcut bütün bilgileri ve gerçekleri dikkate alırım.	1	2	3	4	5
17.	Zor durumlarda, şartları değiştirecek gücümün olmadığını hissederim.	1	2	3	4	5
18.	Zor durumlarla karşılaştığımda önce bir durup çözüm için farklı yollar düşünmeye çalışırım.	1	2	3	4	5
19.	Zor durumlarla karşılaştığımda birden çok çözüm yolu bulabilirim.	1	2	3	4	5
20.	Zor durumlara tepki vermeden önce birçok seçeneği dikkate alırım.	1	2	3	4	5

Ek-6. Genel Öz Yeterlik Ölçeği

Yönerge: Bu ölçek, bireylerin stresli yaşantılarla başa çıkabilme ve bunlara uyum sağlayabilme becerilerine yönelik algılarını belirlemek amacıyla geliştirilmiştir. Aşağıda bazı düşünceleri içeren ifadeler yer almaktadır. Bu ifadelere katılma derecenizi “Tamamen yanlış”, “Biraz doğru”, “Orta düzeyde doğru”, “Tamamen doğru” seçeneklerinden size en uygun olanı işaretleyerek göstermeniz beklenmektedir. Lütfen her bir ifadede belirtilen düşüncenin size ne kadar uyduğunu düşününüz. Her bir ifadeye katılma derecenizi kendinize en uygun gelen seçeneğin altındaki kutucuğu işaretleyerek gösteriniz. Lütfen hiçbir maddeyi yanıtsız bırakmayınız. Değerli katkılarınız için teşekkür ederim.

Bu ölçeğe ad soyad yazmanız gerekmemektedir.

		Tamamen yanlış	Biraz doğru	Orta düzeyde doğru	Tamamen doğru
1.	Yeterince çaba harcarsam, zor sorunları çözmenin bir yolunu daima bulabilirim.	1	2	3	4
2.	Bana karşı çıkıldığında, istediğimi elde etmemi sağlayacak bir yol ve yöntem bulabilirim.	1	2	3	4
3.	Amaçlarıma bağlı kalmak ve bunları gerçekleştirmek benim için kolaydır.	1	2	3	4
4.	Beklenmedik olaylarla etkili bir biçimde başa çıkabileceğime inanıyorum.	1	2	3	4
5.	Yeteneklerim sayesinde beklenmedik durumlarla nasıl baş edebileceğimi biliyorum.	1	2	3	4
6.	Gerekli çabayı gösterirsem, birçok sorunu çözebilirim.	1	2	3	4
7.	Baş etme gücüme güvendiğim için zorluklarla karşılaştığımda soğukkanlılığımı koruyabilirim.	1	2	3	4
8.	Bir sorunla karşılaştığımda, genellikle birkaç çözüm yolu bulabilirim.	1	2	3	4
9.	Başım dertte olduğunda, genellikle bir çözüm düşünebilirim.	1	2	3	4
10.	Önüme çıkan zorluk ne olursa olsun, üstesinden gelebilirim.	1	2	3	4

Ek-7. Denetimli Serbestlik Müdürlükleri İçin Araştırma İzni

T.C.
ADALET BAKANLIĞI
Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü

Sayı : 46985942/146/25783
Konu : Anket İzin Talebi

15/02/2019

ANKARA ÜNİVERSİTESİ REKTÖRLÜĞÜNE
(Sağlık Bilimleri Enstitüsü)

İlgi : 28/01/2019 tarihli dilekçe.

İlgi dilekçe ile; Ankara Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü Adli Bilimler Anabilim Dalı Adli Psikoloji Yüksek Lisans öğrencisi Kübra DİNÇ'in Prof. Dr. Şennur TUTAREL KIŞLAK'ın danışmanlığında yürüttüğü "Denetimli Serbestlik Uygulamasına Tabi Yükümlüler; Baba-Oğul Şema Aktarımı, Bilişsel Esneklik, Benlik Sayısı ile Genel Öz Yeterlik Açısından Bir İnceleme" konulu yüksek lisans tez araştırması kapsamında Ankara ve Ankara Batı Denetimli Serbestlik Müdürlüklerinde 4 Şubat - 5 Temmuz 2019 tarihleri arasında 18-65 yaş arası yetişkin bireylerden 400 (100 suç işlemiş baba, 100 suç işlememiş baba ve bu baların denetimli serbestlik altında yükümlü olan 200 yetişkin erkek çocuklar) yükümlüye anket formlarının uygulayabilmesi için izin talebinde bulunduğu bildirilmiştir.

Bu kapsamda ilgi yazı ve ekleri incelenmiş olup; Kübra DİNÇ'in Prof. Dr. Şennur TUTAREL KIŞLAK'ın danışmanlığında, ses kaydı ve görüntü alınmaması, yükümlülerin kimlik bilgilerini gizli tutularak ve bilgilerin basınla paylaşılmaması, çalışma esnasında müdürlüğün işlerinin aksatılmaması, tez savunması öncesi çalışmanın Ceza ve Tevkifevleri Genel Müdürlüğü'ne gönderilmesi ve Genel Müdürlükten onay alınmadan hiçbir şekilde kullanılmaması ve yayınlanmaması koşullarıyla Ankara ve Ankara Batı Denetimli Serbestlik Müdürlüğünde, belirtilen tarihler arasında söz konusu çalışmanın yapılması uygun bulunmuştur.

Bilgi ve gereğini rica ederim.

Yılmaz ÇİFTÇİ
Hâkim
Bakan a.
Genel Müdür Yardımcısı

Ek: İlgi dilekçe ve eki (57 sayfa)

*Buevrak elektronik imza ile imzalanarak DYS üzerinden gönderilmiş olup, ayrıca fiziki olarak gönderilmeyecektir.

Denetimli Serbestlik Daire Başkanlığı
Koruma Kurulları ve Mağdur Destek Hizmetleri Şube Müdürlüğü
Anafartalar Mah. Kazım Karabekir Cad. No:70/1 06050 Altındağ-ANKARA Ayrıntılı bilgi için iritibat: Zübeyde CANLI
Telefon: (0312) 507 05 76 Faks: (0312) 223 97 44 e-posta: ds.kkmdlsm@adalet.gov.tr. Elektronik Ağ: www.ete.adalet.gov.tr

UYAP Bilgi Sistemindeki bu dokümanı <http://vatandas.uyap.gov.tr> adresinden TzVJRmh - jWUOJmW - qaC9o05 - fEqX3U ile erişebilirsiniz.

Ek-8. Etik Kurul Onayı

ANKARA ÜNİVERSİTESİ
SAĞLIK BİLİMLERİ ALT ETİK KURULU
KARAR ÖRNEĞİ

Karar Tarihi :21/03/2019

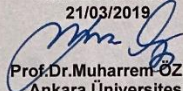
Toplantı Sayısı :07

Karar Sayısı :118

118-Üniversitemiz Sağlık Bilimleri Adli Psikoloji yüksek lisans öğrencilerinden **Kübra Dinç**'in "Denetimli Serbestlik Uygulamasına Tabi Yükümlüler; Baba-Oğul Şema Aktarımı, Bilişsel Esneklik, Benlik Saygısı ile Genel Öz Yeterlik Açısından Bir İnceleme" başlıklı tezi ile ilgili 28/01/2019 tarihli "İnsan Üzerinde Yapılan Klinik Dışı Araştırmalar Başvuru Formu" Etik Kurulumuzca incelenmiştir.

Yapılan görüşmeler ve incelemeler sonucunda **Kübra Dinç**'in "Denetimli Serbestlik Uygulamasına Tabi Yükümlüler; Baba-Oğul Şema Aktarımı, Bilişsel Esneklik, Benlik Saygısı ile Genel Öz Yeterlik Açısından Bir İnceleme" başlıklı tezi ile ilgili araştırma protokolüne uyulması ve etik onay tarihinden itibaren geçerli olması koşuluyla uygulanmasının etik açıdan uygun olduğuna oybirliği ile karar verildi.

ASLININ AYNIDIR
21/03/2019

Prof. Dr. Muharrem ÖZEN
Ankara Üniversitesi
Etik Kurulu Başkanı

ÖZGEÇMİŞ

I. Bireysel Bilgiler

Adı: Kübra

Soyadı: Dinç

Doğum yeri ve tarihi: Ankara / 25.05.1994

Uyruğu: T.C.

İletişim adresi: kubradiinc@yahoo.com

II. Eğitim Bilgileri

2008-2012 Bahçelievler Anadolu Lisesi

2012-2017 Hacettepe Üniversitesi- Fen Edebiyat Fakültesi-Psikoloji Bölümü

2016-2016 Jagiellonian University- Psychology Department (Erasmus +)

2017-2020 Ankara Üniversitesi- Adli Psikoloji Tezli Yüksek Lisans

2019-2020 Ankara Üniversitesi- Aile Danışmanlığı Tezsiz Yüksek Lisans

Yabancı dil: İngilizce

III. Mesleki Deneyim

2019-2019 Özel Nilda Özel Eğitim ve Rahabiliteasyon Merkezi

IV. Üye Olduğu Bilimsel Kuruluşlar: Türk Psikologlar Derneği

V. Bilimsel İlgi Alanları

Ulusal hakemli dergilerde yayımlanan makaleler

Baştuğ, G, Özel-Kızıl, E, Kırıcı, S, Tuncal, T, Beğli, S, Dinç, K, Gürsay, M, Turan, E. (2018). Alzheimer Hastalığı'nda bakım verenlere yönelik psikoeğitimde kullanılabilir sinema filmlerinin değerlendirilmesi. Yaşlı Sorunları Araştırma Dergisi, 2, 24-29.

Ulusal bilimsel toplantılarda sunulan bildiriler

Özel-Kızıl, E. T., Baştuğ, G., Kırıcı, S., Dinç, K. ve Gürsay G. (2018). Modifiye Sağ-Ölü Testi'nin psikometrik özelliklerinin incelenmesi. Poster Bildiri. 20. Ulusal Psikoloji Kongresi. Ankara.

Çalışkan, E., Çelik, A., Çorlu, Z., Dinç, K., Işıldar, M., Öztürk, N., Temelcioğlu, E. (2014). Sahte katılımcı aracılığıyla kişide kaygıyı artırmanın kişinin İz Sürme Testi performansı üzerindeki etkisi. Sözel Bildiri Sunumu. 19. Ulusal Psikoloji Öğrencileri Kongresi. Samsun.

VI.Diğer Bilgiler

2018-2019 Şema Terapi Enstitüsü, Şema Terapi Temel Düzey Eğitimi (42 saat)